

Dvořák's *Stabat Mater* in Vienna in 1888: Presentation of an Unknown Letter from Antonín Dvořák to Alfred Littleton and Period Critical Reaction

Veronika Vejvodová – Barbora Števková Kadlíčková

Abstract: This study sets out to analyse evidence of the reception the Viennese orchestral premiere of Dvořák's *Stabat Mater* given on 19 February 1888 under the baton of Hans Richter at a concert of the Gesellschaft der Musikfreunde. The composer mentioned negative reviews of that premiere in a previously unknown letter to Alfred Littleton dated 1 April 1888, which the National Museum succeeded in purchasing in 2017 for the collection of the Antonín Dvořák Museum. The first part of the text is devoted to that letter and the problem of acquiring the composer's correspondence, and it concludes with a critical edition of the letter. The study also devotes attention to other facts connected with the work's orchestral premiere, such as the exchange of Czech-German polemics in the Olomouc press after the performance of the *Stabat Mater* in Vienna or the work's successful performance in Budapest under the composer's baton on 28 March 1888, shortly after the Viennese premiere.

Key words: Antonín Dvořák, *Stabat Mater*, Gesellschaft der Musikfreunde, Hans Richter, Alfred Littleton, Žerotín Vocal Music Society, Vienna, Olomouc, Budapest, premiere, reception

From the end of the 1870s, the Viennese reception of Czech music was seriously harmed by the tense relations between Czechs and Germans within the Kingdom of Bohemia and between their political representatives in the Imperial Council of the Austro-Hungarian Empire, but also between Vienna's Czech and German inhabitants. Under the government of Austrian Minister-President Eduard Taaffe between 1879 and 1893, concessions were made to the Czechs aimed at giving the Czech language rights equal to those of German, and that provoked strong opposition from the Germans. Czech music was slowly making headway in Vienna, and the increasing frequency of such performances was aided by the

contacts Antonín Dvořák was establishing with such important figures of Viennese musical life as Johannes Brahms, Eduard Hanslick, and Hans Richter just before Taaffe's government took office. Until the early 1890s, Dvořák was one of the few Czech composers whose works had made their way to Vienna.

In particular, the conductor Hans Richter lent great support to the composer. With the Vienna Philharmonic, which he conducted from 1875 to 1898, he performed the third *Slavonic Rhapsody* on 16 November 1879 in what was the first performance of a work by Dvořák in Vienna. From then on, Dvořák's compositions appeared continually on Vienna Philharmonic programmes under Richter's baton until his departure from the position of the orchestra's chief conductor. At concerts of the Gesellschaft der Musikfreunde, which Richter conducted from 1884 to 1890, only one composition by Dvořák was given its Viennese premiere under his leadership: Dvořák's *Stabat Mater* with orchestral accompaniment on 19 February 1888.¹ The goal of this study is to analyse the reception of the Viennese orchestral premiere of the *Stabat Mater*. The composer mentioned the negative reactions to that premiere in a previously unknown letter to Alfred Littleton dated 1 April 1888, which was successfully purchased for the collection of the National Museum – Antonín Dvořák Museum (NM-MAD) in 2017. The first part of this text is devoted to the letter and to the question of acquiring the composer's correspondence, concluding with a critical edition of the letter. The study also covers other circumstances such as the Czech–German polemics taking place in the Olomouc press after the performance of the *Stabat Mater* in Vienna or the successful Budapest performance of the work under the composer's baton on 28 March 1888, shortly after the Viennese premiere.

Dvořák's unknown correspondence: acquisitions and their publication (1995–2024)

Since the publication of Dvořák's complete correspondence, new items are regularly being added to the collection of the NM-MAD,² which are acquired by purchases made at foreign antiquarian bookstores, auction houses, and in exceptional cases even from private owners or through probate proceedings. All of the composer's received correspondence found

This work was financially supported by the Ministry of Culture of the Czech Republic (DKRVO 2024–2028/23.I.a, National Museum, 00023272).

1) ŠOUREK, Otakar: *Antonín Dvořák a Hans Richter. Obraz uměleckého přátelství*, Melantrich, Praha 1942 (hereinafter ŠOUREK); FIFIELD, Christopher: *True artist and true friend. A biography of Hans Richter*, Clarendon Press, Oxford 1993; FIFIELD, Christopher: *Hans Richter, new edition*, The Boydell Press, Woodbridge 2016 (hereinafter FIFIELD); HIRSCHFELD, Robert – PERGER, Richard von: *Geschichte der K. K. Gesellschaft der Musikfreunde in Wien*, Direktion der K. K. Gesellschaft der Musikfreunde in Wien, Wien 1912 (hereinafter HIRSCHFELD); KRALIK, Heinrich von: *Die Wiener Philharmoniker. Monographie eines Orchesters*, Verlag Wilhelm Frick, Wien – Leipzig – Olten 1938 (hereinafter KRALIK).

2) *Antonín Dvořák. Korespondence a dokumenty. Kritické vydání*, ed. Milan Kuna et col., 10 vols., Supraphon/ Editio Bärenreiter, Praha 1987–2004 (hereinafter ADKD). For a supplement to the correspondence, see KUNA, Milan: *Antonín Dvořák. Reflexe osobnosti a díla. Lexikon osob*, Academia, Praha 2017 (hereinafter KUNA 2017). The publication was created by elaboration of the chapter Characterisations of Senders (Charakteristiky odesílatelů) of volume 8 of ADKD, pp. 355–409.

by 1999 is contained in the seventh and eighth volumes of the complete edition (received correspondence from 1893–1895, 1896–1904). However, research into the composer's sent correspondence was completed in 1995 with volume four (sent correspondence from 1896–1904 together with newly discovered correspondence in one of the concluding chapters on pp. 283–294).

More unknown correspondence acquired for the NM-MAD collection after the cut-off date for the complete edition has been published in separate studies, the most extensive of which is Milan Kuna's stand-alone monograph (2000), in which he covered the composer's newly purchased correspondence sent to his friend Alois Göbl.³ This work was continued by Tereza Kibicová's study (2007) focusing on another part of the composer's correspondence with A. Göbl in the collections of the NM-MAD⁴ and by Eva Myslivcová's study devoted to copies of correspondence with Göbl kept at the Muzeum Českého ráje (Museum of Bohemian Paradise) in Turnov.⁵

Correspondence acquired between 2003 and 2008 was published in the journal *Musicalia* by Jarmila Tauerová (a letter from A. Dvořák to Richard von Perger acquired from the antiquarian bookstore J. A. Stargardt in 2006⁶ and a letter from the composer to Emil Krause purchased at the antiquarian bookstore Halkyone in Hamburg in 2008).⁷ Along with another six newly discovered letters from Antonín Dvořák to the London publisher Alfred Littleton, David Beveridge also published the composer's letter to Littleton dated 20 October 1890, which the National Museum purchased at an auction at Sotheby's in London.⁸

3) KUNA, Milan: *Antonín Dvořák. Nejbližšímu příteli. Antonín Dvořák. To His Closest Friend*, Nadační fond Pražský podzim, Praha 2000. This piece of correspondence was purchased for the collection of the NM-MAD from the Prague Autumn Foundation (Nadační fond Pražský podzim) in 2011, and it is kept under inv. no. 4991 G1 – 5009 G1.

4) Kibicová processed the correspondence at the NM-MAD obtained for the collection until 1999; kept under inv. no. 8641 G1 – 8652 G1. KIBICOVÁ, Tereza: *Antonín Dvořák nejbližšímu příteli II. Dosud nepublikovaná korespondence Antonína Dvořáka adresovaná Aloisi Göblovi*, *Hudební věda*, vol. 44, 2007, nos. 3–4, pp. 391–393.

5) MYSLIVCOVÁ, Eva: *Antonín Dvořák nejbližšímu příteli III*, *Hudební věda*, vol. 49, 2012, no. 3, pp. 289–300.

6) TAUEROVÁ, Jarmila: *Neznámý dopis Antonína Dvořáka Richardu von Pergerovi / An Unknown Letter from Antonín Dvořák to Richard von Perger*, *Musicalia*, vol. 1, 2009, nos. 1–2, pp. 107–112 (Czech version), pp. 113–121 (English version).

7) TAUEROVÁ, Jarmila: *Tausendmal Dank! Tisíceré díky (Antonín Dvořák Emilu Krausemu) / Tausendmal Dank! A Thousand Thanks (Antonín Dvořák to Emil Krause)*, *Musicalia*, vol. 3, 2011, nos. 1–2, pp. 56–63 (Czech version), pp. 64–77 (English version).

8) Another five newly discovered letters addressed to Littleton are found in the Literary Archive of the Museum of Czech Literature (estate of Josef Hlávka), and one is in the catalogue of J. A. Stargardt in Berlin (June 2010). Unfortunately, the National Museum was not able to purchase that letter. See BEVERIDGE, David R.: *Dvořák, Novello, Alfred Littleton a britské hudební festivaly: nově objevená korespondence, nové postřehy / Dvořák, Novello, Alfred Littleton and the British Music Festivals: Newly-Discovered Correspondence, New Observations*, *Musicalia*, vol. 3, 2011, nos. 1–2, pp. 6–22 (Czech version), pp. 23–46 (English version). The letter is kept at the NM-MAD, inv. no. 8667 G1. Beveridge has also published a list of his further discoveries of Dvořák correspondence not included in the collected edition of correspondence, in the article: BEVERIDGE, David R.: *Korespondence Antonína Dvořáka neobsažená v souborné kritické edici / Correspondence of Antonín Dvořák Not Contained in the Collected Critical Edition*, *Musicalia*, vol. 3, 2011, nos. 1–2, pp. 47–48 (Czech introduction), pp. 49–55 (English version).

The recently acquired letter from Dvořák to Alfred Littleton dated 1 April 1888

Antonín Dvořák's letter addressed to Alfred Littleton, which is the subject of this study, was acquired for the collection of the NM-MAD at an auction at Sotheby's auction house in London in 2017.⁹ The letter is part of an extensive series of correspondence in which Dvořák engaged with Alfred Littleton in his capacity as co-owner of the London publishing firm Novello, Ewer & Co. (hereinafter Novello). Their correspondence continued from 1883, before the composer's first trip to London in 1884, apparently until 1901 (the last documented letter). For the first items of correspondence, however, it is uncertain whether Alfred Littleton himself was the person involved. The bulk of Littleton's letters to Dvořák (a total of 56 items) are kept at the NM-MAD.¹⁰ On the other hand, the letters that Dvořák wrote to Littleton are not as completely preserved, and in the case of Littleton's letters, it is clear that a large number are missing. After Alfred Littleton's death in 1914, his papers (or those of the company Novello) became the property of his extended family and of the company's managers,¹¹ who kept part of the correspondence and sold off some of it at an auction in 1957¹² (a change at the position of director may have played a role in this – during the year in question, Charles Avenell, the son-in-law of Walter Littleton, the uncle of Alfred Littleton, assumed the position of director). The firm also sold off other documents including the correspondence of the composers Dvořák, Elgar, Mendelssohn, and Stanford at an auction in 1996.¹³

Of the total of ca. 40 known items of correspondence that Dvořák sent to Littleton, large numbers of items are now kept in private collections abroad, a few are at foreign public institutions, or they are lost, and their contents are known only thanks to copies made by Dvořák scholars.¹⁴ At the NM-MAD, eight letters are covered within the framework of inventory S 226,¹⁵ and inventory S 76 records only the photocopy of an original from

9) Sotheby's catalogue no. 32. The letter is kept at the NM-MAD under inv. no. 5198 G1. Concerning further acquisitions to the collection of the NM-MAD from the years 2015–2023, see: ŽŮRKOVÁ, Tereza – PLECITÁ, Jana – VEJVODOVÁ, Veronika: *Important Acquisitions of the Czech Museum of Music in Recent Years (I) / Významné akvizice Českého muzea hudby v posledních letech (I)*, *Musicalia*, vol. 15, 2023, nos. 1–2, pp. 183–194 (English version), pp. 195–206 (Czech version).

10) Inv. no. S 76/1098 – S 76/1153.

11) HURD, Michael: *Vincent Novello – and Company*, Granada, St Albans 1981, p. 112. We wish to thank David Beveridge for bringing this publication to our attention.

12) SLAVÍKOVÁ, Jitka: *Dvořák Letters*, *The Musical Times*, vol. 124, July 1983, no. 1685, p. 410.

13) GRACE, Harvey: *Novello & Co.* [entry], in: *Grove Music Online*, 2001 [online]. Retrieved from: <https://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000020147> [accessed on 27 June 2024].

14) See ADKD 1–4, op. cit. in footnote no. 2. Copies of correspondence were made by the British musicologist John Clapham (1908–1992). In recent years, correspondence from private collections is being sold off; in particular, individual items from the private collection have recently been sold by the co-owners of the company Novello, designated in the ADKD as: H. S. P. Brooke, Wrecclisham.

15) Inv. no. S 226/48 – S 226/54, dated: 11 Jan. 1884, Feb. 1884, 10 Sept. 1885, 20 Feb. 1886, 22 Aug. 1886, 1886, 27 Jul. 1890; inv. no. S 226/87, dated: 25 Sept. 1894. See SLAVÍKOVÁ, Jitka – VANÍŠOVÁ, Dagmar: *Antonín Dvořák (inventář fondu) S 226*, Národní muzeum v Praze – Muzeum české hudby, Praha 1986,

the private collection of Siegmund Levarie in New York.¹⁶ In 2018, Dvořák's letter to Littleton dated ca. 24 December 1884¹⁷ was purchased for the collection of the NM-MAD at the antiquarian bookstore Stargardt in Berlin, and that same year a letter dated 20 September 1886¹⁸ was bought at an auction at Sotheby's in New York.

In the context of the composer's correspondence with the publisher, the letter to Littleton dated 1 April 1888 is extraordinary in that no contact through correspondence between Littleton and Dvořák from 1888 has heretofore been documented. During the previous year, the publisher and the composer engaged in discussion over the buy-out of the rights to publish *Písňe z Rukopisu královédvorského* (Songs from the Dvůr Králové Manuscript), Op. 7, from the Czech publisher Emanuel Starý, which led to a quarrel between the composer and the Berlin company N. Simrock, which also published Dvořák's songs.¹⁹ In 1889, Littleton followed up on earlier correspondence with the composer; he was interested in a new vocal work by Dvořák, and he invited the composer to visit England (Dvořák eventually came to London in 1890 and 1891). Dvořák's ties to England were quite exceptional in Czech cultural circles of the 19th century. The composer visited England a total of nine times – he conducted 17 concerts there, and it was for England that he wrote some of his important works including the *Symphony No. 7 in D minor*, the cantata *Svatební košile* (The Spectre's Bride), or the oratorios *Svatá Ludmila* (Saint Ludmila) and the *Requiem*.²⁰

The letter shows how Dvořák perceived and took negative reviews of his works. In view of the political situation and the anti-Czech mood prevailing in Vienna, the circumstances there may have been especially embittering for him. He was deeply concerned about the dissemination and performing of his *Stabat Mater* as well as of other works. He was aware that the worldwide interest in the work had been launched by its English premiere in 1883, as he also stated in this letter to Alfred Littleton.

Alfred Littleton (1845–1914)
The Musical Times, 1 June 1911
(from a photograph by Russel & Sons) / The Musical Times, 1. 6. 1911 (z fotografie Russel & Sons)

pp. 11–12, 19. The correspondence has been published in the online database *Korespondence Antonína Dvořáka online*, which can be accessed at: antonindvorak.nm.cz (hereinafter KAD online).

16) Inv. no. S 76/276 dated: 17 Aug. 1884. See ČECHOVÁ, Olga – FOJTÍKOVÁ, Jana: *Antonín Dvořák (inventář fondu) S 76*, Národní muzeum v Praze – Muzeum české hudby, Praha 1981, p. 31. It can be accessed at KAD online, op. cit. in footnote no. 15.

17) Inv. no. 5200 G1.

18) Inv. no. 5206 G1.

19) VEJVODOVÁ, Veronika: *Rané písňe Antonína Dvořáka: literární předlohy, rukopisné fragmenty, nakladatelé*, Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce, vol. 60, 2022, no. 2, pp. 30–38.

20) SLAVÍKOVÁ, Jitka: *Dvořák a Anglie*, Paseka, Praha 1994.

Edition of the letter

Commentary: In the letter, Dvořák shared with the publisher the critical reaction to the performance of the sacred cantata *Stabat Mater*, Op. 58, in Vienna and in Budapest in 1888. He described the performance of the work at the Gesellschaft der Musikfreunde in Vienna, which got a negative reception from the Viennese critics, and on the other hand, he praised the English public. He also evaluated the performance of his *Stabat Mater* in Budapest the previous week, when every section of the work was rewarded with applause. He also informed Littleton that the cantata *Svatební košile*, Op. 69, was to be performed in Hungary in the coming season and *Svatá Ludmila*, Op. 71, the following year. He also asked Littleton to send scores of those two works to Imrich Bellovics (conductor of a musical society in Budapest) and to Max Schütz (music critic in Budapest).

Description: The letter consists of four pages of writing in dark ink on a single bifolio; dimensions of the stationery: 178 × 115 mm. At the top margin of page two there is a small smudge that does not obscure the text. In the top left corner of page one there is an inscription written in pencil: (A185).

Transcription rules: The text of the letter has been reproduced faithfully according to the original. Added words or letters appear in square brackets. The points at which the text ends on individual pages are marked ||, and the line breaks and the dividing of words at the ends of lines are not reflected. In the edition, paragraphs are divided in accordance with the original. Dvořák's mistakes in English receive no special indication or commentary because they serve to document the level of his mastery of English. The composer began learning English at the age of 43 (in 1884) after having established contact with the English publisher Alfred Littleton. Their correspondence, which began in 1884, was initially conducted in German; they did not change over to English until December 1884. The NM-MAD contains Dvořák's English-German pocket dictionary, which he received from Vojta Náprstek in 1884,²¹ apparently in advance of his first trip to England. Also preserved amongst the property of the Dvořák family is the composer's German-published English language textbook.²² By the year when the composer wrote this letter, he had already made five journeys to England, but a year and a half had passed since his last visit there (1886).

Commentary on language:²³ Dvořák was capable of expressing himself in English quite fluently and comprehensibly. The amount of errors in the text may have been more than usual because of the emotional mood the composer was undoubtedly experiencing whilst

21) RAVENSTEIN, Ernst Georg: *Englischer Sprachführer. Konversations-Wörterbuch für Reisende*, Verlag des Bibliographischen Instituts, Leipzig 1884. Kept at the NM-MAD, inv. no. 1804 III, rubberstamp on the title page: "Na památku, Vojta Náprstek" [As a Souvenir, V. N.]. The book contains Dvořák's study notes in pencil.

22) MATTHIAS, Adolf: *Der perfekte Engländer oder praktischer Unterricht in der englischen Umgangssprache für jedermann, auch ohne Vorkenntnis des Englischen*, Verlag von Friedberg & Mode, Berlin, undated. The book contains Dvořák's study notes in pencil. Inside, it contains a small piece of paper with an inscription in an unknown hand that reads: "Slovník A. Dvořáka 10. 2. 81" ["A. Dvořák's dictionary, 10 Feb. 1881"]. The book was among the belongings of Antonín Dvořák III in Příbram. We wish to thank David Beveridge for providing this information.

23) The authors wish to thank the translator Helena Koutná for linguistic consultation.

writing the letter. There are errors of grammar (“*Last week I have been invited...*”; “*... he said to me he will write to you...*”; “*... is choosen...*”; “*You would much obliged me...*”) and of spelling (*prout; hungarian; agean; remaine; allways*). Dvořák also appears not to have mastered English prepositional phrases (“*... delighted of the work...*”). The way he writes in English is also influenced by Czech word order (“*... papers praised unanimously the work*”; “*to be performed for the first time in Hungary*”; “*Remember me please to...*”). Some errors are obviously caused by Dvořák literally translating Czech phrases (“*... it has pleased very very much*”; “*What are you doing always?*”). On the other hand, he was no stranger to English because in some cases he uses absolutely correct idiomatic expressions (“*an event of great importance for me*”).

Prague 1/4 [18]88.

My dear friend

I have something to tell you. For instance: My Stabat Mater was given last month at the „Gesellschaft der Musikfreunde,, in Wiens, Ri[c]hter conducted, but the success was a very bad one. The most learned critics of Vien[n]a said unanimously: The whole St. Mater is good for nothing! What do you say about it? But I do not care about such matters. I am satisfied a[nd] very prout of the English who understand me so well. || Last week I have been invited to conduct the same work in Hungary „Budapest,, („Musikverein),, and it has pleased very very much.

Each number was greatly applauded and chorus [and] orchestra and Solo's were delighted of the work. All the hungarian papers praised unanimously the work especially the critic of the „Pester Lloyd,,.[.] Next season (November) I come agean and the Spectres Bride it is about to be performed for the first time in Hungary.|| The director of this Society is Mr: Emerich Bellovics and he said to me he will write to you about this matter. After this Ludmila is choosen to be given next year

You would much obliged me if you send a copy of the Spe[c]tres Bride to M: Bellovics ~~A~~ and Dr „Max Schütz, the ~~A~~ principal critic in Pest (Pester Lloyd) and perhaps Ludmila too. || I suppose you agree with me – it is an event of great importance for me. What are you doing always? Are you and your family quite well?

Remember me please to all at Sydenham esp: to Mrs Lyttleton

Henry Littleton etc....

and shaking your hands

I remaine allways

yours

Antonín Dvořák

The Adresse: C

Emerich Belloviis

Bálvány utca

 Dr. Max Schütz, Tüköry palota

Budapest, Hungary.

*Budapest,
Hungary*

The premiere and other early performances of the *Stabat Mater*: chronology

The premiere of the orchestral version of the *Stabat Mater* took place on 23 December 1880 in Prague at a concert of the Association of Musical Artists (Jednota umělců hudebních), to which the work was dedicated. Adolf Čech conducted the soloists Eleonora z Ehrenbergů, Betty Fibichová, Antonín Vávra, and Karel Čech, and the orchestra and choir of the Prozatímní divadlo (Provisional Theatre).²⁴ In February of the following year, the director of the Krakow Musical Society (Towarzystwo Muzyczne) Stanisław Niedzielski expressed interest in the *Stabat Mater*. A performance was to have taken place on Good Friday, 15 April 1881, but it did not come to fruition²⁵ because only manuscript performance materials were available. Interest from abroad apparently encouraged Dvořák to approach his publisher Simrock right away with a request for the work's publication. He agreed, but he expressed serious doubt about the potential popularity of the work in non-Catholic countries (i.e. northern Germany, England, and America). However, at the time of its publication, Dvořák's *Stabat Mater* was intended more for the concert stages of musical societies than for churches, and Simrock also had this in mind when he suggested that organ "ad libitum" be listed in the title.²⁶ On the other hand, the printed piano-vocal score made it possible to perform the work with just an organ or harmonium in a church or at any kind of secular venue.

That June, the Austrian conductor Wilhelm Gericke began to show interest in the *Stabat Mater*. Gericke was at the helm of the orchestra of the Gesellschaft der Musikfreunde in Vienna from 1880 to 1884 (and again from 1890 to 1895).²⁷ Gericke must have been captivated by Dvořák's third *Slavonic Rhapsody*, which Hans Richter conducted with the Vienna Philharmonic on 16 November 1879²⁸ and on 27 May 1880.²⁹ In June 1881, he received the news from his agent that in the autumn the publisher Simrock would be issuing Dvořák's *Stabat Mater*, and he asked Dvořák to send him a copy of the score for perusal.³⁰ The conductor apparently did not receive the score from the composer, so in the end it was Dvořák's second *Slavonic Rhapsody* that he introduced to the Viennese public for the first time at an autumn concert on 27 November 1881, followed by his *Symphony No. 6 in D major*

24) BURGHAUSER, Jarmil – CLAPHAM, John: *Antonín Dvořák: tematický katalog: bibliografie: přehled života a díla*, 2nd revised and supplemented edition, Bärenreiter Editio Supraphon, Praha 1996, p. 151.

25) Stanisław Niedzielski: Antonín Dvořák, Krakov, 16 Feb. 1881, ADKD 5, op. cit. in footnote no. 2, pp. 279–280.

26) Fritz Simrock: Antonín Dvořák, 19 and 22 Feb. 1881, Berlin, ADKD 5, op. cit. in footnote no. 2, pp. 281–284. Exact title in the first printed edition: "Stabat Mater für Soli, Chor und Orchester (Orgel oder Harmonium ad libitum)".

27) HIRSCHFELD, op. cit. in footnote no. 1, pp. 308–309, 311–313.

28) Wiener Philharmoniker [online]. Retrieved from: <https://www.wienerphilharmoniker.at/en/konzerte/1st-subscription-concert/1652/> [accessed on 22 Aug. 2024]. Also see the list of Richter's concerts in: FIFIELD, op. cit. in footnote no. 1, p. 506; ŠOUREK, op. cit. in footnote no. 1, p. 81.

29) Fifiield dated this concert to 27 May 1880 based on the notes of the music critic Herbert Thompson (FIFIELD, op. cit. in footnote no. 1, p. 146), but the concert is not listed in the online archive of the Wiener Philharmoniker. Šourek gives the date as 29 Mar. 1880, but his source for this is unknown (ŠOUREK, op. cit. in footnote no. 1, p. 81).

30) Wilhelm Gericke: Antonín Dvořák, Wien, 12 June 1881, ADKD 5, op. cit. in footnote no. 2, pp. 295–296.

a year and a half later on 18 February 1883.³¹ It is likely that the music critic Eduard Hanslick also advocated for the planned performance of the *Stabat Mater* in Vienna in 1881.³²

Performing the *Stabat Mater* was greatly facilitated by the publishing of the full score, piano-vocal score, and complete parts in the autumn of 1881.³³ The work was performed for a second time on 2 April 1882 in Brno with Leoš Janáček conducting. The first foreign performance was given three days later in Budapest by the Verein der Musikfreunde and its new conductor Imrich Bellovics without the composer's participation.³⁴ A major milestone for the work's popularity turned out to be its London premiere on 10 March 1883 under the baton of Joseph Barnby. The success in London was so great that Dvořák was invited to conduct the work in person on 13 March 1884 at Royal Albert Hall. In March 1885, Dvořák also wrote to the Viennese conductor Hans Richter about the work's warm reception: "*You may know about the great success that my 'Stabat Mater' enjoyed in London and in Worcester, and I think it would be enough for you to mention it, and they will hear the work in Vienna. Therefore, I beg you, if you want to perform a new work in Vienna, do not forget about my 'Stabat Mater'.*"³⁵ Later, in a letter to Fritz Simrock dated 6 February 1886, Dvořák mentioned it again: "*Yes, yes – the English and, in fact, even the Americans are playing my things much more, and they are also able to appreciate them. 'Stabat Mater' has become popular in England, and it has also been performed in America and in Australia with great success, but in Germany and Austria? O! Let us hope.*"³⁶

Dvořák then also conducted his *Stabat Mater* in person with great success on 10 and 11 April 1886 in Kroměříž.³⁷

The first Viennese performance of the *Stabat Mater* took place on 19 April 1886 with only the organ as accompaniment.³⁸ The concert was during Holy Week at the Schottenkirche

31) HIRSCHFELD, op. cit. in footnote no. 1, pp. 308–309.

32) "Don't make too much of this; I hardly think Hanslick would really do that, and if he is going to be in Brno at all, he would certainly go to hear the 'Stabat' gladly; after all, as he himself told me, he has been urging for it to be performed [in] Vienna." Antonín Dvořák: Leoš Janáček, Praha, March 1882, ADKD 1, op. cit. in footnote no. 2, pp. 297–298.

33) HOFMEISTER XIX, Royal Holloway, University of London 2008 [online]. Retrieved from: <https://hofmeister.rhul.ac.uk/2008/content/database/search/do-advanced> [accessed on 24 Aug. 2024].

34) Max Schütz: Antonín Dvořák, 6 Apr. 1882, [Budapest], ADKD 5, op. cit. in footnote no. 2, pp. 374–375; [SCHÜTZ, Max]: *Theater, Kunst und Literatur. Konzert*, Pester Lloyd, no. 89, 29 Mar. 1888, p. 6 (hereinafter SCHÜTZ); Antonín Dvořák: František Novák, Praha, 18 Mar. 1882, ADKD 1, op. cit. in footnote no. 2, pp. 296–297.

35) In the German original: "Es wird Ihnen vielleicht bekannt [sein], welch eines großen Erfolges sich mein 'Stabat mater' in London und Worcester erfreut hat, ich denke, Sie brauchen nur zu sagen, und in Wien wird man es hören können. Also bitte, wenn Sie einmal eine Novität in Wien vorführen wollen, vergessen Sie doch nicht auf mein 'Stabat mater'." In ADKD 2, op. cit. in footnote no. 2, pp. 30–31.

36) In the German original: "Ja, ja – die Engländer und selbst die Amerikaner spielen meine Sachen viel mehr und wissen sie auch zu würdigen. Das 'Stabat mater' ist in England populär geworden und auch in Amerika und Australien mit großem Beifall aufgeführt [worden], aber in D[eu]tschland] und Ö[ster]reich]? O! Wir wollen hoffen." In ADKD 2, op. cit. in footnote no. 2, p. 127; STOCKIGT, Janice B.: *Melbourne in Love with Dvořák 1885–1886 (and beyond)*, Hudební věda, vol. 40, 2003, nos. 2–3, pp. 211–228.

37) Antonín Dvořák: Emil Kozánek, 24 Feb. 1886, ADKD 2, op. cit. in footnote no. 2, p. 135.

38) The institute's archive states that the instrument for the accompaniment was the organ. See the Wiener Singakademie, der Chor des Wiener Konzerthauses. *Konzerte 1886 / concerts 1886*, [online]. Retrieved

with the Wiener Singakademie, the Wiener Männergesangverein,³⁹ the conductor Max von Weinzierl, the soloists Helene Proch-Marschall (soprano), Emilie Zips (alto), Heinrich Lissek (tenor), and Carl Wendlik (bass), and the organist Carl Führlich. Alois Alexandr Buchta asked Dvořák for the performance materials on behalf of the conductor, but Dvořák suggested that the conductor Weinzierl turn directly to Fritz Simrock as the owner of the materials, who might give permission in the case of this non-profit concert for the parts to be borrowed from one of the societies that already had them: “*But I think he [Simrock] cares about finally having the work performed in Vienna, and if this is done, and if you have the newspapers write about it, and if something is written by Hanslick, a critic highly respected in the music world, I think he can be persuaded and will agree.*”⁴⁰ The concert was mentioned by the Wiener Allgemeine Zeitung, in which the author chastises the poor quality of the choir’s performance, but above all he criticises the Wiener Singakademie for being unable to arrange orchestral accompaniments for the concerts more often than once a year, which is reflected negatively in performances of large “cantatas” lasting several hours, which ought preferably not to be performed that way at all. He rates Dvořák’s *Stabat Mater* as an insignificant composition apart from its first part.⁴¹ On 5 May 1886, the newspaper Deutsche Kunst- & Musik-Zeitung wrote in partial agreement that the interesting work, divided into ten numbers, amongst which especially the choruses are characterised by the grandeur and moving beauty of their sound, would deserve another more detailed listening with orchestra accompaniment because the accompaniment of an organ-harmonium is insufficient for such a large-scale work.⁴²

from: <https://www.wienersingakademie.at/de/konzertarchiv/?archiv=program&jahr=1886> [accessed on 4 Jun. 2024]. The same date is given in ADKD 2, op. cit. in footnote no. 2, p. 170 and in BÖHM, August Edlen von Böhmersheim: *Geschichte Des Singvereines Der Gesellschaft Der Musikfreunde in Wien. Festschrift Zum Fünfzigjährigen Singvereins-Jubiläum*, Adolf Holzhausen, Wien 1908, p. 59 (hereinafter BÖHM). An overview of planned concerts of the Wiener Singakademie in the newspaper Wiener Zeitung gives the date as 16 Apr. 1886. In Wiener Zeitung, 15 Oct. 1885, no. 236, p. 4. John Clapham gives the wrong year: 19 Apr. 1885. See CLAPHAM, John – WENZKE, Elisabeth: *Dvořáks Aufstieg Zum Komponisten von Internationalem Rang Einige Neue Entdeckungen*, Die Musikforschung, vol. 30, 1977, no. 1, p. 52.

39) Florestan [WOERZ, Johann Georg]: (*Concerte*), Wiener Sonn- und Montags-Zeitung, vol. 24, 26 Apr. 1886, no. 17, p. 3.

40) Antonín Dvořák: Alois Alexandr Buchta, Praha, 31 Mar. 1886, ADKD 2, op. cit. in footnote no. 2, pp. 139–140.

41) [?]: *Feuilleton. Concerte*, Wiener Allgemeine Zeitung, 29 Apr. 1886, no. 2215, pp. 1–2.

42) The original German text calls the instrument playing the accompaniment an “Orgel-Harmonium”. This may have involved a rare hybrid harmonium with several manuals, pedals, and organ pipes made by the Viennese firm Peter Titz Nachfolger Teofil Kotykiewicz, or an American harmonium (Kunstharmenium) with two manuals and pedals. At the Schottenkirche, there was also a large organ in the choir loft. [?]: *Concerte*, Deutsche Kunst und Musik Zeitung, vol. 10, 5 May 1886, no. 16, p. 3 (155); FASTL, Christian – SCHNÜRL, Karl: *Kotykiewicz, Teofil Anton* [entry], in: Österreichisches Musiklexikon Online [online]. Retrieved from: <https://dx.doi.org/10.1553/0x0001d5a7> [accessed on 21 Aug. 2024]; PLAESSER, Thilo: *Teofil Kotykiewicz. Harmoniumfabrik Wien 1852–1971*, [online]. Retrieved from: <https://harmoniumfabrik-wien.com/page%2007/page12/index.php> [accessed on 23 Aug. 2024].

On 24 September 1887, the journal *Dalibor* carried a brief report that in the winter the Vienna Tonkünstler-Verein would be performing the *Stabat Mater* thanks to Eduard Hanslick, but that performance was not realised, apparently.⁴³

The first Viennese performance of the oratorio with orchestra, which is the subject matter of Dvořák's letter to Alfred Littleton dated 1 April 1888, took place on Sunday, 19 February 1888 in the Great Hall of the Musikverein. Dvořák informed Simrock about the planned concert: "*Dear Friend! [...] the 'Variations' will be played at a philharmonic concert in Vienna on 15 November, and later the 'Stabat Mater' is also finally supposed to get its turn.*"⁴⁴ Likewise, he wrote in a letter to the conductor Hans Richter: "*My Esteemed Friend! I am very pleased to have read in the newspaper that for the Viennese public, you intend to perform the 'Symphonic Variations' and my 'Stabat Mater,' and I now wish to thank you for this kindness with all of my heart.*"⁴⁵ They were supposed to meet to consult on the compositions during Dvořák's visit to Vienna from 12 to 14 November 1887, which Dvořák also mentioned in a letter to Leoš Janáček.⁴⁶

Hans Richter conducted the orchestra and choir of the Gesellschaft der Musikfreunde, the organist Ditrich, and the soloists were Förster (soprano),⁴⁷ Rosa Neuda-Bernstein (alto),⁴⁸ Heinrich Adolfi (tenor), and Gustav Walter (bass). In the end, Dvořák did not attend the concert because Pyotr Ilyich Tchaikovsky was visiting Prague at that time.⁴⁹ The programme began with four excerpts⁵⁰ from *Fierrabras*, an opera in three acts by Franz Schubert (1823), followed by the *Stabat Mater* played in its entirety.

Reviews of the performance of the *Stabat Mater* in Vienna in 1888: an anti-Czech mood

Dvořák's name came to wider attention in Vienna in 1879. According to David Brodbeck, at a time when there was an increasing turn away from liberal policies and when conservative,

43) *Dalibor*, vol. 9, 1887, no. 35, p. 279. The institution's archive does not contain records of this concert. On 4 December of that year, Hans Richter conducted Dvořák's *Symphonic Variations*, Op. 78, at the third subscription concert of the Vienna Philharmonic. See 3. *Abonnementkonzert – Wiener Philharmoniker*. In: Wiener Philharmoniker [online]. Retrieved from: <https://www.wienerphilharmoniker.at/de/konzerte/3-abonnementkonzert/1729/> [accessed on 28 May 2024].

Also see the list of Richter's concerts in FIFIELD, op. cit. in footnote no. 1, p. 558.

44) Antonín Dvořák: Fritz Simrock, 7 Nov. 1887, Praha. ADKD 2, op. cit. in footnote no. 2, p. 263.

45) Antonín Dvořák: Hans Richter, 30 Oct. 1887, Praha. ADKD 2, op. cit. in footnote no. 2, pp. 270–272.

46) Antonín Dvořák: Leoš Janáček, 13 Nov. 1887, Vienna. ADKD 2, op. cit. in footnote no. 2, p. 282.

47) Probably the Viennese soprano Ellen Brandt-Forster (11 Oct. 1866 Wien – 16 Jul. 1921 Baden bei Wien). See KUTSCH, K. J. – RIEMENS, Leo: *Brandt-Forster, Ellen* [entry], in: *Großes Sängerlexikon* (4., erweiterte und aktualisierte Auflage. Unter Mitarbeit von Hansjörg Rost), K. G. Saur, München 2003, vol. 1, p. 566 (hereinafter KUTSCH); BOITIS, Barbara – KORNBERGER, Monika: *Forster (verh. Brandt), Ellen* [entry], in: *Österreichisches Musiklexikon Online*. Retrieved from: <https://dx.doi.org/10.1553/0x00020869> [accessed on 28 May 2024].

48) KUTSCH: *Neuda-Bernstein, Rosa* [entry], op. cit. in footnote no. 47, p. 3328.

49) Antonín Dvořák: Fritz Simrock, [7 Feb. 1888, Praha]. ADKD 2, op. cit. in footnote no. 2, p. 308. A report on the schedule of Tchaikovsky's visit appeared, for example, in the newspaper *Politik*, vol. 27, 20 Feb. 1888, no. 51, p. 2.

50) They played the overture, Eginhard's aria (soloist G. Walter), Florinda's aria (E. Forster), and a march with chorus. FIFIELD, op. cit. in footnote no. 1, p. 560.

clerical, and Slavic political parties were arriving on the scene, a situation that continued until ca. 1897, the milieu of Vienna was not welcoming towards Czech artists, and a strongly anti-Czech mood prevailed in the reviews of Dvořák's work and in later reactions of various periodicals.⁵¹

That atmosphere was a reflection of a political situation characterised by a worsening of Czech-German relations within Bohemia and Moravia and at the Imperial Council in Vienna. Tensions had already been rising since the issuing of Stremayr's 1880 language ordinances, which granted the Czech language status equal to German for external administrative matters. In 1886, the Czechs also managed to get Pražák's language ordinances put into effect for the Supreme Court of the Kingdom of

Gesellschaft der Musikfreunde.
Grosser Saal.

Sonntag den 19. Februar 1888, $\frac{1}{2}$ 1 Uhr Mittags:

Viertes
Gesellschafts-Concert.

Dirigent: Herr Hans Richter, k. k. Vize-Hof- und I. Hof-Opernkapellmeister.

Mitwirkende:

Fräulein **Ella Forster**, k. k. Hof-Opernsängerin.
Frau **Rosa Neuda-Bernstein**, Mitglied des Singvereins.
Herr **Gustav Walter**, k. k. Kammer- und Hof-Kapellsänger.
Herr **Eugen Weiss**, Mitglied des Singvereins.
Herr **Heinrich Adoff**, Sänger.
Herr **J. M. Grün**, Concertmeister des k. k. Hof-Operntheaters (Violin-Dirigent).
Singverein.
Gesellschafts-Orchester.

PROGRAMM:

Schubert: Theile aus der Oper „Fierrabras“
(Ouverture — Arie des Eginhard — Arie der Florinda — Marsch und Chor). [I. Aufführung.]

Dvořák: *Stabat mater* für Soli, Chor und Orchester. [I. Aufführung.]

Dieses Programm unentgeltlich. — Texte auf den folgenden Seiten.

Diesem Programme liegt die Ankündigung der
Ausserordentlichen Gesellschafts-Concerte
am 6. und 27. März nebst Mittheilungen über das für
dieselben eröffnete **Abonnement** bei.

Wallhauer's Buchdruckerei. Selbstverlag der Gesellschaft der Musikfreunde.

**Programme for the concert on 19 Feb. 1888 in Vienna /
Program koncertu 19. 2. 1888 ve Vídni**

Archive, Library and Collections of the Society of Music Friends in Vienna
/ Archiv, knihovna a sbírky Gesellschaft der Musikfreunde ve Vídni

51) BRODBECK, David: *Dvořák's Reception in Liberal Vienna: Language Ordinances, National Property, and the Rhetoric of Deutschtum*, Journal of the American Musicological Society, vol. 60, no. 1, 2007, pp. 72, 130 (hereinafter BRODBECK 2007); BRODBECK, David: *Defining Deutschtum. Political Ideology, German Identity, and Music-Critical Discourse in Liberal Vienna*, Oxford University Press, 2014. Anti-Czech attitudes in Viennese reviews in connection with the reception of Dvořák's symphonic poems is also discussed by STÖCKL-STEINEBRUNNER, Karin M.: *Der unbequeme Dvořák. Reaktionen der Musikkritik auf die ersten Aufführungen der Sinfonischen Dichtungen im deutschsprachigen Raum*, in: *Dvořák-Studien*, ed. Klaus Döge, Schott, Mainz 1994, pp. 190–196; NIUBÖ, Marc: *The Wild Dove op. 110 and the Reception of Dvořák's Symphonic Poems in Bohemian Lands*, in: *The Work of Antonín Dvořák (1841–1904). Aspects of composition – problems of editing – reception. Proceedings of the international musicological conference, Prague, September 8–11, 2004*, ed. Jarmila Gabrielová – Jan Kachlík, Akademie věd ČR, Praha 2007, pp. 299–309; and most recently SCHUMANN, Bianca: *„Slawische“ Programmusik? Bedřich Smetana und Antonín Dvořák's Nationalität im Fokus der Wiener Presse (1887–1918)*, Journal of Music Criticism, Centro Studi Opera Omnia Luigi Boccherini, vol. 6, 2022, pp. 39–75.

Bohemia, which mandated that Czech court cases should be decided in the Czech language. German protests against these Czech successes had been escalating since the introduction of the Stremayr ordinances, culminating by 1886 in passive resistance by the Germans, who left the Imperial Council in protest. Reconciliation was not reached until four years later, when joint talks in Vienna led to the concluding of an eleven-point agreement (the “Punctation of 1890”). Although this basically involved symbolic compromises that did not seriously undermine the linguistic rights the Czechs had already won, the agreement was presented by the German side as an absolute victory. Another success for the Czechs in 1890 was the ratification of an act establishing the Emperor Franz Joseph Czech Academy for Sciences, Literature and Arts.⁵²

These events were reflected in how the works of Antonín Dvořák were received in Vienna. The situation can be documented by the cancellation of a planned production of Dvořák’s opera *Vanda* in 1880 at the Court Opera, the cancellation of a performance of the *Serenade for Winds in D minor*, Op. 44, and the several months of delays and postponements by Hans Richter and the Vienna Philharmonic with the rehearsing of Dvořák’s *Symphony No. 6 in D major*, Op. 60, in the winter of 1880, which ultimately led to the composer requesting the return of the score, whereupon the work was instead given its world premiere in Prague. According to Brodbeck, the rejections of *Vanda* and of the other compositions mentioned above may have been caused by the unfavourable reviews of the Viennese premiere of Dvořák’s third *Slavonic Rhapsody* at a concert of the Vienna Philharmonic under the baton of Hans Richter on 16 November 1879.⁵³ At fault was the composition’s Slavic character, which the critics found in the music itself and understood as ethnic political opposition to the German-oriented capital of the Austrian monarchy.⁵⁴

Vienna’s rejection of Dvořák was thus the de facto rejection of Czech music because other Czech composers had not made much headway in Vienna by the early 1890s. Czech periodicals were monitoring the whole situation and published highly emotional reports. Shortly before the performance of the work on 19 February 1888, on 20 January 1888 the Olomouc journal *Našinec* published a harshly critical report on the rejection in Vienna of Czech culture and of the work of Czech artists, including Antonín Dvořák and the

52) BOROVIČKA, Michael – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan P. – BĚLINA, Pavel: *Velké dějiny země Koruny české*, vol. XII./a 1860–1890, Paseka, Praha – Litomyšl 2012, pp. 371–393.

53) On the other hand, Alan Houtchens explains differently why *Vanda* was not produced at the Court Opera. According to him, the main reason was a change at the position of executive director of the opera in May 1880: Franz Jauner, who was favourable towards the composer, was replaced by Leopold Friedrich Freiherr von Hofmann. Dvořák thus lost his supporter. See HOUTCHENS, Alan: *The Proposed Performances of “Vanda” and “Rusalka” in Vienna*, in: *Musical Dramatic Works by Antonín Dvořák. Papers from an international musicological conference Prague, 19–21 May, 1983*, ed. Markéta Hallová – Zuzana Petrášková – Jarmila Tauerová-Veverková, Česká hudební společnost, Praha 1989, pp. 173–181; HOUTCHENS, Alan: *From the Vistula to the Danube by Way of the Vltava: Dvořák’s Vanda in Vienna*, in: *Rethinking Dvořák. Views From Five Countries*, ed. David Beveridge, Clarendon Press, Oxford 1996, pp. 73–80.

54) BRODBECK 2007, op. cit. in footnote no. 51, pp. 105–106.

sculptor Wagner.⁵⁵ Just after the performance of Dvořák's *Stabat Mater* in Vienna in 1888, the journal *Dalibor* carried a report on the reception of Dvořák's works in Vienna, referring with disapproval to a change of the programme of a concert of the Singakademie, when the journal's editors claimed that Dvořák's *Piano Quintet in A major*, Op. 81, was removed from the programme without a stated reason in favour of Beethoven's *String Quartet No. 3 in C major*, Op. 59.⁵⁶ Otakar Šourek also expressed the Czech point of view on the events in question in 1942, attributing the failure of the Viennese performance of the *Stabat Mater* to organised resistance during the concert and in the subsequently published reviews.⁵⁷

An unprecedented example of the reception of Czech opera in Vienna was the premiere of Dvořák's opera *Šelma sedlák* (The Cunning Peasant) in 1885, which took place in an atmosphere of tension between Dvořák's supporters and the opponents of the Czech arts in Vienna. The premiere ended with a police raid, and the work was withdrawn from the repertoire after just one more performance.⁵⁸ After that failure, Dvořák got no other opera performed at the Court Opera during his lifetime.⁵⁹ For some time, the scandalous premiere of *The Cunning Peasant* also barred the way to Vienna for the operas of Bedřich Smetana.⁶⁰

55) This probably refers to Antonín Pavel Wagner, who had originally won first prize in a competition for designing a Mozart monument. It was then announced that the competition would be repeated with a different location for the monument and with limitations on competition participants. See [?]: *Umělecká nestrannost ve Vídni*, Našinec, vol. 20, 20 Jan. 1888, no. 9, p. 3.

56) The text also mentions the earlier removal of the overture to Smetana's opera *Prodaná nevěsta* (The Bartered Bride) from a programme of the Vienna Philharmonic. [?]: *Různé zprávy. Boycottisování českého umění*, *Dalibor*, vol. 10, 10 Mar. 1888, nos. 11–12, p. 94. For the announcement of the change to the programme of the Singakademie, see *Theater und Kunstnachrichten*, *Neue Freie Presse*, no. 8450, 4 Mar. 1888, p. 6.

57) ŠOUREK, Otakar: *Antonín Dvořák a Hans Richter. Obraz uměleckého přátelství*, Melantrich, Praha 1942, pp. 49–50.

58) BRODBECK 2007, op. cit. in footnote no. 51, pp. 106–108. The events are analysed from the perspective of a Czech critic by BRANDA, Eva: *An 'Execution' at the Hofoper: Czech Perspectives on the Viennese Premiere of Dvořák's The Cunning Peasant*, *Cambridge Opera Journal*, vol. 34, 2022, no. 1, pp. 67–96.

59) Only *Dimitrij* was played in Vienna at a performance by the National Theatre at the International Exhibition of Music and Drama in 1892. See CAMPO-BOWEN, Christopher: *"This the Czechs Can Teach Us": National Conflict, Transnational Opera, and Imperial Politics at the 1892 International Exhibition of Music and Drama*, in: *"Visualizing Music Histories? The 1892 International Exhibition of Music and Drama and Beyond"* (special issue), *Musilogica Austriaca: Journal for Austrian Music Studies*, 2023 [online]. Retrieved from: <https://www.musau.org/> [accessed on 4 June 2024].

60) The Vienna premiere of *The Bartered Bride* took place in 1892 at the International Exhibition of Music and Drama, and another performance took place at the Theater an der Wien in 1893. It was performed at the Court Opera in 1896 thanks to Gustav Mahler. See REITTEREROVÁ, Vlasta – REITTERER, Hubert: *Vier Dutzend rothe Strümpfe... Zur Rezeptionsgeschichte der Verkauften Braut von Bedřich Smetana in Wien am Ende des 19. Jahrhunderts*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 2004; REITTEREROVÁ, Vlasta: *Dvě první vídeňské Prodané nevěsty a jejich představitelé (Theater an der Wien 1893, Hofoper 1896) / The First Two Viennese Productions of Prodaná nevěsta and Their Performers (Theater an der Wien 1893, Hofoper 1896)*, *Musicalia*, vol. 8, 2016, nos. 1–2, pp. 22–36 (Czech version), pp. 37–54 (English version); REITTERER, Hubert: *Kein Ausgleich nach Noten – Die verkaufte Braut in Wien 1893 und 1896*, *Musilogica Olomucensia*, vol. 27, June 2018, pp. 156–167.

A review by Robert Hirschfeld

Already the first brief reviews of the performance of the *Stabat Mater* with orchestra, which appeared on 20 February 1888 in the Viennese weekly journal *Extrapost*⁶¹ and on 25 February 1888 in the Viennese magazine *Allgemeine Kunst-Chronik*,⁶² where not very positive (“[...] *a composition that does not deny the great talent of its author, but that makes a less-than-pleasant impression in general.*”).⁶³ The first more detailed and decidedly negative review was then published by the *Wiener Allgemeine Zeitung* on 24 February 1888.⁶⁴ In it, Robert Hirschfeld (1857–1914), an Austrian critic, musicologist, and pupil of Hanslick, ruminated about whether it made sense to give the work a second performance in Vienna within a rather short period of time. Hirschfeld saw no reason for the work to be played in Vienna again when, according to him, the audience was already leaving the church early at the not entirely successful concert in 1886 (accompanied only by organ). He was also unconvinced by Dvořák’s approach to setting the text to music and by the composition’s formal arrangement. Above all, he complained that the *Stabat Mater* was too long, monotonous (“[...] *the work could even be played backwards from the end to the beginning, and the effect would remain the same*”), and spiritually weak (“[...] *most of the individual parts are as lacking in spirit as the whole*”).⁶⁵ He acknowledged only Dvořák’s talent at orchestrating, and he favourably rated the determined selflessness and efforts of the conductor Hans Richter and of the soloists.

Dvořák was later in contact with Hirschfeld from 1896 to 1901, as is shown by the preserved correspondence consisting for four letters and one card from Dvořák.⁶⁶ The letters mainly concern the preparation of Hirschfeld’s programme notes to Dvořák’s symphonic poems for concerts of the Vienna Philharmonic.⁶⁷ Hirschfeld also reviewed performances in Vienna of the two symphonic poems *Vodník* (The Water Goblin), Op. 107, and *Polednice* (The Noon Witch), Op. 108, conducted by Hans Richter. And here we find something of a change to his attitude towards Dvořák. Although he tended to be an advocate of absolute music following the example of his teacher Hanslick, he was not one of the radical opponents of

61) Rbt.: *Concerte*, *Extrapost* (Wiener Montags-Journal), 20 Feb. 1888, no. 319, p. 5 (hereinafter *Extrapost*).

62) PERGER, Richard v.: *Concerte*, *Allgemeine Kunst-Chronik*, *Illustrierte Zeitschrift für Kunst, Kunstgewerbe, Musik, Theater und Literatur*, vol. 12, 25 Feb. 1888, no. 8, p. 10.

63) German original: “[...] eine Komposition, welche das bedeutende Talent ihres Autors wohl nicht verleugnet, aber im Ganzen doch ein wenig erfreulichen Eindruck zurücklässt.” *Extrapost*, op. cit. in footnote no. 61, p. 5.

64) HIRSCHFELD, Robert: *Feuilleton. Viertes Gesellschafts-Concert. (Schubert’s „Fierrabras“– Dvorak’s „Stabat mater“)*, *Wiener Allgemeine Zeitung*, 24 Feb. 1888, no. 2872, pp. 1–3 (hereinafter HIRSCHFELD).

65) German original: “Eine Nummer löst die andere ab, statt aus ihr herauszuwachsen, und wie es für das Schilderhaus gleichgiltig ist, weicher Posten zuerst erscheint, wenn nur jeder seine Schuldigkeit thut, so könnte man die Stücke des Dvorak’schen ‘Stabat mater’ ganz gut durch einander werfen, ja das Werk von hinten nach vorn aufführen – und die Wirkung bliebe dieselbe.”; “[...] Ebenso geistarm wie das Werk im Ganzen sind die meisten Theile im Einzelnen durchgeführt.” HIRSCHFELD, op. cit. in footnote no. 64, p. 2.

66) The correspondence is privately owned. See ADKD 4, op. cit. in footnote no. 2, pp. 64–70, 72–77, 88–89, 151–152, 227–228.

67) In the letters, Dvořák provides Hirschfeld with comments on and alterations to the programmes of his symphonic poems. See KUNA 2017, op. cit. in footnote no. 2, pp. 210–211; ADKD 4, op. cit. in footnote no. 2.

the symphonic poem. According to Sandra McColl: “*In all, programme music is accepted by Hirschfeld with more resignation than enthusiasm. He seemed to see it as a transitional stage of development between valid absolute music and equally valid music drama.*”⁶⁸ In the reviews, he defended the colourful handling of the symphonic poems, the composer's technical skill, and his “*phenomenal orchestral technique.*”⁶⁹ His reviews praised not only the composer's symphonic poems, but also Dvořák himself as a composer. Thus, there can be no doubt that Hirschfeld's opinion of Dvořák had changed radically.

Hanslick, Mandyczewski, and the *Neue Freie Presse*

The newspaper *Neue Freie Presse* carried extensive reviews, to which Eduard Hanslick was a long-term contributor. It had been Hanslick who was largely responsible for Dvořák's international fame. He first became familiar with Dvořák's music in 1874, when the composer first applied for a state stipend for poor artists, and he joined with Johannes Brahms in trying to help the composer establish contacts and to promote his music.⁷⁰ The *Stabat Mater* was another of the compositions that Dvořák submitted with his application for the stipend in 1876, although that was an early version of the work in just seven movements and accompanied only by piano.⁷¹ Hanslick followed Dvořák's creative development over a long period, and he referred to the composer's works in a whole series of reviews and texts, but his writings also contributed to shaping Dvořák's image as a naïve composer whose mastery, apart from technical aspects, had its source in a kind of spontaneous inspiration and unconscious talent.⁷²

At the beginning of his concert column in the *Neue Freie Presse* on 29 February 1888, Hanslick wrote that unfortunately he had been ill on the day of the concert, so the report for the front page of the newspaper had been written by the composer and musicologist Eusebius Mandyczewski.⁷³ This quite basic fact has not yet been reflected in the literature, and the authorship of the review has heretofore been attributed erroneously to Eduard Hanslick.⁷⁴ Like Hirschfeld, Mandyczewski primarily criticised Dvořák's conception of the

68) McCOLL, Sandra: *Music Criticism in Vienna. Critically Moving Forms*, Clarendon Press, Oxford 1996, p. 195 (hereinafter McCOLL).

69) German original: “Denn Dvořák ist mit seiner phänomenalen Orchestertechnik auf einen Punkt gelangt [...]” HIRSCHFELD, Robert: *Feuilleton. Musik. Neue Werke*, Wiener Abendpost, 31 Dec. 1896, no. 301, pp. 1–3; KUNA 2017, op. cit. in footnote no. 2, p. 211.

70) In January 1888, Hanslick also supported Brahms's nomination of Dvořák to receive the Order of the Iron Cross, Third Class from Emperor Franz Joseph I. In ADKD 9, op. cit. in footnote no. 2, pp. 274–275. For more about the relations between Hanslick, Brahms, and Dvořák, see CLAPHAM, John: *Dvořák's Relations with Brahms and Hanslick*, *The Musical Quarterly*, vol. 57, 1971, no. 2, pp. 241–254.

71) KUNA, Milan: *Umělecká stipendia Antonína Dvořáka*, *Hudební věda*, vol. 29, 1992, no. 4, pp. 293–315; BRODBECK 2007, op. cit. in footnote no. 51, p. 76; ADKD 9, op. cit. in footnote no. 2, pp. 176–178.

72) HANSLICK, Eduard – LUDVOVÁ, Jitka: *Dokonalý antiwagnerián Eduard Hanslick: Paměti, fejetony, kritiky: Výbor z díla*, Supraphon, Praha 1992, pp. 35–36 (hereinafter HANSLICK – LUDVOVÁ).

73) According to the journal *Našinec*: “Eduard Hanslick, whose word is final in the world of the arts, did not himself write about the Viennese performance of the ‘*Stabat Mater*’, but instead let it be torn to shreds by a substitute.” See Dvořákovo „*Stabat Mater*“ v *Národním Divadle*, *Našinec*, vol. 20, 14 Mar. 1888, no. 32, p. 3.

74) Jitka Ludová incorrectly identifies Hanslick as the author of the text in the Czech anthology of Hanslick's texts from which the review is quoted (HANSLICK – LUDVOVÁ, op. cit. in footnote no. 72, pp. 292–293).

Stabat Mater for the expressive uniformity of the vast work, which is divided into ten parts that are not markedly differentiated. He also criticised the carrying over of instrumental motifs into the vocal parts without consideration of their appropriate linking to the text. He did, however, acknowledge Dvořák's talent as a composer for his undisputed inventiveness and the wealth of his handling of details.⁷⁵

Just as Dvořák became closer to Hirschfeld in the latter half of the 1890s, the same thing occurred with Mandyczewski as the archivist of the Gesellschaft der Musikfreunde and a member of the jury in Vienna for the awarding of state stipends, to which Dvořák was appointed after Brahms's death in 1897.⁷⁶ The warm relations between Mandyczewski and Dvořák are documented by their mutual correspondence from the years 1897–1903. He spoke in favour of performing Dvořák's *Requiem* in Vienna on 2 March 1901, and he served as an intermediary when Dvořák and Mahler met in person in Prague to discuss plans for performing *Rusalka* at the Court Opera in Vienna.

Changes of attitudes in the 1890s

Against the background of the way that Hirschfeld's and Mandyczewski's opinions about Dvořák had changed over the course of about eight years, we can follow a considerable transformation of the attitude of part of the Viennese public and of critics during the composer's stay in America. How the two critics' opinions of Dvořák may have been influenced by their close ties to Hanslick (both had been his pupils) remains a question. In any case, neither was a radical opponent of programmatic music.⁷⁷

Although many German nationalists were still active in Vienna, Dvořák's music enjoyed growing popularity at the same time nonetheless, and the spite of the radical members of the public towards Czech music was mainly focused on Smetana's operas *The Bartered Bride* and *Dalibor* at the Court Opera (1896, 1897) and on Dvořák's *Saint Ludmila* on 14 November 1897.⁷⁸ The reactions to those works with their Czech folk or historical subject matter were influenced by the recent promulgation of Baden's language ordinances (1897), which granted the Czech language status equal to that of German for internal administrative affairs, inciting sharp protests from German politicians.

This information is also the basis for: KACHLÍK, Jan: *Dvořákova duchovní kantáta Stabat Mater a její uplatnění v koncertní síni, kostele i komické opeře*, Hudební věda, vol. 52, 2015, nos. 3–4, p. 336.

75) HANSLICK, Eduard: *Feuilleton. Concerte*, Neue Freie Presse, 29 Feb. 1888, no. 8446, p. 2.

76) According to Milan Kuna, Mandyczewski was the author of the first list of Dvořák's compositions after the composer's death, published in *Musikbuch aus Österreich. Ein Jahrbuch der Musikpflege in Österreich und den Bedeutendsten Musikstädten des Auslandes*, Richard Heuberger (red.), Carl Fromme, Wien 1905, vol. 2. In *Musikbuch*, however, only František Václav Krejčí is mentioned as the author of an article about Dvořák with the addition of a list of the composer's works (see KUNA 2017, op. cit. in footnote no. 2, pp. 341–343).

77) See NIUBŮ, Marc: *Antonín Dvořák a jeho symfonické básně na texty K. J. Erbena v zrcadle dobové kritiky*, in: Referáty z hudebně historického semináře. Příbram 14 May 1998, Nadace Hudebního festivalu Antonína Dvořáka, Příbram 1998, pp. 69–86.

78) McCOLL, op. cit. in footnote no. 68, pp. 88–100.

Richard Heuberger commented on the positive turnaround in the reception of Dvořák in the newspaper *Wiener Tagblatt* on 12 March 1895⁷⁹ just before the composer's return from America in connection with a performance of his *String Quartet in F major*, Op. 96: “Antonín Dvořák, just a few years ago still a little known composer, has recently become popular with the public. Within just ten years, music lovers have become familiar with the personality of this Czech master musician, with his artistic physiognomy, and with his unique style of expression, and they have fallen in love with him. Especially since having left his homeland, he has become entirely domesticated. Hamerling's lovely saying ‘The longer the way he has to wander, the warmer his love greetings tend to be!’ is just the other side of the coin from an old and unfortunately still relevant phrase: ‘Nemo propheta in patria.’ [...] Mr. Rosé, who is especially interested in cultivating the newest chamber literature, played Dvořák's *String Quartet in F major*, Op. 96, at his last soirée for this year's season, thereby achieving a great success in which the virtuosic performing, meticulous down to the smallest detail, played an equally large role as the work itself by Maestro Dvořák, who now finds himself in a peculiar situation, working overseas to export to his own homeland. And what he is sending to the Old Continent is reminiscent of the tokens of affection that someone living abroad sends to his relatives: Dvořák the musician is hungrily absorbing the primitive but original musical artistry of the negroes, and his hand as an artist, which can do nothing but shape things beautifully, is adding to the ornamental work of his compositions those strange, primitive shapes of a dying artistic discipline. [...] One senses in them – especially in the *Scherzo* and *Finale* – a joyous exuberance, a harmless joy of life that is today almost unmodern and that none of our philosophers are now preaching, unfortunately. In this respect, Dvořák is unique at

79) German original: “Anton Dvorzak, noch vor ein paar Jahren ein nur wenig anerkannter Tondichter, ist in letzter Zeit ein Liebling des Publikums geworden. Im Laufe kaum eines Dezenniums haben sich die Musikfreunde mit der Persönlichkeit, der künstlerischen Physiognomie, der eigensten Ausdrucksweise des böhmischen Meisters vertraut gemacht und dieselben lieb geworden. Besonders seit er seine Heimat verlassen, ist er zuhause recht heimisch geworden. Hamerling's schönes Wort: ‘Je weiter der Weg, den er wandern muß, um so wärmer zu sein pflegt der Liebesgruß!’ gehört auf die Kehrseite der alten, leider noch immer nicht abgegriffenen Spruchmünze: ‘Nemo propheta in patria.’ [...] Herr Rosé, der sich namentlich die Pflege der neueren Kammermusikliteratur angelegen sein läßt, hat in seiner letzten diesjährigen Soirée ein neues Dvorak'sches Streichquartett in F-dur, op. 96, zur ersten Aufführung gebracht und damit einen großen Erfolg errungen, an welchem die virtuose bis ins kleinste Detail sorgfältige Wiedergabe ebenso großen Antheil hatte, wie das Werk Meister Dvorzak's selbst, der sich jetzt in der in der eigentümlichen Lage befindet, jenseits des Meeres für den Export nach der – Heimat zu arbeiten. Und was er nach dem alten Europa sendet, erinnert an die Liebesgaben, die ein in der Fremde Weilender seinen Angehörigen schickt: Ein merkwürdiges Blatt, eine phantastische Blüthe, wie sie die Erde der lieben Heimat nicht hervorbringt, ein Produkt einer daheim unbekanntes Hausindustrie od. dergl. Dvorzak, der Musiker, saugt die primitive, aber originelle Tonkunst der Neger gierig auf, seine Künstlerhand, die gar nicht anders kann, als schön formen, fugt die wunderlichen, urlautigen Gebilde einer absterbenden Kunstübung in das seine Zierwerk seiner Compositionen. [...] In ihnen – namentlich im *Scherzo* und *Finale* – herrscht eine übermüthige Lustigkeit, eine harmlose Daseinsfreude, die heutzutage fast unmodern ist und die von unseren Philosophen leider Keiner predigt. Dvorzak ist in dieser Hinsicht ein Unikum in einer Zeit, da der Pessimismus schon in den Kindergärten wild wächst und fast jeder zwölfjährige Bub eine ‘Darüberhinausigkeit’ zur Schau trägt, um die ihn jeder Siebzigjährige – bedauern könnte.” Newspaper clipping kept at the NM-MAD, inv. no. 9033 T: HEUBERGER, Richard: *Theater, Kunst und Literatur. Konzerte*, *Wiener Tagblatt*, 12 Mar. 1895, no. 70.

a time when pessimism is rampant at kindergartens, and nearly every twelve-year-old boy is exhibiting 'exaggerated confidence' that would make any 17-year-old feel regret."

An excessively secular *Stabat Mater*

Max Kalbeck's review in *Die Presse* dated 1 March 1888⁸⁰ follows along the same lines as Mandyczewski's text, which criticised the way Dvořák set the religious text to music. According to Mandyczewski, the composer had used melodies of a secular nature inappropriate for the *Stabat Mater*, even exhibiting a lack of real religious feeling: "*The language he speaks is not the language of religious feeling, but rather the language of sensual receptiveness and candour; it is the language of earthly, not divine love.*"⁸¹ Kalbeck likewise judged the melodies to be sensual, which he saw as Dvořák's deliberate adaptation of sacred subject matter to the modern taste of the period and to performance in a concert hall. According to him, Dvořák thereby "[...] loses the ground beneath his feet and hangs in the air between the church and the concert hall";⁸² creating an inappropriate musical setting for a Latin text that is incompatible with a colossal and a wilfully extravagant work (referring to the composition's length and the overuse of chromaticism). He also repeated the complaint already made by Hirschfeld about the monotony of the form, themes, and tempo. Kalbeck and Mandyczewski both imagined a more conservative conception of the *Stabat Mater* suitable only for performing in church and inspired by the models of Palestrina and Bach, meaning its adaptation to an older stylistic period.

Johann Georg Woerz (who signed his review as Florestan) also wrote his review in a similar vein,⁸³ adding criticism of the inappropriate rhythmic treatment of the musical material in relation to the sequence's rhyming Latin verses and the incorrect accentuation of certain words (e.g. *ardeat* or *virginum*).

Format of the Sunday concerts of the Gesellschaft der Musikfreunde

One thing that may have played a very important role in Viennese critics' reviews of the work was the format of Sunday noon concerts of the Gesellschaft der Musikfreunde, at which the *Stabat Mater* was performed on 19 February 1888. The programming for the four noon concerts of the 1887/1888 season included difficult oratorios, cantatas, or Masses, which were played alone, or else parts of them were played together with other works. In November 1887, F. Mendelssohn-Bartholdy's oratorio *Saint Paul* was performed by itself, the December concert featured M. Moszkowski's *Orchestral Suite No. 1*, Op. 39, alongside M. Bruch's *Violin Concerto in G minor*, Op. 26, and *Jubilate* by G. F. Händel, in January 1888

80) KALBECK, Max: *Feuilleton. Concerte*, *Die Presse*, vol. 41, 1 Mar. 1888, no. 61, pp. 1–3 (hereinafter KALBECK).

81) German original: "Die Sprache, die es spricht, ist nicht die Sprache religiöser Empfindung, sondern die sinnlicher Empfänglichkeit und Unbefangenheit; sie ist die Sprache der irdischen Liebe, nicht der göttlichen." HANSLICK, Eduard: *Feuilleton. Concerte*, *Neue Freie Presse*, 29 Feb. 1888, no. 8446, p. 2.

82) German original: "Aus der löblichen Absicht hervorgegangen, den alten heiligen Stoff durch eine moderne Behandlungsweise dem Geschmacke der Zeit anzupassen, verliert das Werk den Boden unter den Füßen und bleibt zwischen Kirche und Concertsaal in der Luft hängen." KALBECK, op. cit. in footnote no. 80, p. 2.

83) Florestan [WOERZ, Johann Georg]: *Feuilleton*, *Wiener Sonn- und Montags-Zeitung*, vol. 26, 27 Feb. 1888, no. 9, pp. 1–2 (hereinafter Florestan).

R. Schumann's oratorio *Paradise and the Peri*, then in February came selections from the opera *Fierrabras* by F. Schubert and Dvořák's *Stabat Mater*.⁸⁴ For two special concerts, a programme in early March featured a selection of vocal and instrumental works by J. S. Bach, J. Brahms, A. Rückauf, K. Goldmark, F. Mendelssohn, and at the end of the month there was an evening performance of J. S. Bach's entire *Mass in B minor*, BWV 232.⁸⁵

The noon starting time of the concerts combined with difficult programming posed a serious challenge, and people were often leaving during the performances. Some critics also regarded the dramaturgy as inappropriate for noon performances, pointing out that audience members were often leaving prematurely because it was time for lunch.⁸⁶ In reference to the *Stabat Mater*, E. Mandyczewski also commented on the length of the noon concert. Although he agreed that the Viennese public's habit of leaving in the middle of concerts was inappropriate, he objected that two and a half hours was too long for such a concert and that if Dvořák's work had been played alone (ideally during Holy Week), the audience would have listened to it in its entirety. In the newspaper *Wiener Sonn- und Montags-Zeitung* on 27 February 1888,⁸⁷ Johann Georg Woerz likewise called the concert's programming inappropriate for a Viennese noon concert and suggested that it would have been better to perform only the grandiose first and last parts at that event, followed by a complete performance of Dvořák's work later at a separate evening concert.

The *Stabat Mater* in Budapest

Just as Dvořák found supporters in Vienna in the persons of E. Hanslick and J. Brahms, his man in Budapest was the important critic Max Schütz. Originally named Miksa (Miksától) Schütz, he was born 1851 in Moravia, and he moved with his family to Hungary. He studied law and apparently also had a musical education. He devoted himself to composing and

84) Also at the second performance of the *Stabat Mater* in London on 13 Mar. 1884, which Dvořák conducted, the psalm *The Lord is King* by Joseph Barnby opened the concert; see the programme at the NM-MAD, inv. no. 6797 VII b.

85) For comparison, see [*Concerte der Gesellschaft der Musikfreunde.*], *Wiener Zeitung*, 1 Oct. 1887, no. 224, p. 6 and FIFIELD, op. cit. in footnote no. 1, pp. 558–561.

86) This is what is said in a text in the newspaper *Deutsche Kunst und Musik-Zeitung*: "Our noon concerts – an impractical concept that is usual only in Vienna – are not appropriate for the performing of larger-scale works; our friend the stomach growls to demand the respecting of its rights, and if, as was the case this time, the work being performed is unable to captivate listeners, they flee *en masse*. We are convinced that if someone wanted to play the great Masses of Bach or Beethoven at lunchtime, the elegant but musically illiterate majority of the public consisting mostly of sensationally dressed ladies would have departed just as long before the end as if a less dignified work were being played." Original German: "Unsere Mittagsconcerte – eine unbequeme Einrichtung, die nur in Wien üblich ist – eignen sich nun einmal nicht zur Vorführung größerer Werke, Freund stomachus macht sein Recht knurrend geltend, und wenn nun gar, wie es diesmal der Fall war, das vorgeführte Werk nicht zu packen und zu interessiren vermag, so ist die Flucht eine allgemeine. Wir sind übrigens überzeugt, daß, wenn man etwa Bach's oder Beethoven's große Messen Mittags aufführen wollte, das vorwiegend aus sensationell aufgeputzten Damen bestehende elegante, meistens musikalisch sehr ungebildete Publicum ebenso lange vor dem Ende Reißaus nehmen würde als bei der Aufführung minder gediegener Werke." G. K.: *Koncerte*, *Deutsche Kunst und Musik-Zeitung*, vol. 15, 28 Feb. 1888, no. 8, p. 3 (59). The Sunday concerts of the *Gesellschaft der Musikfreunde* were held at noon until the 1906/1907 concert season, when they were moved to Wednesday evenings. BÖHM, op. cit. in footnote no. 38, p. 153.

87) Florestan, op. cit. in footnote no. 83, pp. 1–2.

worked as a private music teacher. He is documented as having worked as the music editor for the newspaper Pester Lloyd from June 1878 until June 1888. He died in September 1888, probably as a result of a neurological disease.⁸⁸ Max Schütz greatly respected Antonín Dvořák and was in friendly contact with him through correspondence from 1880. He had Dvořák's works sent to him in Budapest, tried to promote them, and informed the composer about their performances. In a letter to Dvořák dated 6 April 1882, Schütz states that he had the main influence over realisation of the first performance of the *Stabat Mater* and over the choice of soloists.⁸⁹

A second, separate performance of the work in Budapest on 29 March 1888⁹⁰ on Maundy Thursday under the baton of Antonín Dvořák,⁹¹ not long after the debacle in Vienna, created the opposite impression, and Max Schütz's review in the newspaper Pester Lloyd, which Dvořák mentions in the letter to Alfred Littleton, is very positive. The soloists were Risa Krammer⁹² (soprano, a pupil of I. Bellovics), Jenőné Baróthi (alto), Hajós Zsigmond (tenor),⁹³ and David Ney (bass).⁹⁴ The review highlights the beauty of the music of the second part, *Quis est homo*, and of the fifth part, *Tui nati*, and it notes that "Since the first performance of the 'Stabat mater' in Pest, Dvořák has risen higher and higher, so that he is now one of the most distinguished and most celebrated living composers. The things that have elevated him so quickly, helping him win the hearts of all perceptive music listeners at a single stroke, are that enchanting naturalness that is all his own, his unstudied inventiveness, and the great, original melodic power of his compositions. We find all of these traits in his 'Stabat mater'. Dvořák's conducting is exemplary."⁹⁵

A second very favourable Hungarian review appeared in the newspaper Nemzet, which reported that "Dvořák's work is important especially for its peculiar wealth of melody; the composition's style, while lofty and modern, is still very simple and natural. Although Dvořák's

88) UJVÁRI, Hedvig: *Der Pester Lloyd als Quelle musikhistorischer Forschungen Ein Annäherungsversuch mit Beispielen aus dem 19. Jahrhundert*, Studia Musicologica, vol. 63, 2022, nos. 3–4, pp. 281–282, 285.

89) ADKD 5, op. cit. in footnote no. 2, pp. 374–375.

90) The date 28 Mar. 1888 is given in ADKD 2, op. cit. in footnote no. 2, p. 322 and in SCHÜTZ, Miksától: *Zenészetí szemle. A paradicsom és a peri, Schumanntól (február 24.) – Requiem, Berlioztól (márczius 19.) – Stabat Mater, Dvořáktól (márczius 28.)*, Budapesti Szemle, vol. 54, 1888, no. 143, p. 289.

91) The composer arrived in Budapest on Monday, 26 Mar. and conducted the dress rehearsal the following evening. In: [?]: *Dvořák „Stabat Mater“*, Nemzet, vol. [?], [26 Mar. 1888], no. [?], p. 195.

92) Full name: Teresz Krammer. KUTSCH: *Krammer, Teresz* [entry], op. cit. in footnote no. 47, p. 2490.

93) [?]: *Stabat mater*, Pesti Hírlap, vol. 10, 29 Mar. 1888, no. 89, p. 5.

94) KUTSCH: *Ney, David* [entry], op. cit. in footnote no. 47, pp. 3338–3339.

95) Excerpt from a period translation of the original review; see [?]: *Dvořák v Pešti*, Dalibor, vol. 10, 14 Apr. 1888, no. 18, p. 143 (hereinafter Dalibor 14 Apr. 1888). Original German: "Seit jener Zeit ist das Stabat mater in alle Welt gedrungen und hat sich namentlich in England ehrenvoll behauptet; der Komponist aber, Anton Dvořák ist seither höher und immer höher gestiegen und zählt heute zu den bedeutendsten und gefeiertesten der Gegenwart [...]. Was ihn so rasch emporgehoben hat, was ihm die Herzen der musikalisch empfänglichen Hörer gewinnen half, ist die bezaubernde Natürlichkeit, die ihm eigen ist, die ungesuchte Erfindung und die starke, ursprüngliche melodische Kraft in seinen Eingebungen. Alle diese Eigenschaften finden wir auch in seinem Stabat mater wieder, in welchem wir einer der erfreulichsten Erscheinungen auf dem Gebiete moderner Kirchenmusik begegnen. [...] Dvořák's Art des Dirigirens ist musterhaft zu nennen." See SCHÜTZ, op. cit. in footnote no. 34, p. 6.

'*Stabat Mater*' is the longest of the works by various masters sharing its title, the audience listened attentively to the end. The composer conducted the work calmly and with great surety; although he was repeatedly called to take a bow after every number, he merely took his baton and pointed modestly to the wonderful quartet and choir."⁹⁶ The comments in an article about the *Stabat Mater* in the daily newspaper *Fővárosi Lapok* were in a similar vein, praising the composition's overall execution and the performance itself.⁹⁷ On the other hand, the text that appeared in the newspaper *Pesti Hírlap*⁹⁸ leaned in the direction of most of the Viennese reviews, praising the performers, but rejecting the composition itself.

The cantata *The Spectre's Bride*, Op. 69, also mentioned in Dvořák's letter to Littleton dated 1 April 1888, was performed at the Verein der Musikfreunde in Budapest on 28 January 1889 with exceptionally large forces and with Imrich Bellovics conducting.⁹⁹ Although Bellovics offered to have Dvořák conduct, in the end the composer did not take part at the concert because he was preparing the premiere of the opera *Jakobín*. The performance of the oratorio *Saint Ludmila*, Op. 71, planned for the following year in Budapest, mentioned by Dvořák in his letter, apparently was not realised.

The *Stabat Mater* in Vienna, and Czech-German disputes in Olomouc

Reactions to the Viennese performance of the *Stabat Mater* had strong reverberations mainly in the Czech-language regional newspaper *Našinec*¹⁰⁰ (and to some extent in the

96) Dalibor, 14 Apr. 1888, op. cit. in footnote no. 95, p. 143. The Hungarian original does not contain the formulation about listening to a work to the end, but merely states that it was listened to with pleasure and joy: "Dvorzsák műve különösen gazdag dallamossága, nemes és egészen modern stýlusa, és keresetlen egyszerűsége által tűnik ki; és habár a leghosszab »Stabat mater«, mely létezik, mégis örömmel és élvezettel hallgatták végig. A szerző nyugodtan, nagy biztossággal dirigált, és valahányszor tapsolták – ez pedig minden tétel után megtörtént néhányszor – szerényen mutatott vezénylő pálczájával a kitünő quartettre és a karokra, mintegy azokhoz utalván a közönség hálóját, kik oly nagy hatással emelték érvényre a művet." [?]: *Dvorzsák „Stabat Mater“*, *Nemzet*, vol. 7, 29 Mar. 1888, no. 2006, p. [?].

The journal *Moravská orlice* also briefly mentioned this success; see [?]: *Denní zprávy*, *Moravská orlice*, vol. 26, 30 Mar. 1888, no. 75, p. 2. In a letter to Hans Richter dated 2 April 1888, Dvořák himself mentioned that Richter's best friend, the excellent musician Imrich Bellovics was responsible for organising the concert, and that the *Stabat Mater* was very successful there. See ADKD 2, op. cit. in footnote no. 2, pp. 321–323.

97) [?]: *Dvorak „Stabat mater“-e*, *Fővárosi Lapok*, vol. [?], 30 Mar. 1888, no. 90, p. 350.

98) [?]: *Stabat mater*, *Pesti Hírlap*, vol. 10, 29 Mar. 1888, no. 89, p. 5.

99) There were 44 sopranos, 50 altos, 26 tenors, and 35 basses in the choir, 20 first and 20 second violins, 10 violas, 10 cellos, and 8 double basses, while the wind section was supplemented by the members of a military band. Imrich Bellovics: Antonín Dvořák, [before 28 Jan. 1889, Budapest]. ADKD 6, op. cit. in footnote no. 2, pp. 198–199. KUNA 2017 under the entry "Bellovics Imrich (Emerich)", op. cit. in footnote no. 2, pp. 57–58, states incorrectly that these were the forces at the concert of the second performance of the *Stabat Mater* in Budapest.

100) *Našinec* was a regional Czech-language Catholic newspaper founded in 1869. The founder and editor was Josef Černoch, and the publisher was Josefina Černochová. Issues of the newspaper initially appeared twice then later three times a week, and then daily from 1910. During the Second World War, it was changed to a weekly, and publication was later suspended. From 1945 to 1948, the *Československá strana lidová* (Czechoslovak People's Party) supervised the newspaper's publication under the title *Osvobozený Našinec*, then the newspaper was banned shortly after the communist putsch. See *Našinec*, vol. 14, 20 May 1882, no. 60, p. 1; MAREŠOVÁ, Veronika: *Osvobozený Našinec v letech 1945 až 1948*, thesis, Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd (Faculty of Social Sciences), Katedra mediálních studií, Praha 2015.

Prague journal Dalibor), in which aggressive reports aimed at Viennese periodicals appeared from the end of February until April 1888, condemning Viennese animosity towards Czech composers and Antonín Dvořák in particular. At the same time, there was also an exchange of brief, critical reports between the Olomouc editorial staff of the Czech-language newspaper Našinec¹⁰¹ and the German-language newspaper Mährisches Tagblatt,¹⁰² with the latter beginning the dispute over the *Stabat Mater* on 25 and 27 February 1888 with two critical articles.¹⁰³

It is no coincidence that the situation in Vienna involving the performance of Dvořák's *Stabat Mater* was being followed in Olomouc. The Czech-speaking Olomouc milieu had strong ties to the composer through Jindřich Geisler, the chairman of Žerotín, a society for vocal music, under the auspices of which Dvořák's *Stabat Mater* had already been heard twice consecutively on 26 and 27 April 1884, moreover under the composer's baton.¹⁰⁴

Another indication of the composer's special relationship with Žerotín is Dvořák's dedication of the oratorio *Saint Ludmila* to that society in the first printed edition in 1886.¹⁰⁵ The performances of *Saint Ludmila* took place on 21 and 22 April 1888 after the opening of the newly built National House in Olomouc, i.e., two months after the Viennese performance of the *Stabat Mater*. For the Czechs in Olomouc, the opening of the National House was a major event, and there can be no doubt that the performing of Dvořák's challenging works for voices and orchestra by a Czech society played a role in ethnic politics in Olomouc with its strong contingent of German inhabitants.

In the first brief text on 25 February 1888, the German-language Mährisches Tagblatt reported on the work's failure and stated that the only possibility for the public to express its disapproval of the excessive promotion of Dvořák by Viennese music critics would be walking out of the concert hall; this statement may have been referring to support for the work on the part of Eduard Hanslick. The failure of *Šelma sedlák* (The Cunning Peasant) in Vienna was also brought up again, as was the paper's own review of the *Stabat Mater* in Olomouc: "Mr Dvořák was insulted at the performance of one of his works in Olomouc a few years ago because we did not immediately rate him on the same level as Beethoven. What

101] Already in January of 1888 Našinec carried a report critical of Czech composers' appropriation of German culture. [?]: „Deutsche Musik“, Našinec, vol. 20, 13 Jan. 1888, no. 6, p. 3.

102] Issues of this Olomouc German-language newspaper began to appear on 16 June 1880. The founder and publisher was Josef Groak, who was succeeded in that position by his son Hugo Groak. Later, the editor was Hugo Waldmann, followed by Walter Stiebitz until the creation of the Protectorate of Bohemia and Moravia. In the end, the newspaper was purchased by the publisher Ferdinand Burschofsky from Zábřeh na Moravě, and Mährisches Tagblatt became part of the Brno daily newspaper Tagesbote. See ROB, Franz: *Der Olmützer Buchdrucker Hugo Groak und sein „Mährisches Tagblatt“*, Olmützer Blätter, vol. 43, 1995, no. 7/8, p. 74.

103] [?]: *Dvořák's Stabat Mater*, Mährisches Tagblatt, vol. 9, 25 Feb. 1888, no. 46, p. 6; *Der „Našinec“ und die Wiener*, Mährisches Tagblatt, vol. 9, 27 Feb. 1888, no. 47, p. 5.

104] Karel Bendl: Antonín Dvořák, 22 Mar. 1884, Praha. ADKD 5, op. cit. in footnote no. 2, pp. 438–440. See TOMEK, Ferdinand: *Dr. Ant. Dvořák a olomoucký „Žerotín“*, Žerotín, Olomouc 1929, p. 12; BEVERIDGE, David: *Antonín Dvořák a Olomouc*, in: *Po stopách Antonína Dvořáka*. Olomouc 2 Sept. 2023 [programme brochure], Akademie klasické hudby, Praha 2023, pp. [6–7].

105] Antonín Dvořák: Jindřich Geisler, 17 Nov. 1886, Praha. ADKD 2, op. cit. in footnote no. 2, p. 210.

will he probably say once he has seen the judgments of the Viennese press?"¹⁰⁶ It is possible that Našinec responded on 26 February 1888¹⁰⁷ because Mährisches Tagblatt reacted on 27 February 1888 by saying that at other times, Našinec happily quoted positive reviews of Dvořák's works by Viennese critics,¹⁰⁸ and that according to the information of persons siding with the Slavs, Dvořák was dissatisfied with the review in the Tagblatt of the Viennese *Stabat Mater*.¹⁰⁹ Then on 28 February 1888,¹¹⁰ Našinec printed an article with the following passage: "Who could ask a public raised musically on Strauss, Millöcker, and Nessler to understand Dvořák, whose 'Stabat Mater' was received with respect even in Melbourne? [...] The critic at the Wiener Allgemeine Zeitung is apparently cut out of the same cloth as the famed faultfinder of the Olomouc 'Tagblatt.'" The next day, it added that the offence supposedly taken by Dvořák was merely an invention of the editors, and that the composer has never seen the Tagblatt in his life.¹¹¹ After another short, provocative article,¹¹² the newspaper Mährisches Tagblatt responded with a lengthy article titled *Velikášství* (Megalomania),¹¹³ recommending that negative reviews be reported to the government, so it could prevent any further ones, and denying the accusation of the Prague German-language daily newspaper¹¹⁴ directed at the author of the already discussed concert review for the Wiener Abendpost (29 February 1888), accusing him of racially-based hatred of the composer.¹¹⁵ Našinec continued with two reports also pointing out the differences between the contents of the Viennese reviews and the text of in the Budapest newspaper Pester Lloyd, which devoted detailed attention to the *Stabat Mater* only from a musical perspective, and it also fully understood the composition's positive aspects.¹¹⁶ Mährisches Tagblatt did not react to those reports, so that was the end of the polemics.

106) Original German: "Hr. Dvořák war, als sein Werk vor mehreren Jahren in Olmütz aufgeführt wurde, schon verletzt, weil wir ihn nicht gleich in eine Reihe mit Beethoven stellten. Was wird er erst sagen, wenn er die Urtheile der Wiener Blätter zu Gesichte bekommt?" *Dvořáks Stabat Mater*, Mährisches Tagblatt, vol. 9, 25 Feb. 1888, no. 46, p. 6. On 28 Apr. 1884 the same newspaper carried a generally positive review of performances of the *Stabat Mater* on 26 and 27 Apr. 1884 conducted by the composer with the Žerotín choir and soloists including Anna Dvořáková. [Dvořák's „Stabat mater“], Mährisches Tagblatt, vol. 5, 28 Apr. 1884, no. 98, p. 4.

107) The regular Sunday edition of Našinec from 26 Feb. 1888 probably has not been preserved.

108) The newspaper quotes Hanslick's praise of performances given by F. Ondříček and of the performance of Dvořák's *Symphonic Variations* in the "hostile territory of Vienna". See [?]: *Ondříček a Ant. Dvořák*, Našinec, vol. 19, 8 Dec. 1887, no. 145, p. 3.

109) [?]: *Der „Našinec“ und die Wiener*, Mährisches Tagblatt, vol. 9, 27 Feb. 1888, no. 47, p. 5.

110) [?]: *Dvořáková „Stabat Mater“*, Našinec, vol. 20, 28 Feb. 1888, no. 25, p. 3.

111) [?]: „Mähr. Tagblatt“, Našinec, vol. 20, 29 Feb. 1888, no. 26, p. 3.

112) [?]: „Mähr. Tagblatt“, Našinec, vol. 20, 2 Mar. 1888, no. 27, p. 3.

113) [?]: *Größenwahn*, Mährisches Tagblatt, vol. 9, 7 Mar. 1888, no. 55, p. 6.

114) This newspaper founded by Czech politicians with the publisher and editor-in-chief J. S. Skrejšovský was in circulation from 1862 to 1907. In the changing political climate, because of controversial pro-Czech oriented articles, some of its editors were arrested or even imprisoned, and the newspaper's publication was suspended. In: *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*, J. Otto, Praha 1903, vol. 20, p. 112.

115) [HLAVÁČ, Bedřich] hč.: *Feuilleton*, Politik, vol. 27, 1 Mar. 1888, no. 61, pp. 1–2. Ulf: *Prager Wochenrevue*, Montags-Revue als Böhmen: Wochenschrift für Politik, Volkswirtschaft, Kunst und Literatur, vol. 10, 3 May 1888, no. 10, p. 1.

116) [?]: *Dvořák v Pešti*, Našinec, vol. 20, 1 Apr. 1888, no. 40, p. 4.

Dvořák's reaction to the critics

Besides the unconfirmed mentions of Dvořák's dissatisfaction with the failure of his *Stabat Mater*, which emerged in the dispute between the editorial staffs of the Mährisches Tagblatt and of Našinec, and besides his reaction in the letter to Alfred Littleton dated 1 April 1888, there is one more direct, documented statement from Dvořák. About ten days after the concert, he wrote to the conductor Richter: "*Highly Esteemed Friend! Having now recovered somewhat from the unfortunate fate of my 'Stabat Mater' and from the devastating reviews, I am taking up my pen to express to you my most heartfelt thanks for your artistic enthusiasm, for your courage, for the kind interest in me that you have already so often shown, and in short, for all of the good things you have done for me. My pen is too weak to give my thanks their proper expression.*"¹¹⁷

The *Stabat Mater* was then performed on 9 March 1888 at the National Theatre in Prague under the baton of Adolf Čech, and the concert was understood as satisfaction for the composition's failure in Vienna.¹¹⁸ In a letter to the conductor, his close friend, Dvořák thanked everyone involved for a successful performance and all the hard work that enabled the work to stand out.¹¹⁹

Conclusion

The obtained letter, addressed by Antonín Dvořák to Alfred Littleton, supplements several other pieces of correspondence between them and adds to our information about the Viennese reception of Dvořák's *Stabat Mater* on 19 February 1888 and about the composer's active contacts with the artistic scene in Budapest. The letter is also documentation of how intensely the composer's feelings were affected by criticisms of his works, despite his claim that he did not care about such things. The Viennese reviews almost unanimously condemned the work, and against the background of Czech-German political conflicts, they criticised the *Stabat Mater* mainly for tediousness and monotony, and they pointed out problems with the structuring of phrases in relation to the sequence's Latin text. Conservative critical voices turned to models from earlier stylistic periods (G. P. da Palestrina, J. S. Bach) and regarded Dvořák's manner of setting the Latin sequence to music as being stylistically too adapted to contemporary trends. Nonetheless, most of the reviewers expressed appreciation for Dvořák's extraordinary melodic inventiveness, his gift as an orchestrator, and the excellence of the performance itself by the orchestra of the Gesellschaft der Musikfreunde under the baton of Hans Richter (praise went mainly to the tenor Gustav Walter, while the performance

117) From the German original: "Hochverehrtester Freund! Nachdem ich mich nun von dem unglücklichen Ausfalle meines 'Stabat mater' so wie von der vernichtenden Kritik ein wenig erholt hatte, ergreife ich die Feder um Ihnen meinen herzlichsten Dank für Ihren künstlerischen Eifer, für den Mut und die liebevolle Teilnahme, die [Sie] so oft gegen mich bekundet haben, kurz für alles Gute, was Sie mir getan haben, auszusprechen. Meine Feder ist zu schwach, um meinem Dank zum richtigen Ausdruck zu bringen." Antonín Dvořák: Hans Richter, [29 Feb. 1888], Praha. ADKD 2, pp. 311–312. Letter kept at the NM-MAD, inv. no. S 76/242.

118) Antonín Dvořák: Adolf Čech, 10 Mar. 1888, Praha. ADKD 2, op. cit. in footnote no. 2, p. 313; [?]: Dvořákovo „*Stabat Mater*“ v Národním Divadle, Našinec, vol. 20, 14 Mar. 1888, no. 32, p. 3.

119) ADKD 2, op. cit. in footnote no. 2, p. 313.

of the bass Heinrich Adolfi was not always received positively). Another contributing factor to the failure of the *Stabat Mater* may have been inappropriate programming for Sunday noon concerts, at which challenging oratorios (or parts thereof) were performed in combination with other compositions, and from which audience members regularly departed even before the end. Important reviewers of the Vienna premiere of the *Stabat Mater* included the prominent critics Robert Hirschfeld and Eusebius Mandyczewski. Mandyczewski stood in for the ailing Eduard Hanslick, whose support the composer always strongly hoped for according to his correspondence. Although both of their reviews were quite negative, the two critics established relatively warm relations with Dvořák in the 1890s. Hirschfeld even gave a very favourable evaluation to the Viennese performance of Dvořák's symphonic poems despite his strong reservations with respect to that musical genre. One of the reasons for the change may have been Dvořák's stay in America – for most critics and the public, within just a few years the Czech national composer had become a composer of international importance. The Czech and German press in Olomouc reacted to Viennese criticism of the *Stabat Mater* with a sharp exchange of polemics. The Prague press (Dalibor, Politik) also joined the fray to some extent. These polemics document that the Czechs perceived the work's failure as an organised conspiracy against Czech music in Vienna, and they also draw attention to the fierce Czech-German ethnic disputes within the Bohemian lands. The reviews in Budapest, where the work was performed about a month after the Viennese premiere, were more favourable, although they did not clearly agree that the work was a success. The composer viewed the Budapest concert very positively, but it is not known what periodicals Dvořák had access to apart from the German-language journal Pester Lloyd. It is more likely that he did not read the reviews written in Hungarian.

Overview of performances of the *Stabat Mater* from 1880 to 1888

Date	Place	Orchestra & choir	Conductor	Comment
23 Dec. 1880	Prague	Orchestra and choir of the Provisional Theatre	Adolf Čech	world premiere
2 Apr. 1882	Brno	Brno Beseda Philharmonic Society	Leoš Janáček	
5 Apr. 1882	Budapest	Verein der Musikfreunde	Imrich Bellovics	Budapest premiere
29 Apr. 1882	Mladá Boleslav	Boleslav Singing Society	František Hruška	organ only (in a church)
29 May 1882	Mladá Boleslav	Boleslav Singing Society	František Hruška	organ only (in a church)
10 Mar. 1883	London	London Musical Society	Joseph Barnby	London premiere (first in England)
23 Sept. 1883	Mladá Boleslav	Boleslav Singing Society	František Hruška	organ only (in a church)
20 Dec. 1883	Newcastle upon Tyne	Amateur Vocal Society	William Rea	

Date	Place	Orchestra & choir	Conductor	Comment
24 Jan. 1884	Boston	Cecilia Society	Benjamin J. Lang	only nos. 3–7
13 Mar. 1884	London	Royal Albert Hall Choral Society	Antonín Dvořák	
25 Mar. 1884	New York	William Courtney Students	William Courtney	organ only, USA premiere of organ version
27 Mar. 1884	Birmingham	Festival Choral Society	W. Stockley	
3 Apr. 1884	New York	New York Chorus Society	Theodore Thomas	orchestral premiere in USA
6 Apr. 1884	Mladá Boleslav	Boleslav Singing Society	František Hruška	organ only
6 and 7 Apr. 1884	Pilsen	Hlahol (Pilsen)	Antonín Dvořák	
13 May 1884	Pittsburgh	Pennsylvania Western Association	Theodore Thomas	
26 Apr. 1884	Olomouc	Žerotín	Antonín Dvořák	
3 May 1884	Pilsen	Hlahol (Pilsen)	František Schmid	
13 and 22 May 1884	Pittsburgh	May Music Festival	Theodore Thomas	
13 Jun. 1884	Milwaukee	Milwaukee Musical Society	Miss Winant	only no. 9
11 Sept. 1884	Worcester	Three Choirs Festival	Antonín Dvořák	
13 Nov. 1884	New York	New York Chorus Society	Theodore Thomas	
27 Nov. 1884	Manchester	Hallé's Grand Concerts	Sir Charles Hallé	
5 Dec. 1884	Bristol	Bristol Festival Choir	Sir Charles Hallé	
7 Dec. 1884	Pilsen	Hlahol (Pilsen)	Antonín Dvořák	
22 Dec. 1884	London	Hackney Choral Association	Ebenezer Prout	
15 Jan. 1885	Boston	Cecilia	B. J. Lang	
12 Feb. 1885	Mannheim	Musikverien	Emil Paur	German premiere
14 and 17 Feb. 1885	Albany, NY	Choral Club	Gerrit Smith	
27 Feb. 1885	Newcastle upon Tyne	Amateur Vocal Society	William Rea	
21 Mar. 1885	Valašské Meziříčí	Občanská Beseda	Viktor Navrátil	only nos. 3 and 7
24 Mar. 1885	Liverpool	Liverpool Philharmonic Society	Sir Charles Hallé	
25 Mar. 1885	Leeds	Leeds Philharmonic Society	Alfred Broughton	
27, 28, and 29 Mar. 1885	Hradec Králové	Slavjan Singing Association	František Hoznourek	
2 and 3 May 1885	Mladá Boleslav	Boleslav	František Hruška	
10 May 1885	Kutná Hora	Tyl Singing Society	Alois Strébl	

Date	Place	Orchestra & choir	Conductor	Comment
31 May 1885	Klatovy	Šumavan Singing Society		only nos. 3 and 7
10 Sept. 1885	Hereford	Three Choirs' Festival	Langdon Colborne	
29 Sept. 1885	Melbourne	Melbourne Philharmonic Society	David Lee	Melbourne premiere (first in Australia)
28 Dec. 1885	Rotterdam	Rotterdam Music Society	Alex Heyblom	
2 Mar. 1886	London	Novello's Oratorio Concerts	Alexander Mackenzie	
10 and 11 Apr. 1886	Kroměříž	Moravan	Antonín Dvořák	
19 Apr. 1886	Vienna, Schottenkirche	Wiener Singakademie, Wiener Männergesangverein	Max von Weinzierl	Vienna premiere (acc. Orgel-Harmonium only)
17 Aug. 1886	Wolverhampton	Wolverhampton Festival	Swinerton Heap	
15 Dec. 1886	Edinburgh	Choral Union	Collinson	
27 Mar. 1887	Nový Bydžov			only nos. 3, 7, 9
1 Apr. 1887	Belfast	Belfast Philharmonic Society	Adolf Beyschlag	
18 Apr. 1887	Melbourne	Melbourne Philharmonic Society		
18 Feb. 1888	Vienna, Great Hall of the Musikverein	Orchestra and choir of the Gesellschaft der Musikfreunde	Hans Richter	premiere of orchestral version in Vienna

Address: Veronika Vejvodová, Muzeum Antonína Dvořáka, Ke Karlovu 20, 120 00 Praha 2, Czech Republic

E-mail: veronika.vejvodova@nm.cz

Address: Barbora Števanika Kadlíčková, Muzeum Antonína Dvořáka, Ke Karlovu 20, 120 00 Praha 2, Czech Republic

E-mail: barbora.kadlickova@nm.cz

► Letter from Antonín Dvořák to Alfred Littleton / Dopis Antonína Dvořáka Alfredu Littletonovi
NM-ČMH-MAD inv. no. / inv. č. 5198 G1

(A/85)

Prague 1/4 88.

My dear friend
I have something to tell you.
For instance:
My Hobart Water was given
last month at the "
Gesellschaft der Musikfreunde"
in Vienna, Richter conducted,
but the success was a very bad
one.
The most learned critics
of Vienna said unanimously:
The whole H. Water is good
for nothing!
What do you say about it?
But I do not care about
such matters. I am satisfied
a very great of the English
who understand me so well.

Last week I have been
 invited to conduct
 the same work in
 Hungary "Budapest"
 (Christbucsein), and
 it has pleased very
 very much.
 Each number was greatly
 applauded and chorus
 and extra and solo's
 were delighted of the work.
 All the Hungarian papers
 praised unanimously
 the work especially
 the editor of the Pester Lloyd,
 Nextmasa (November)
 I come again at the
Greates Dorte it is ^{about}
 to be performed
 for the first time in Hungary.

The director of this Society
is Mr. Emerich
Bellovic and he said
to me he will write
to you about this matter.
After this Ludovik
is chosen to be given
next year —

You would much oblige
me if you send
a copy of the Spectator
to Mr. Bellovic's & aunt.

Dr. Max Schütz, the
principal critic in Pest
(Pester Lloyd) and
perhaps Ludmila too.

I suppose you agree with
me - it ~~is~~^{is} an event of
great importance for me.
What are you doing always?
Are you and your family
quite well?

Remember me please
to all at Lytcham and
esp: to Mrs Lytcham
Henry Lytcham
etc.

and shaking your hands
I remain
- always
your

✶ The Address: Antonín Dvořák

Emerich Bellovi's }
Bálvány utca

✶ Dr. Max Schütz, Tüköry palota }
Budapest, Hungary.

Budapest
Hungary

Dvořákovo Stabat Mater ve Vídni v roce 1888: Prezentace neznámého dopisu Antonína Dvořáka Alfredu Littletonovi a reakce dobové kritiky

Veronika Vejvodová – Barbora Števková Kadlíčková

Vídeňská recepce české hudby byla od konce 70. let 19. století výrazně poznamenána napjatými vztahy mezi Čechy a Němci uvnitř Českého království a jejich politickými zástupci v říšském sněmu rakousko-uherské monarchie, ale také mezi českými a německými obyvateli Vídně. Ministerský předseda Eduard Taaffe učinil v letech své vlády 1879–1893 vůči Čechům ústupky, které směřovaly ke zrovnoprávnění češtiny s němčinou, což vyvolávalo u Němců silný odpor. Česká hudba se ve Vídni prosazovala pomalu a jejímu stále častějšímu provozování pomohly kontakty, které těsně před začátkem Taaffeho vlády navázal Antonín Dvořák s významnými představiteli tamějšího hudebního života, jako byli Johannes Brahms, Eduard Hanslick a Hans Richter. Dvořák byl pak do začátku 90. let jedním z mála českých skladatelů, jejichž tvorba do Vídně pronikla.

Velkou podporu poskytl skladateli zejména dirigent Hans Richter. S Vídeňskými filharmoniky, které řídil v letech 1875–1898, uvedl 16. 11. 1879 jako první Dvořákovu skladbu ve Vídni třetí *Slovanskou rapsodii*. Od té doby se na programu filharmoniků a pod jeho taktovkou objevovaly Dvořákovy kompozice průběžně až do Richtera odchodu z pozice šéfa orchestru. Na koncertech Gesellschaft der Musikfreunde, jež Richter dirigoval v letech 1884–1890, byla pod jeho vedením provedena ve vídeňské premiéře 19. 2. 1888 pouze jediná Dvořáková skladba: *Stabat Mater* s orchestrálním doprovodem.¹ Cílem přítomné studie je

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2024–2028/23.I.a, 00023272).

1) ŠOUREK, Otakar: *Antonín Dvořák a Hans Richter. Obraz uměleckého přátelství*, Melantrich, Praha 1942 (dále ŠOUREK); FIFIELD, Christopher: *True artist and true friend. A biography of Hans Richter*, Clarendon Press, Oxford 1993; Týž: *Hans Richter, new edition*, The Boydell Press, Woodbridge 2016 (dále FIFIELD); HIRSCHFELD, Robert – PERGER, Richard von: *Geschichte der K. K. Gesellschaft der Musikfreunde in Wien*, Direktion der K. K.

rozbor recepcce této orchestrální vídeňské premiéry *Stabat Mater*. Právě o jejích negativních ohlasech se skladatel zmínil v dosud neznámém dopise Alfredu Littletonovi z 1. 4. 1888, který se v roce 2017 podařilo zakoupit do sbírky Národního muzea – Muzea Antonína Dvořáka (dále NM-MAD). Tomuto dopisu a problematice získávání skladatelovy korespondence je věnována první část textu, která je zakončena kritickou edicí dopisu. Studie se věnuje také dalším skutečnostem, jako např. česko-německé polemice probíhající v olomouckém tisku po uvedení *Stabat Mater* ve Vídni nebo úspěšnému budapeštskému provedení díla pod skladatelovou taktovkou krátce po vídeňské premiéře 28. 3. 1888.

Neznámá Dvořákova korespondence: Přírůstky a jejich publikování (1995–2024)

Od souborného vydání Dvořákovy korespondence pravidelně přibývají do sbírky NM-MAD nové položky,² které jsou získávány nákupy ze zahraničních antikvariátů, dražbou v aukčních domech, výjimečně také koupí od soukromých vlastníků či získáním na základě dědického řízení. Veškerou skladatelem přijatou korespondenci, podchycenou do roku 1999, zahrnují sedmý a osmý svazek jejího souborného vydání (korespondence přijatá 1893–1895, 1896–1904). Výzkum skladatelem odeslané korespondence však byl již v roce 1995 završen svazkem číslo čtyři (korespondence odeslaná 1896–1904 spolu s dodatky nově objevené korespondence v jedné ze závěrečných kapitol na s. 283–294).

Další neznámá korespondence získaná po uzavření souborného vydání do sbírky NM-MAD byla publikována dílčími pracemi, z nichž nejrozsáhlejší je samostatná monografie Milana Kuna, který v roce 2000 zpracoval nově zakoupenou skladatelovu korespondenci příteli Aloisi Göblovi.³ Na tuto navazuje studie Terezy Kibicové z roku 2007, zaměřená na další část skladatelovy korespondence s A. Göblem ve sbírkách NM-MAD,⁴ a Evy Myslivcové, která se věnovala kopiím korespondence s Göblem, uložené v Muzeu Českého ráje v Turnově.⁵

Korespondenční přírůstky z let 2003–2008 vydala v časopise *Musicalia* Jarmila Tauerová (dopis A. Dvořáka Richardu von Pergerovi získaný z antikvariátu J. A. Stargardt v roce 2006⁶ a dopis skladatele Emilu Krausemu zakoupený v antikvariátu Halkyone v Hamburku

Gesellschaft der Musikfreunde in Wien, Wien 1912 (dále HIRSCHFELD); KRALIK, Heinrich von: *Die Wiener Philharmoniker. Monographie eines Orchesters*, Verlag Wilhelm Frick, Wien – Leipzig – Olten 1938 (dále KRALIK).

2) Antonín Dvořák. *Korespondence a dokumenty. Kritické vydání*, ed. Milan Kuna a kol., 10 sv., Supraphon/Editio Bärenreiter, Praha 1987–2004 (dále ADKD). Doplněk ke korespondenci viz KUNA, Milan: *Antonín Dvořák. Reflexe osobnosti a díla. Lexikon osob*, Academia, Praha 2017 (dále KUNA 2017). Publikace vznikla rozpracováním kapitoly *Charakteristiky odesílatelů* z 8. svazku ADKD, s. 355–409.

3) KUNA, Milan: *Antonín Dvořák. Nejbližšímu příteli. Antonín Dvořák. To His Closest Friend*, Nadační fond Pražský podzim, Praha 2000. Tato korespondence byla do sbírky NM-MAD zakoupena od Nadačního fondu Pražský podzim v roce 2011, je uložena pod inv. č. 4991 G1 – 5009 G1.

4) Kibicová zpracovala korespondenci v NM-MAD získanou do sbírky roku 1999; uložena pod inv. č. 8641 G1 – 8652 G1. KIBICOVÁ, Tereza: *Antonín Dvořák nejbližšímu příteli II., Dosud nepublikovaná korespondence Antonína Dvořáka adresovaná Aloisi Göblovi*, *Hudební věda*, roč. 44, 2007, č. 3–4, s. 391–393.

5) MYSLIVCOVÁ, Eva: *Antonín Dvořák nejbližšímu příteli III.*, *Hudební věda*, roč. 49, 2012, č. 3, s. 289–300.

6) TAUEROVÁ, Jarmila: *Neznámý dopis Antonína Dvořáka Richardu von Pergerovi / An Unknown Letter of Antonín Dvořák*, *Musicalia*, roč. 1, 2009, č. 1–2, s. 107–112 (česká verze), s. 113–121 (anglická verze).

v roce 2008).⁷ David Beveridge publikoval spolu s dalšími šesti objevenými dopisy Antonína Dvořáka londýnskému nakladateli Alfredu Littletonovi také v aukci Sotheby's v Londýně Národním muzeem vydražený skladatelův dopis Littletonovi z 20. října 1890.⁸

Nedávno získaný Dvořákův dopis Alfredu Littletonovi z 1. 4. 1888

Dopis Antonína Dvořáka adresovaný Alfredu Littletonovi, o kterém pojednává přítomná studie, byl do sbírky NM-MAD získán v dražbě v aukční síni Sotheby's London v roce 2017.⁹ Dopis je součástí rozsáhlé řady korespondence, kterou Dvořák vedl s Alfredem Littletonem coby spolujednatel londýnského nakladatelství Novello, Ewer & Co. (dále Novello), a to od roku 1883, před svou první cestou do Londýna v roce 1884, patrně do roku 1901 (poslední doložený dopis). U prvních položek korespondence však není jisté, že šlo přímo o Alfreda Littletona. Velká část Littletonových dopisů Dvořákovi (celkem 56 položek) je uložena v NM-MAD.¹⁰ Naproti tomu dopisy, které psal Dvořák Littletonovi, nejsou dochovány ve stejné úplnosti a i v případě Littletonových dopisů je jasné, že nám jejich velký počet chybí. Písemná pozůstalost Alfreda Littletona, resp. firmy Novello, přešla po jeho smrti v roce 1914 do vlastnictví širší rodiny a správců firmy,¹¹ kteří si část korespondence ponechali a část rozprodali v aukci v roce 1957¹² (jistou roli mohla sehrát výměna ředitele – v uvedeném roce na tuto pozici nastoupil Charles Avenell, zeť Waltera Littletona, který byl strýcem Alfreda Littletona). Další dokumenty včetně korespondence skladatelů Dvořáka, Elgara, Mendelssohna a Stanforda firma rozprodala na aukci v roce 1996.¹³

Z celkových asi čtyřiceti známých položek korespondence, kterou odeslal Dvořák Littletonovi, je nyní velká část uložena v soukromých sbírkách v zahraničí, několik

7) TAUEROVÁ, Jarmila: *Tausendmal Dank! Tisícéré díky (Antonín Dvořák Emilu Krausemu) / Tausendmal Dank! A Thousand Thanks (Antonín Dvořák to Emil Krause)*, Musicalia, roč. 3, 2011, č. 1–2, s. 56–63 (česká verze), s. 64–77 (anglická verze).

8) Další pět objevených dopisů adresovaných Littletonovi se nachází v Literárním archivu Památníku národního písemnictví (pozůstalost Josefa Hlávky) a jeden v katalogu J. A. Stargardta v Berlíně (červen 2010). Tento dopis se bohužel Národním muzeu nepodařilo zakoupit. Viz BEVERIDGE, David R.: *Dvořák, Novello, Alfred Littleton a britské hudební festivaly: nově objevená korespondence, nové postřehy / Dvořák, Novello, Alfred Littleton and the British Music Festivals: Newly-Discovered Correspondence, New Observations*, Musicalia, roč. 3, 2011, č. 1–2, s. 6–22 (česká verze), s. 23–46 (anglická verze). Dopis je uložen v NM-MAD, inv. č. 8667 G1. Beveridge publikoval také soupis svých dalších objevů Dvořákovy korespondence, která není zahrnuta v souborném vydání korespondence v článku: BEVERIDGE, David R.: *Korespondence Antonína Dvořáka neobsažená v souborné kritické edici / Correspondence of Antonín Dvořák Not Contained in the Collected Critical Edition*, Musicalia, roč. 3, 2011, č. 1–2, s. 47–48 (český úvod), s. 49–55 (anglická verze).

9) Číslo katalogu Sotheby's 32. Dopis je v NM-MAD uložen pod inv. číslem 5198 G1. O dalších získaných přírůstcích do sbírky NM-MAD z let 2015–2023 viz: ŽŮRKOVÁ, Tereza – PLECITÁ, Jana – VEJVODOVÁ, Veronika: *Important Acquisitions of the Czech Museum of Music in Recent Years (I) / Významné akvizice Českého muzea hudby v posledních letech (I)*, Musicalia, roč. 15, 2023, č. 1–2, s. 183–194 (anglická verze), s. 195–206 (česká verze).

10) Inv. č. S 76/1098 – S 76/1153.

11) HURD, Michael: *Vincent Novello – and Company*, Granada, St Albans 1981, s. 112. Za upozornění na tuto publikaci děkujeme Davidu Beveridgovi.

12) SLAVÍKOVÁ, Jitka: *Dvořák Letters*, The Musical Times, roč. 124, červenec 1983, č. 1685, s. 410.

13) GRACE, Harvey: *Novello & Co.* [heslo], in: Grove Music Online, 2001 [online]. Dostupné z: <https://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000020147> [cit. 27. 6. 2024].

v zahraničních veřejných institucích nebo jsou nezvěstné a jejich obsah známe pouze díky opisům dvořákovských badatelů.¹⁴ V NM-MAD je v rámci inventáře S 226 zpracováno osm opisů,¹⁵ v inventáři S 76 je zaznamenána pouze xerokopie originálu ze soukromé sbírky Sigmunda Levarie, New York.¹⁶ V roce 2018 byl do sbírky NM-MAD zakoupen v antikvariátu Stargardt v Berlíně Dvořákův dopis Littletonovi přibližně z 24. 12. 1884¹⁷ a ještě týž rok v Sotheby's New York vydražen dopis z 20. 9. 1886.¹⁸

Dopis Littletonovi z 1. 4. 1888 je z hlediska souboru skladatelovy korespondence s nakladatelem výjimečný tím, že doposud nebyl doložen žádný korespondenční styk Littletona s Dvořákem z roku 1888. V předešlém roce řešil nakladatel se skladatelem odkoupení práv k vydání *Písní z Rukopisu královédvorského*, op. 7, od českého nakladatele Emanuela Starého, což způsobilo roztržku mezi skladatelem a berlínskou firmou N. Simrock, u které Dvořák písně vydal také.¹⁹ V roce 1889 navázal Littleton na předešlou korespondenci se skladatelem; měl zájem o nové Dvořákovo vokální dílo a zval skladatele k další návštěvě Anglie (Dvořák byl v Londýně posléze v letech 1890 a 1891). Dvořákův vztah k Anglii byl v českých kulturních kruzích 19. století zcela výjimečný. Skladatel v Anglii pobýval celkem devětkrát – dirigoval zde sedmnáct koncertů a pro Anglii napsal některá svá významná díla, jako např. *Symfonii č. 7 d moll*, kantátu *Svatební košile* či oratoria *Svatá Ludmila a Requiem*.²⁰

Dopis vypovídá o tom, jak Dvořák vnímal a přijímal negativní kritiku svých děl. Situace ve Vídni pro něj mohla být vzhledem k politické situaci a protičeské náladě, která ve Vídni panovala, obzvláště bolestivá. Na šíření a provádění *Stabat Mater*, jakož i dalších děl, mu velmi záleželo. Uvědomoval si, že celosvětový zájem o toto dílo nastartovala anglická premiéra v roce 1883, což vyjadřuje i v tomto dopise Alfredu Littletonovi.

Edice dopisu

Anotace: Dvořák v dopise sdílel s nakladatelem reakce kritiky na provedení duchovní kantáty *Stabat Mater*, op. 58, ve Vídni a v Budapešti v roce 1888. Popsal provedení díla v Gesellschaft der Musikfreunde ve Vídni, které vídeňská kritika přijala negativně, a naopak vyzdvihl anglické publikum. Hodnotil také provedení *Stabat Mater* v Budapešti předešlý

14) Viz ADKD 1–4, op. cit. v pozn. 2. Opisy korespondence pořizoval britský muzikolog John Clapham (1908–1992). Korespondence ze soukromých sbírek je v posledních letech rozprodávána, nedávno zejména soukromá sbírka po jednom ze spolujatelů firmy Novello, v ADKD označována: H. S. P. Brooke, Wrecchlesham.

15) Inv. č. S 226/48 – S 226/54, datace: 11. 1. 1884, únor 1884, 10. 9. 1885, 20. 2. 1886, 22. 8. 1886, 1886, 27. 7. 1890; inv. č. S 226/87, datace: 25. 9. 1894. Viz SLAVÍKOVÁ, Jitka – VANIŠOVÁ, Dagmar: *Antonín Dvořák (inventář fondu) S 226*, Národní muzeum v Praze – Muzeum české hudby, Praha 1986, s. 11–12, 19. Korespondence je zveřejněna v online databázi *Korespondence Antonína Dvořáka online*, dostupné z: antonin-dvorak.nm.cz (dále jen KAD online).

16) Inv. č. S 76/276, datace: 17. 8. 1884. Viz ČECHOVÁ, Olga – FOJTÍKOVÁ, Jana: *Antonín Dvořák (inventář fondu) S 76*, Národní muzeum v Praze – Muzeum české hudby, Praha 1981, s. 31. Dostupné z KAD online, op. cit. v pozn. 15.

17) Inv. č. 5200 G1.

18) Inv. č. 5206 G1.

19) VEJVODOVÁ, Veronika: *Rané písně Antonína Dvořáka: literární předlohy, rukopisné fragmenty, nakladatelé*, Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce, roč. 60, 2022, č. 2, s. 30–38.

20) SLAVÍKOVÁ, Jitka: *Dvořák a Anglie*, Paseka, Praha 1994.

týden, kde byla každá část díla odměněna aplausem. Dále Littletonovi sdělil, že kantáta *Svatební košile*, op. 69, bude provedena poprvé v Maďarsku příští sezónu a *Svatá Ludmila*, op. 71, příští rok. Žádal dále Littletona o zaslání partitur těchto dvou děl Imrichu Bellovicovi (dirigent hudební společnosti v Budapešti) a Maxi Schützovi (hudební kritik v Budapešti).

Popis: Dopis má čtyři tmavým inkoustem popsané strany jednoho dvojlistu, rozměry dopisního papíru: 178 × 115 mm. Ve vrchní okrajové části strany dvě se nachází malá skvrna, která nenarušuje text. V levém horním rohu první strany se nachází tužkou psaný přípis: (A185).

Pravidla přepisu: Text dopisu je reprodukován věrně podle originálu, doplněná slova či hlásky jsou v hranatých závorkách. Konce textu na jednotlivých stranách originálu jsou označeny ||, řádkování originálu a dělení slov se nezohledňuje. Odstavce v edici jsou členěny dle originálu. Dvořákovy chyby v angličtině nejsou speciálně vyznačeny či komentovány, jelikož dokumentují stupeň jeho ovládnutí angličtiny. Skladatel se začal anglicky učit ve svých čtyřiceti třech letech (v roce 1884) poté, co navázal styky s anglickým nakladatelem Alfredem Littletonem. Jejich korespondence z roku 1884 byla vedena nejprve německy, na angličtinu přešli až v prosinci 1884. Ve sbírce NM-MAD se nachází Dvořákův anglicko-německý kapesní slovník, který dostal od Vojty Náprstka v roce 1884,²¹ zřejmě před svou první cestou do Anglie. V majetku Dvořákovy rodiny se také dochoval skladatelův exemplář německé učebnice angličtiny.²² V roce napsání tohoto dopisu měl skladatel za sebou už pět cest do Anglie, nicméně od té poslední (1886) uplynul rok a půl.

Jazykový komentář:²³ Dvořák byl schopen vyjadřovat se v angličtině vcelku plynule a srozumitelně. V textu se vyskytují chyby, které mohly být znásobeny emotivní náladou, jakou skladatel při psaní dopisu bezpochyby prožíval. Jsou to chyby gramatické („*Last week I have been invited...*“; „... *he said to me he will write to you...*“; „... *is choosen...*“; „*You would much obliged me...*“) a chyby pravopisné (*prout; hungarian; agean; remaine; allways*). Dvořák také zřejmě neovládal anglické předložkové vazby („... *delighted of the work...*“). Jeho vyjadřování v angličtině je rovněž ovlivněno českým slovosledem („... *papers praised unanimately the work*“; „*to be performed for the first time in Hungary*“; „*Remember me please to...*“). Některé chyby jsou zřejmě způsobeny tím, že Dvořák doslovně překládal české fráze („... *it has pleased very very much*“; „*What are you doing always?*“). Na druhou stranu mu angličtina jistě nebyla cizí, protože v některých případech používá naprosto správně idiomatické výrazy („*an event of great importance for me*“).

21) RAVENSTEIN, Ernst Georg: *Englischer Sprachführer. Konversations-Wörterbuch für Reisende*, Verlag des Bibliographischen Instituts, Leipzig 1884. Uloženo v NM-MAD, inv. č. 1804 III, na titulním listu razítko: „Na památku, Vojta Náprstek“. Kniha obsahuje Dvořákovy studijní poznámky tužkou.

22) MATTHIAS, Adolf: *Der perfekte Engländer oder praktischer Unterricht in der englischen Umgangssprache für jedermann, auch ohne Vorkenntnis des Englischen*, Verlag von Friedberg & Mode, Berlin nedat. Kniha je opatřena Dvořákovými studijními poznámkami tužkou. Uvnitř se nachází papírek s přípisem cizí rukou: „Slovník A. Dvořáka 10. 2. 81“. Kniha byla v majetku Antonína Dvořáka III. v Příbrami. Za poskytnutí této informace děkujeme Davidu Beveridgovi.

23) Za jazykovou konzultaci děkujeme překladatelce Heleně Koutné.

Prague 1/4 [18]88.

My dear friend

I have something to tell you. For instance: My Stabat Mater was given last month at the „Gesellschaft der Musikfreunde“, in Wien, Ri[c]hter conducted, but the success was a very bad one. The most learned critics of Vien[n]a said unanimously: The whole St. Mater is good for nothing! What do you say about it? But I do not care about such matters. I am satisfied a[nd] very prout of the English who understand me so well. || Last week I have been invited to conduct the same work in Hungary „Budapest“, („Musikverein“), and it has pleased very very much.

Each number was greatly applauded and chorus [and] orchestra and Solo's were delighted of the work. All the hungarian papers praised unanimously the work especially the critic of the „Pester Lloyd„[,] Next season (November) I come agean and the Spectres Bride it is about to be performed for the first time in Hungary.|| The director of this Society is Mr: Emerich Bellovics and he said to me he will write to you about this matter. After this Ludmila is choosen to be given next year

You would much obliged me if you send a copy of the Spe[c]tres Bride to M: Bellovics and Dr „Max Schütz“, the principal critic in Pest (Pester Lloyd) and perhaps Ludmila too. || I suppose you agree with me – it is an event of great importance for me. What are you doing always? Are you and your family quite well?

Remember me please to all at Sydenham esp: to Mrs Lyttleton

Henry Littleton etc....

and shaking your hands

I remaine allways

yours

Antonín Dvořák

The Adresse: C

Emerich Belloviis

Bálvány utca

Dr. Max Schütz, Tüköry palota

Budapest, Hungary.

Budapest,
Hungary

Český překlad dopisu

Praha 1. 4. 88.

Můj drahý příteli

Chci Vám něco říci. Například: mé Stabat Mater bylo provedeno minulý měsíc v „Gesellschaft der Musikfreunde“ ve Vídni, Ri[c]hter dirigoval, ale úspěch byl velmi slabý. Nejvzdělanější kritici ve Vídni jednomyslně prohlásili: Celé Stabat Mater nestojí za nic! Co tomu říkáte? Já si ale z toho nic nedělám. Jsem spokojený a hrdý na Angličany, kteří mi tak dobře rozumějí. || Minulý týden jsem byl pozván, abych dirigoval to stejné dílo [Stabat Mater] v Maďarsku v Budapešti („Musikverein“), což mě velmi potěšilo. Každá část byla odměněna potleskem a sbor [a] orchestr i sólisté byli důlem nadšeni. Všechny maďarské noviny dílo jednomyslně chválily, zejména kritik z „Pester Lloyd“. V příští sezóně (listopad) přijedu opět k prvnímu maďarskému provedení Svatebních košil. || Ředitel Společnosti je pan Emerich Bellovics, který mi řekl, že Vám v této věci napíše. Poté si vybrali Ludmilu na příští rok. Uděláte mi velkou laskavost, když pošlete exemplář Svatebních košil panu Bellovicsovi a dr. Maxi Schützovi,

 hlavnímu kritikovi v *Pešti (Pester Lloyd)* a možná také Ludmilu. || Předpokládám, že souhlasíte – je to pro mě událost velkého významu. Co pořád děláte? Daří se Vám a Vaší rodině dobře? Připomeňte mne všem v Sydenhamu, především: paní Lyttletonové, Henrymu Lyttletonovi atd....

a potřásám Vaší rukou

zůstávám vždy

váš

Antonín Dvořák

Adresa: C

Emerich Belloviis

Bálvány utca

Dr. Max Schütz, Tüköry palota

Budapešť, Maďarsko.

Budapešť
Maďarsko

Premiéra a další raná uvedení *Stabat Mater*: chronologie

Premiéra orchestrální verze *Stabat Mater* proběhla 23. 12. 1880 v Praze na koncertě Jednoty umělců hudebních, které bylo dílo věnováno, pod vedením Adolfa Čecha se sólisty Eleonorou z Ehrenbergů, Betty Fibichovou, Antonínem Vávrou a Karlem Čechem, za doprovodu orchestru a sboru Prozatímního divadla.²⁴ V únoru následujícího roku projevil o *Stabat Mater* zájem ředitel krakovské Hudební společnosti (Towarzystwo Muzyczne) Stanisław Niedzielski. Z tohoto provedení, které se mělo uskutečnit 15. 4. 1881 na Velký pátek, však sešlo,²⁵ jelikož byl k dispozici pouze rukopisný notový materiál. Zájem ze zahraničí zřejmě Dvořáka podnítl k tomu, aby ihned oslovil nakladatele Simrocka s žádostí o vydání díla. Ten souhlasil, ale o oblibě díla mimo katolické země (tj. v severním Německu, Anglii a Americe) značně pochyboval. Dvořákovo *Stabat Mater* však bylo v době svého vydání určeno spíše pro koncertní pódia hudebních spolků než pro kostely – a na to myslil i Simrock, když navrhl, aby byly varhany v titulu uvedeny „ad libitum“.²⁶ Na druhou stranu tištěný klavírní výtah umožňoval dílo provést pouze s varhanami nebo harmoniem v kostele či v jakémkoliv světském prostoru.

V červnu téhož roku se o *Stabat Mater* začal zajímat rakouský dirigent Wilhelm Gericke, který stál v letech 1880–1884 (a později znovu v letech 1890–1895) v čele orchestru Gesellschaft der Musikfreunde ve Vídni.²⁷ Gericke musel být zaujat Dvořákovou třetí *Slovanskou rapsodií*, kterou dirigoval Hans Richter s Vídeňskými filharmoniky 16. 11. 1879²⁸

24) BURGHAUSER, Jarmil – CLAPHAM, John: *Antonín Dvořák: tematický katalog: bibliografie: přehled života a díla*, 2. rev. a dopl. vyd., Bärenreiter Editio Supraphon, Praha 1996, s. 151.

25) Stanisław Niedzielski: Antonín Dvořák, Krakov, 16. 2. 1881, ADKD 5, op. cit. v pozn. 2, s. 279–280.

26) Fritz Simrock: Antonín Dvořák, 19. a 22. 2. 1881, Berlín, ADKD 5, op. cit. v pozn. 2, s. 281–284. Přesné znění v prvním tištěném vydání: „Stabat Mater für Soli, Chor und Orchester (Orgel oder Harmonium ad libitum)“.

27) HIRSCHFELD, op. cit. v pozn. 1, s. 308–309, 311–313.

28) Wiener Philharmoniker [online]. Dostupné z: <https://www.wienerphilharmoniker.at/en/konzerte/1st-subscription-concert/1652/> [cit. 22. 8. 2024]. Viz také seznam Richterových koncertů. In: FIFIELD, op. cit. v pozn. 1, s. 506; ŠOUREK, op. cit. v pozn. 1, s. 81.

a 27. 5. 1880.²⁹ V červnu 1881 dostal od svého agenta zprávu, že na podzim vyjde v nakladatelství Simrock Dvořákovo *Stabat Mater*, a požádal Dvořáka o zaslání opisu partitury k prostudování.³⁰ Dirigent patrně partituru od skladatele nedostal, a nakonec na podzimním koncertě 27. 11. 1881 poprvé vídeňskému publiku představil Dvořákovu druhou *Slovanskou rapsodii* a o rok a půl později 18. 2. 1883 jeho *Symfonii č. 6 D dur*.³¹ Je pravděpodobné, že o plánované provedení *Stabat Mater* ve Vídni se v roce 1881 zasazoval i hudební kritik Eduard Hanslick.³²

Provádění *Stabat Mater* výrazně usnadnilo vydání partitury, klavírního výtahu a kompletních partů na podzim 1881.³³ Druhé uvedení díla se uskutečnilo 2. 4. 1882 v Brně, kde je dirigoval Leoš Janáček. První zahraniční provedení proběhlo o tři dny později v Budapešti v podání Verein der Musikfreunde a nového dirigenta Imricha Bellovicse bez účasti skladatele.³⁴ Významným mezníkem pro popularitu díla se stala jeho londýnská premiéra 10. 3. 1883 pod taktovkou Josepha Barnbyho, která byla tak úspěšná, že byl Dvořák o rok později pozván k osobnímu dirigování 13. 3. 1884 v Royal Albert Hall. O tomto vřelém přijetí psal Dvořák také v březnu 1885 vídeňskému dirigentovi Hansi Richterovi: „*Snad je Vám známo, jakému velikému úspěchu se těšilo mé ‚Stabat Mater‘ v Londýně a ve Worcesteru, myslím, že postačí, abyste se zmínil, a ve Vídni je uslyší. Nuže, prosím, budete-li chtít provést ve Vídni jednou nějakou novinku, nezapomeňte na mé ‚Stabat Mater‘.*“³⁵ Dvořák později také v dopise Fritzi Simrockovi 6. 2. 1886 zmiňuje: „*Ano, ano – Angličané, dokonce i Američané hrají mé věci mnohem víc a dovedou je také ocenit. ‚Stabat Mater‘ v Anglii zpopulárnělo a bylo také v Americe a Austrálii provedeno s velkým úspěchem, ale v Německu a Rakousku? Ó! Doufejme.*“³⁶

29) Fifiel datoval tento koncert dle zápisků hudebního kritika Herberta Thompsona na 27. 5. 1880 (FIFIELD, op. cit. v pozn. 1, s. 146). Koncert však není uveden v online archivu Wiener Philharmoniker. Šourek uvádí datum 29. 3. 1880, není známo, z jakého zdroje čerpal (ŠOUREK, op. cit. v pozn. 1, s. 81).

30) Wilhelm Gericke: Antonín Dvořák, Vídeň, 12. 6. 1881, ADKD 5, op. cit. v pozn. 2, s. 295–296.

31) HIRSCHFELD, op. cit. v pozn. 1, s. 308–309.

32) „Nedělejte si jen z toho velkou hlavu, myslím, že Hanslick to asi sotva udělá a vůbec bude-li v Brně, zajisté si ‚Stabat‘ rád poslechne; vždyť sám, jak mi řekl, na to naléhal, aby se [ve] Vídni provozovalo.“ Antonín Dvořák: Leoš Janáček, Praha, březen 1882, ADKD 1, op. cit. v pozn. 2, s. 297–298.

33) HOFMEISTER XIX, Royal Holloway, University of London 2008 [online]. Dostupné z: <https://hofmeister.rhul.ac.uk/2008/content/database/search/do-advanced> [cit. 24. 8. 2024].

34) Max Schütz: Antonín Dvořák, 6. 4. 1882, [Budapešť], ADKD 5, op. cit. v pozn. 2, s. 374–375; m.s. [SCHÜTZ, Max]: *Theater, Kunst und Literatur. Konzert*, Pester Lloyd, č. 89, 29. 3. 1888, s. 6 (dále SCHÜTZ); Antonín Dvořák: František Novák, Praha, 18. 3. 1882, ADKD 1, op. cit. v pozn. 2, s. 296–297.

35) Z něm. originálu: „Es wird Ihnen vielleicht bekannt [sein], welch eines großen Erfolges sich mein ‚Stabat mater‘ in London und Worcester erfreut hat, ich denke, Sie brauchen nur zu sagen, und in Wien wird man es hören können. Also bitte, wenn Sie einmal eine Novität in Wien vorführen wollen, vergessen Sie doch nicht auf mein ‚Stabat mater‘.“ In ADKD 2, op. cit. v pozn. 2, s. 30–31.

36) Z něm. originálu: „Ja, ja – die Engländer und selbst die Amerikaner spielen meine Sachen viel mehr und wissen sie auch zu würdigen. Das ‚Stabat mater‘ ist in England populär geworden und auch in Amerika und Australien mit großem Beifall aufgeführt [worden], aber in D[eu]tschland] und Ö[st]erreich]? O! Wir wollen hoffen.“ In ADKD 2, op. cit. v pozn. 2, s. 127; STOCKIGT, Janice B.: *Melbourne in Love with Dvořák 1885–1886 (and beyond)*, Hudební věda, roč. 40, 2003, č. 2–3, s. 211–228.

Dvořák následně *Stabat Mater* s velkým úspěchem osobně dirigoval také 10. a 11. 4. 1886 v Kroměříži.³⁷

První vídeňské uvedení *Stabat Mater* se konalo 19. 4. 1886 pouze s varhanním doprovodem.³⁸ Jednalo se o koncert během Svatého týdne v Schottenkirche v provedení Wiener Singakademie, Wiener Männergesangverein³⁹ a dirigenta Maxe von Weinzierla, sólistů Heleny Proch-Marschall (soprán), Emilie Zips (alt), Heinricha Lisseka (tenor), Carla Wendlika (bas) a Carla Führliha (varhany). O provozovací materiály žádal Dvořáka Alois Alexandr Buchta jménem dirigenta, ale Dvořák mu doporučil, aby se dirigent Weinzierl obrátil přímo na Fritze Simrocka jako jejich majitele, který by v případě tohoto nevýdělečného koncertu mohl svolit k zapůjčení partů od některého ze spolků, které je již mají: „Myslím však, že mu [Simrockovi] na tom mnoho záleží, aby konečně také ve Vídni se to dílo provozovalo, a bude-li tak, budete tak o tom v novinách psát, a bude-li psát Hanslick, jehož kritika ve světě hudebním mnoho váží, tož myslím, že se dá pohnout a svolí.“⁴⁰ Koncert zmínily noviny Wiener Allgemeine Zeitung, v nichž autor kritizuje nekvalitní výkon sboru, ale především vytýká Wiener Singakademie neschopnost zajistit orchestrální doprovod ke koncertům častěji než jednou ročně, což se negativně odráží při provedení velkých několikahodinových „kantát“, které by tak raději vůbec neměly být uváděny. Dvořákovo *Stabat Mater* hodnotí až na první část jako bezvýznamnou skladbu.⁴¹ V částečné shodě píše 5. 5. 1886 Deutsche Kunst- & Musik-Zeitung, že zajímavé dílo, dělené do deseti čísel, z nichž zejména sbory se vyznačují velkou a dojemnou krásou zvuku, by si zasloužilo další podrobnější poslech s doprovodem orchestru, protože doprovod s Orgel-Harmoniem je pro tak velkolepé dílo nedostatečný.⁴²

37) Antonín Dvořák: Emil Kozánek, 24. 2. 1886. ADKD 2, op. cit. v pozn. 2, s. 135.

38) Archiv instituce označuje doprovodný nástroj jako varhany. Viz Wiener Singakademie, der Chor des Wiener Konzerthauses. Konzerte 1886 / concerts 1886, [online]. Dostupné z: <https://www.wienersingakademie.at/de/konzertarchiv/?archiv=program&jahr=1886> [cit. 4. 6. 2024]. Shodné datum koncertu uvádí ADKD 2, op. cit. v pozn. 2, s. 170 a BÖHM, August Edlen von Böhmersheim: *Geschichte Des Singvereines Der Gesellschaft Der Musikfreunde in Wien. Festschrift Zum Fünfzigjährigen Singvereins-Jubiläum*, Adolf Holzhausen, Vídeň 1908, s. 59 (dále BÖHM). Přehled plánovaných koncertů Wiener Singakademie ve Wiener Zeitung uvádí datum 16. 4. 1886. In Wiener Zeitung, 15. 10. 1885, č. 236, s. 4. John Clapham mylně uvádí letopočet 19. 4. 1885. Viz CLAPHAM, John – WENZKE, Elisabeth: *Dvořáks Aufstieg Zum Komponisten von Internationalem Rang Einige Neue Entdeckungen*, Die Musikforschung, roč. 30, 1977, č. 1, s. 52.

39) Florestan [WOERZ, Johann Georg]: *(Concerte)*, Wiener Sonn- und Montags-Zeitung, roč. 24, 26. 4. 1886, č. 17, s. 3.

40) Antonín Dvořák: Alois Alexandr Buchta, Praha, 31. 3. 1886, ADKD 2, op. cit. v pozn. 2, s. 139–140.

41) [?]: *Feuilleton. Concerte*, Wiener Allgemeine Zeitung, 29. 4. 1886, č. 2215, s. 1–2.

42) Text v něm. originále uvádí doprovodný nástroj pod názvem Orgel-Harmonium. Mohlo se jednat o hybridní několikamanuálové harmonium s pedály a varhanními píšťalami, které vyráběla vídeňská firma Peter Titz Nachfolger Teofil Kotykiewicz. V Schottenkirche se nacházely také velké varhany na kůru. [?]: *Concerte*, Deutsche Kunst und Musik Zeitung, roč. 10, 5. 5. 1886, č. 16, s. 3 (155); FASTL, Christian – SCHNÜRL, Karl: *Kotykiewicz, Teofil Anton* [heslo], in: *Österreichisches Musiklexikon Online* [online]. Dostupné z: <https://dx.doi.org/10.1553/Ox-0001d5a7> [cit. 21. 8. 2024]; PLAESSER, Thilo: *Teofil Kotykiewicz. Harmoniumfabrik Wien 1852–1971*, [online]. Dostupné z: <https://harmoniumfabrik-wien.com/page%2007/page12/index.php> [cit. 23. 8. 2024].

Časopis Dalibor dne 24. 9. 1887 stručně informoval, že v zimě proběhne zásluhou Eduarda Hanslicka uvedení *Stabat Mater* ve vídeňském Tonkünstler-Verein. Toto provedení se však patrně neuskutečnilo.⁴³

První vídeňské uvedení oratoria s orchestrem, které je předmětem Dvořákova dopisu Alfredu Littletonovi z 1. 4. 1888, proběhlo v neděli 19. 2. 1888 ve velkém sále Musikvereinu. Dvořák o plánovaném koncertě informoval Simrocka: „*Milý příteli!* [...] *Variace budou hrány ve filharmonickém koncertě ve Vídni 15. listopadu a později má konečně přijít na řadu také ‚Stabat mater‘.*“⁴⁴ Stejně tak v dopise dirigentu Hansi Richterovi napsal: „*Můj vážený příteli! Četl jsem v novinách s velkým potěšením, že miníte Vídeňákům provést ‚Symfonické variace a mé ‚Stabat mater‘; za kteroužto laskavost Vám již nyní z celého srdce děkuji.*“⁴⁵ Skladby měli spolu konzultovat při Dvořákově návštěvě Vídně 12.–14. 11. 1887, což Dvořák zmínil také v dopise Leoši Janáčkovi.⁴⁶

Pod vedením Hanse Richtera vystoupil orchestr se sborem Gesellschaft der Musikfreunde, varhaník Ditrich a sólisté Försterová (soprán),⁴⁷ Rosa Neuda-Bernsteinová (alt),⁴⁸ Heinrich Adolfi (tenor) a Gustav Walter (bas). Dvořák se koncertu nakonec neúčastnil z důvodu probíhající návštěvy Petra Iljiče Čajkovského v Praze.⁴⁹ První na programu zazněly čtyři úryvky⁵⁰ z triaktové opery *Fierrabras* Franze Schuberta z roku 1823, po kterých následovalo *Stabat Mater* ve své plné délce.

Kritické ohlasy provedení *Stabat Mater* ve Vídni v roce 1888: protičeská nálada

Dvořákovo jméno se dostalo ve Vídni do širšího povědomí v roce 1879. Dle Davida Brodbecka v této době nastupujícího odklonu od liberální politiky a s příchodem konzervativních, klerikálních a slovanských stran, který trval přibližně do roku 1897, nebylo vídeňské prostředí

43) Dalibor, roč. 9, 1887, č. 35, s. 279. Archiv instituce tento koncert nezahrnuje. Dne 4. prosince téhož roku Hans Richter dirigoval na 3. abonentním koncertě Vídeňské filharmonie Dvořákovy *Symfonické variace*, op. 78. Viz 3. *Abonnementkonzert – Wiener Philharmoniker*. In: Wiener Philharmoniker [online]. Dostupné z: <https://www.wienerphilharmoniker.at/de/konzerte/3-abonnementkonzert/1729/> [cit. 28. 5. 2024].

Viz také seznam Richterových koncertů in FIFIELD, op. cit. v pozn. 1, s. 558.

44) Antonín Dvořák: Fritz Simrock, 7. 11. 1887, Praha. ADKD 2, op. cit. v pozn. 2, s. 263.

45) Antonín Dvořák: Hans Richter, 30. 10. 1887, Praha. ADKD 2, op. cit. v pozn. 2, s. 270–272.

46) Antonín Dvořák: Leoš Janáček, 13. 11. 1887, Vídeň. ADKD 2, op. cit. v pozn. 2, s. 282.

47) Pravděpodobně vídeňská sopranistka Ellen Brandt-Forster (11. 10. 1866 Wien – 16. 7. 1921 Baden bei Wien). Viz KUTSCH, K. J. – RIEMENS, Leo: *Brandt-Forster, Ellen* [heslo], in: *Großes Sängerlexikon* (4., erweiterte und aktualisierte Auflage. Unter Mitarbeit von Hansjörg Rost), K. G. Saur, Mnichov 2003, sv. 1, s. 566 (dále KUTSCH); BOITIS, Barbara – KORNBERGER, Monika: *Forster (verh. Brandt), Ellen* [heslo], in: *Österreichisches Musiklexikon Online* [online]. Dostupné z: <https://dx.doi.org/10.1553/0x00020869> [cit. 28. 5. 2024].

48) KUTSCH: *Neuda-Bernstein, Rosa* [heslo], op. cit. v pozn. 47, s. 3328.

49) Antonín Dvořák: Fritz Simrock, [7. 2. 1888, Praha]. ADKD 2, op. cit. v pozn. 2, s. 308. O programu Čajkovského pobytu referoval například deník *Politik*, Praha, roč. 27, 20. 2. 1888, č. 51, s. 2.

50) Zazněla předehra, árie Eginharda (sólo G. Walter), árie Florindy (E. Försterová) a pochod se sborem. FIFIELD, op. cit. v pozn. 1, s. 560.

vstřícné k českým umělcům a v recenzích na Dvořákova díla a následných reakcích různých periodik panovala značně protičeská nálada.⁵¹

Tato atmosféra byla odrazem politické situace, která se vyznačovala zhoršením česko-německých vztahů v rámci Čech a Moravy a na říšském sněmu ve Vídni. Napětí se stupňovalo již od vydání Stremayrových jazykových nařízení, která v roce 1880 zrovnoprávněvala češtinu s němčinou ve vnějším úřadování. V roce 1886 se Čechům navíc podařilo prosadit Pražákova jazyková nařízení pro Vrchní soud Království českého, podle nichž se české soudní pře měly rozhodovat v českém jazyce. Německé protesty proti těmto českým úspěchům se stupňovaly již od zavedení Stremayrových nařízení a vyústily roku 1886 v německou pasivní rezistenci, kdy Němci na protest opustili říšský sněm. Smír byl sjednán až o čtyři roky později v rámci společných rozhovorů ve Vídni a tím došlo k uzavření dohody o jedenácti bodech (tzv. punktace z roku 1890). Ačkoliv se jednalo v zásadě o symbolické kompromisy výrazně nenarušující Čechy vydobytá jazyková práva, německá strana je prezentovala jako své absolutní vítězství. Úspěchem české strany v roce 1890 bylo také schválení zákona o ustavení České akademie věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.⁵²

Tyto události se projevovaly ve způsobu přijímání díla Antonína Dvořáka ve Vídni. Situaci lze doložit zrušením plánované inscenace Dvořákovy opery *Vanda* v roce 1880 ve Dvorní opeře, zrušením uvedení *Serenády d moll pro dechové nástroje*, op. 44, a několikaměsíčními průtahy a odklady při nastudování Dvořákovy *Symfonie č. 6 D dur*, op. 60, Hansem Richterem a Vídeňskou filharmonií v zimě roku 1880, které nakonec zapříčinily skladatelovu žádost o navrácení partitury a následnou světovou premiéru díla v Praze. Podle Brodbecka mohlo být zamítnutí *Vandy* a zmíněných skladeb zapříčiněno nepříznivou kritikou na vídeňskou premiéru Dvořákovy třetí *Slovanské rapsodie* na koncertě Vídeňské filharmonie pod taktovkou Hanse Richtera 16. 11. 1879.⁵³ Na vině byl slovanský ráz skladby, který kritici

51) BRODBECK, David: *Dvořák's Reception in Liberal Vienna: Language Ordinances, National Property, and the Rhetoric of Deutschtum*, *Journal of the American Musicological Society*, vol. 60, no. 1, 2007, s. 72, 130 (dále BRODBECK 2007); Týž: *Defining Deutschtum. Political Ideology, German Identity, and Music-Critical Discourse in Liberal Vienna*, Oxford University Press, 2014. Na protičeský postoj vídeňské kritiky v souvislosti s recepcí Dvořákových symfonických básní upozornila také STÖCKL-STEINEBRUNNER, Karin M.: *Der unbequeme Dvořák. Reaktionen der Musikkritik auf die ersten Aufführungen der Sinfonischen Dichtungen im deutschsprachigen Raum*, in: *Dvořák-Studien*, ed. Klaus Döge, Schott, Mainz 1994, s. 190–196; NIUBÖ, Marc: *The Wild Dove op. 110 and the Reception of Dvořák's Symphonic Poems in Bohemian Lands*, in: *The Work of Antonín Dvořák (1841–1904). Aspects of composition – problems of editing – reception. Proceedings of the international musicological conference, Prague, September 8–11, 2004*, ed. Jarmila Gabrielová – Jan Kachlík, Akademie věd ČR, Praha 2007, s. 299–309; naposledy také SCHUMANN, Bianca: *„Slawische“ Programmmusik? Bedřich Smetanas und Antonín Dvořáks Nationalität im Fokus der Wiener Presse (1887–1918)*, *Journal of Music Criticism*, Centro Studi Opera Omnia Luigi Boccherini, roč. 6, 2022, s. 39–75.

52) BOROVIČKA, Michael – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan P. – BĚLINA, Pavel: *Velké dějiny země Koruny české*, sv. XII./a 1860–1890, Paseka, Praha – Litomyšl 2012, s. 371–393.

53) Oproti tomu Alan Houtchens podává pro neuvedení *Vandy* ve Dvorní opeře jiné vysvětlení. Zdůvodňuje je především personální změnou ve funkci šéfa opery v květnu 1880: místo skladatelova příznivce Franze Jaunera byl povolán Leopold Friedrich Freiherr von Hofmann. Dvořák tak ztratil svého podporovatele. Viz HOUTCHENS, Alan: *The Proposed Performances of “Vanda” and “Rusalka” in Vienna*, in: *Musical Dramatic Works by Antonín Dvořák. Papers from an international musicological conference Prague, 19–21 May, 1983*, ed. Markéta Hallová – Zuzana Petrášková – Jarmila Tauerová-Veverková, Česká hudební společnost,

hledali také v samotné hudbě a chápali ho jako národní politickou opozici vůči německy orientovanému hlavnímu městu rakouské monarchie.⁵⁴

Vídeňské odmítání Dvořáka bylo tedy de facto odmítáním české hudby, jelikož jiní čeští autoři do Vídně do začátku 90. let zásadně neprošli. Česká periodika celou situaci sledovala a publikovala značně emotivní zprávy. Krátce před uvedením díla 19. 2. 1888 zveřejnil olomoucký *Našinec* 20. 1. 1888 ostře kritickou zprávu o odmítání české kultury a tvorby umělců ve Vídni včetně Antonína Dvořáka nebo sochaře Wagnera.⁵⁵ Těsně po provedení Dvořákova *Stabat Mater* ve Vídni v roce 1888 přinesl zprávy k recepci Dvořákových děl ve Vídni časopis *Dalibor*, který s nelibostí referoval o změně programu koncertu Singakademie, na němž byl podle redakce časopisu z programu bez udání důvodu odebrán Dvořákov *Klavírní kvintet A dur*, op. 81, ve prospěch Beethovenova *Smyčcového kvartetu č. 3 C dur*, op. 59.⁵⁶ Český pohled na dané události uplatnil v roce 1942 i Otakar Šourek, podle kterého byl neúspěch vídeňské realizace *Stabat Mater* zapříčiněn organizovaným odporem během koncertu a v následných tištěných kritikách.⁵⁷

Bezprecedentním příkladem pro recepci české opery ve Vídni byla premiéra Dvořákovy opery *Šelma sedlák* v roce 1885, která probíhala v napjaté atmosféře mezi podporovateli Dvořáka a odpůrci českého umění ve Vídni. Skončila zásahem policie a po dalším jediném představení bylo dílo staženo z repertoáru.⁵⁸ Od tohoto neúspěchu se Dvořákov nepodařilo prosadit ve Dvorní opěře během života žádnou svou operu.⁵⁹ Skandál na premiéře *Šelmy sedláka* také na čas uzavřel cestu do Vídně i operám Bedřicha Smetany.⁶⁰

Praha 1989, s. 173–181; Týž: *From the Vistula to the Danube by Way of the Vltava: Dvořák's Vanda in Vienna*, in: *Rethinking Dvořák. Views From Five Countries*, ed. David Beveridge, Clarendon Press, Oxford 1996, s. 73–80.

54) BRODBECK 2007, op. cit. v pozn. 51, s. 105–106.

55) Míňen pravděpodobně Antonín Pavel Wagner, který původně vyhrál první cenu v soutěži o návrh Mozartova pomníku. Soutěž byla poté vyhlášena ještě jednou se změnou umístění sochy a s omezenou účastí. Viz [?]: *Umělecká nestrannost ve Vídni*, *Našinec*, roč. 20, 20. 1. 1888, č. 9, s. 3.

56) Text zmiňuje také dřívější odstranění předehry ke Smetanově *Prodané nevěstě* z programu Vídeňské filharmonie. [?]: *Různé zprávy. Boycottisování českého umění*, *Dalibor*, roč. 10, 10. 3. 1888, č. 11–12, s. 94. Oznámení o změně programu Singakademie viz *Theater und Kunstnachrichten*, *Neue Freie Presse*, č. 8450, 4. 3. 1888, s. 6.

57) ŠOUREK, Otakar: *Antonín Dvořák a Hans Richter. Obraz uměleckého přátelství*, Melantrich, Praha 1942, s. 49–50.

58) BRODBECK 2007, op. cit. v pozn. 51, s. 106–108. Události pohledem české kritiky analyzuje BRANDA, Eva: *An 'Execution' at the Hofoper: Czech Perspectives on the Viennese Premiere of Dvořák's The Cunning Peasant*, *Cambridge Opera Journal*, roč. 34, 2022, č. 1, s. 67–96.

59) Ve Vídni byl proveden pouze *Dimitrij* v rámci představení Národního divadla na Mezinárodní výstavě hudby a divadla v roce 1892. Viz CAMPO-BOWEN, Christopher: *"This the Czechs Can Teach Us": National Conflict, Transnational Opera, and Imperial Politics at the 1892 International Exhibition of Music and Drama*, in: *"Visualizing Music Histories? The 1892 International Exhibition of Music and Drama and Beyond"* (special issue), *Musicologica Austriaca: Journal for Austrian Music Studies*, 2023 [online]. Dostupné z: <https://www.musau.org/> [cit. 4. 6. 2024].

60) Premiéra *Prodané nevěsty* ve Vídni proběhla roku 1892 na Mezinárodní hudební a divadelní výstavě, další její uvedení se konalo v Theater an der Wien v roce 1893. Ve Dvorní opěře se uskutečnilo zásluhou Gustava Mahlera v roce 1896. Viz REITTEREROVÁ, Vlasta – REITTERER, Hubert: *Vier Dutzend rothe Strümpfe... Zur Rezeptionsgeschichte der Verkauften Braut von Bedřich Smetana in Wien am Ende des 19. Jahrhunderts*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 2004; REITTEREROVÁ, Vlasta: *Dvě první vídeňské Prodané nevěsty a jejich představitelé (Theater an der Wien 1893, Hofoper 1896) / The First Two Viennese Productions*

Kritika Roberta Hirschfelda

Už první stručné recenze orchestrálního provedení *Stabat Mater*, které přinesl 20. 2. 1888 vídeňský týdeník *Extrapost*⁶¹ a 25. 2. 1888 vídeňský časopis *Allgemeine Kunst-Chronik*,⁶² nebyly příliš pozitivní („[...] *skladba, která nezapře velký talent svého autora, ale celkově zanechává méně než příjemný dojem.*“).⁶³ První detailnější a značně negativní kritiku poté uveřejnil *Wiener Allgemeine Zeitung* 24. 2. 1888.⁶⁴ Rakouský kritik, muzikolog a Hanslickův student Robert Hirschfeld (1857–1914) se v ní zamýšlel nad smyslem druhého vídeňského uvedení skladby v poměrně krátkém období. Hirschfeld neviděl důvod k tomu, aby se dílo ve Vídni hrálo znovu, když podle něj již při prvním, ne zcela podařeném koncertě v roce 1886 (pouze s doprovodem varhan) publikum opouštělo kostel předčasně. Neobstál u něj ani Dvořákův způsob zhudebnění textu a formální rozvržení skladby. *Stabat Mater* vytykal především příliš dlouhou a monotónní podobu („[...] *ba dílo by se mohlo hrát odzadu dopředu – a účinek by zůstal stejný*“) a duchovní slabost („[...] *většina jednotlivých částí duchem stejně chudá jako celek*“).⁶⁵ Uznal pouze Dvořákův talent pro instrumentaci a kladně hodnotil houževnatou obětavost a nasazení dirigenta Hanse Richtera a sólistů.

Dvořák byl v kontaktu s Hirschfeldem později v letech 1896–1901, čemuž nasvědčuje dochovaná korespondence v podobě Dvořákových čtyř dopisů a jedné karty.⁶⁶ Jejím obsahem je zejména Hirschfeldovo zpracování programových textů k Dvořákovým symfonickým básním na koncertech Vídeňských filharmoniků.⁶⁷ Hirschfeld také po provedení *Vodníka*, op. 107, a *Polednice*, op. 108, ve Vídni pod řízením Hanse Richtera obě symfonické básně recenzoval. A zde nastal jistý obrat v jeho postoji vůči Dvořákovi. Ačkoliv se po vzoru svého učitele Hanslicka řadil spíše k zastáncům absolutní hudby, nepatřil ani k radikálním odpůrcům symfonické básně. Dle Sandry McColl „[...] *přijímal programní hudbu spíše s rezignací než s nadšením. Zdálo se, že ji považuje za přechodný vývojový stupeň mezi platnou absolutní*

of *Prodaná nevěsta and Their Performers* (*Theater an der Wien 1893, Hofoper 1896*), *Musicalia*, roč. 8, 2016, č. 1–2, s. 22–36 (česká verze), s. 37–54 (anglická verze); REITTERER, Hubert: *Kein Ausgleich nach Noten – Die verkaufte Braut in Wien 1893 und 1896*, *Musicologica Olomucensia*, roč. 27, červen 2018, s. 156–167.

61) Rbt.: *Concerte*, *Extrapost* (*Wiener Montags-Journal*), 20. 2. 1888, č. 319, s. 5 (dále *Extrapost*).

62) PERGER, Richard v.: *Concerte*, *Allgemeine Kunst-Chronik*, *Illustrierte Zeitschrift für Kunst, Kunstgewerbe, Musik, Theater und Literatur*, roč. 12, 25. 2. 1888, č. 8, s. 10.

63) Vlastní překlad z něm. originálu: „[...] eine Komposition, welche das bedeutende Talent ihres Autors wohl nicht verleugnet, aber im Ganzen doch ein wenig erfreulichen Eindruck zurücklässt.“ *Extrapost*, op. cit. v pozn. 61, s. 5.

64) HIRSCHFELD, Robert: *Feuilleton. Viertes Gesellschafts-Concert. (Schubert's „Fierrabras“ – Dvorak's „Stabat mater“)*, *Wiener Allgemeine Zeitung*, 24. 2. 1888, č. 2872, s. 1–3 (dále HIRSCHFELD).

65) Vlastní překlad z něm. originálu: „Eine Nummer löst die andere ab, statt aus ihr herauszuwachsen, und wie es für das Schilderhaus gleichgiltig ist, weicher Posten zuerst erscheint, wenn nur jeder seine Schuldigkeit thut, so könnte man die Stücke des Dvorak'schen ‚Stabat mater‘ ganz gut durch einander werfen, ja das Werk von hinten nach vorn aufführen – und die Wirkung bliebe dieselbe.“; „[...] Ebenso geistarm wie das Werk im Ganzen sind die meisten Theile im Einzelnen durchgeführt.“ HIRSCHFELD, op. cit. v pozn. 64, s. 2.

66) Korespondence je v soukromém vlastnictví. Viz ADKD 4, op. cit. v pozn. 2, s. 64–70, 72–77, 88–89, 151–152, 227–228.

67) Dvořák v dopisech poskytuje Hirschfeldovi poznámky a úpravy k obsahu svých symfonických básní. Viz KUNA 2017, op. cit. v pozn. 2, s. 210–211; ADKD 4, op. cit. v pozn. 2.

hudbou a stejně platným hudebním dramatem.“⁶⁸ V recenzích obhajoval barvitě zpracování symfonických básní, skladatelovu technickou zdatnost a „fenomenální orchestrální techniku“.⁶⁹ Jeho recenze vyzdvihovaly nejen skladatelovy symfonické básně, ale také Dvořáka jako skladatele. Nemůže být tedy sporu o tom, že Hirschfeld svůj názor na Dvořáka radikálně změnil.

Hanslick, Mandyczewski a Neue Freie Presse

Rozsáhlé kritiky přinesly noviny Neue Freie Presse, do kterých recenzemi dlouhodobě přispíval Eduard Hanslick. Byl to právě Hanslick, kdo měl velké zásluhy na Dvořákově mezinárodní proslulosti. S jeho tvorbou se seznámil v roce 1874, kdy Dvořák poprvé podal žádost o státní stipendium pro nemajetné umělce, a společně s Johannesem Brahmssem se snažil skladateli pomoci navazovat kontakty a propagovat jeho tvorbu.⁷⁰ *Stabat Mater* bylo také jednou ze skladeb, které Dvořák do žádosti o stipendium v roce 1876 přihlásil, ačkoliv šlo tehdy o ranou verzi díla o sedmi částech a pouze s doprovodem klavíru.⁷¹ Dvořákovu tvorbu Hanslick dlouhodobě sledoval a o skladbách referoval v celé řadě svých kritik a textů, které ale také přispěly k vytvoření obrazu Dvořáka jako naivního skladatele, jehož mistrovství kromě technické stránky pramení z jakési spontánní inspirace a nevědomého talentu.⁷²

Hanslick na začátku koncertní rubriky Neue Freie Presse 29. 2. 1888 uvedl, že byl v den koncertu bohužel indisponován, a tak reportáž pro titulní stranu listu napsal skladatel a muzikolog Eusebius Mandyczewski.⁷³ Tato zcela zásadní skutečnost zatím nebyla v literatuře reflektována a autorství recenze bylo dosud mylně připisováno Eduardu Hanslickovi.⁷⁴ Mandyczewski Dvořákově pojetí *Stabat Mater* vytýkal, podobně jako Hirschfeld, především jednoduše výrazu rozsáhlého díla děleného do deseti částí, které nejsou výrazněji rozlišeny. Kritizoval také přenašení instrumentálních motivů do vokálních partů bez ohledu na

68) Vlastní překlad z angl. originálu: „In all, programme music is accepted by Hirschfeld with more resignation than enthusiasm. He seemed to see it as a transitional stage of development between valid absolute music and equally valid music drama.“ McCOLL, Sandra: *Music Criticism in Vienna. Critically Moving Forms*, Clarendon Press, Oxford 1996, s. 195 (dále McCOLL).

69) Vlastní překlad z něm. originálu: „Denn Dvorák ist mit seiner phänomenalen Orchestertechnik auf einen Punkt gelangt [...]“ HIRSCHFELD, Robert: *Feuilleton. Musik. Neue Werke*, Wiener Abendpost, 31. 12. 1896, č. 301, s. 1–3; KUNA 2017, op. cit. v pozn. 2, s. 211.

70) V lednu roku 1888 také Hanslick podpořil Brahmsovu nominaci Dvořáka k udělení Řádu železného kříže 3. třídy císařem Františkem Josefem I. In ADKD 9, op. cit. v pozn. 2, s. 274–275. Více o vztahu Hanslicka, Brahmsa a Dvořáka viz CLAPHAM, John: *Dvořák's Relations with Brahms and Hanslick*, *The Musical Quarterly*, roč. 57, 1971, č. 2, s. 241–254.

71) KUNA, Milan: *Umělecká stipendia Antonína Dvořáka*, *Hudební věda*, roč. 29, 1992, č. 4, s. 293–315; BRODBECK 2007, op. cit. v pozn. 51, s. 76; ADKD 9, op. cit. v pozn. 2, s. 176–178.

72) HANSLICK, Eduard – LUDVOVÁ, Jitka: *Dokonalý antiwagnerián Eduard Hanslick: Paměti, fejetony, kritiky: Výbor z díla*, Supraphon, Praha 1992, s. 35–36 (dále HANSLICK – LUDVOVÁ).

73) Časopis Našinec uvádí, že: „Eduard Hanslick, jehož slovo platí v uměleckém světě, sám o vídeňském provozování ‚Stabat Mater‘ nepsal, nýbrž dal je substitutem strhati.“ Viz Dvořákovo „*Stabat Mater*“ v *Národním Divadle*, Našinec, roč. 20, 14. 3. 1888, č. 32, s. 3.

74) Hanslicka jako autora textu chybně uvádí Jitka Ludová v českém výboru Hanslickových textů, odkud bývá recenze citována (HANSLICK – LUDVOVÁ, op. cit. v pozn. 72, s. 292–293). O tento údaj se opírá také: KACHLÍK, Jan: *Dvořákova duchovní kantáta Stabat Mater a její uplatnění v koncertní síni, kostele i komické opeře*, *Hudební věda*, roč. 52, 2015, č. 3–4, s. 336.

vhodnost propojení s textem. Uznal však Dvořáka jako talentovaného skladatele – jeho nespornou invenci a bohatou práci s detaily.⁷⁵

Podobně jako se ve druhé polovině 90. let Dvořák sblížil s Hirschfeldem, tak se stalo i s Mandyczewskim coby archivářem Gesellschaft der Musikfreunde a členem vídeňské poroty pro udělování státních stipendií, kam byl Dvořák v roce 1897 po Brahmově smrti jmenován.⁷⁶ Vřelý vztah Mandyczewského a Dvořáka dokládá jejich vzájemná korespondence z let 1897–1903. Zasadil se také o provedení Dvořákova *Requiem* ve Vídni 2. 3. 1901 a byl prostředníkem při osobním jednání Dvořáka a Mahlera v Praze stran plánovaného provedení *Rusalky* ve vídeňské Dvorní opeře.

Proměny postojů v 90. letech

Na pozadí přístupu Hirschfelda a Mandyczewského ke Dvořákovi v průběhu zhruba osmi let můžeme sledovat značnou proměnu postoje části vídeňského publika i kritiky během skladatelova pobytu v Americe. Jak mohlo v názoru na Dvořáka ovlivnit oba kritiky jejich blízké spojení s Hanslickem (oba byli jeho žáky), zůstává otázkou. V každém případě ani jeden z nich nebyl radikálním odpůrcem programní hudby.⁷⁷

Ačkoliv ve Vídni stále působila značná část německých nacionalistů, i tak současně narůstala obliba Dvořákova díla a nenávislné projevy radikální části veřejnosti vůči české hudbě se soustředily zejména na Smetanovy opery *Prodaná nevěsta* a *Dalibor* ve Dvorní opeře (1896, 1897) a Dvořákovu *Svatou Ludmilu* 14. 11. 1897.⁷⁸ Reakce na tato díla s českými lidovými nebo historickými náměty byly poznamenány nedávným zavedením Badeniho jazykových nařízení (1897), která zrovnoprávnila češtinu s němčinou také ve vnitřním úřadování a která vyvolala ostré protesty německých politiků.

Pozitivní obrat v přijímání Dvořáka reflektoval Richard Heuberger ve Wiener Tagblatt 12. 3. 1895⁷⁹ těsně před skladatelovým návratem z Ameriky v souvislosti s provedením jeho

75) HANSLICK, Eduard: *Feuilleton. Concerte*, Neue Freie Presse, 29. 2. 1888, č. 8446, s. 2.

76) Podle Milana Kuny je Mandyczewski autorem prvního soupisu Dvořákových skladeb po skladatelově smrti vydaného v *Musikbuch aus Österreich. Ein Jahrbuch der Musikpflege in Österreich und den Bedeutendsten Musikstädten des Auslandes*, Richard Heuberger (red.), Carl Fromme, Wien 1905, roč. 2. V *Musikbuch* je však jako autor článku o Dvořákovi s připojeným soupisem skladatelova díla uveden pouze František Václav Krejčí (viz KUNA 2017, op. cit. v pozn. 2, s. 341–343).

77) Viz NIUBŮ, Marc: *Antonín Dvořák a jeho symfonické básně na texty K. J. Erbena v zrcadle dobové kritiky*, in: Referáty z hudebně historického semináře. Příbram 14. 5. 1998, Nadace Hudebního festivalu Antonína Dvořáka, Příbram 1998, s. 69–86.

78) McCOLL, op. cit. v pozn. 68, s. 88–100.

79) Vlastní překlad z něm. originálu: „Anton Dvorzak, noch vor ein paar Jahren ein nur wenig anerkannter Tondichter, ist in letzter Zeit ein Liebling des Publikums geworden. Im Laufe kaum eines Dezenniums haben sich die Musikfreunde mit der Persönlichkeit, der künstlerischen Physiognomie, der eigensten Ausdrucksweise des böhmischen Meisters vertraut gemacht und dieselben lieb geworden. Besonders seit er seine Heimat verlassen, ist er zuhause recht heimisch geworden. Hamerling's schönes Wort: ‚Je weiter der Weg, den er wandern muß, um so wärmer zu sein pflegt der Liebesgruß!‘ gehört auf die Kehrseite der alten, leider noch immer nicht abgegriffenen Spruchmünze: ‚Nemo propheta in patria!‘ [...] Herr Rosé, der sich namentlich die Pflege der neueren Kammermusikliteratur angelegen sein läßt, hat in seiner letzten diesjährigen Soirée ein neues Dvorak'sches Streichquartett in F-dur, op. 96, zur ersten Aufführung gebracht und damit einen großen Erfolg errungen, an welchem die virtuose bis ins kleinste Detail sorgfältige Wiedergabe ebenso großen Antheil hatte,

Smyčcového kvartetu F dur, op. 96: „Antonín Dvořák, ještě před několika lety málo uznávaný skladatel, se v poslední době stal oblíbeným autorem publika. Během pouhých deseti let se milovníci hudby seznámili s osobností českého mistra, jeho uměleckou fyziognomií a jedinečným stylem vyjadřování a zamilovali si ho. Zejména od doby, kdy opustil svou vlast, se stal zcela domácím. Hamerlingovo krásné rčení: ‚Čím dál musí jít, tím vřelejší bývá jeho pozdrav lásky!‘ patří na odvrácenou stranu staré, bohužel stále ještě neotřelé mince: ‚Nemo propheta in patria.‘ [...] Pan Rosé, který se obzvláště zajímá o pěstování novější komorní literatury, provedl na svém posledním letošním soirée poprvé nový Dvořákovův smyčcový kvartet F dur, op. 96, a dosáhl tak velkého úspěchu, v němž virtuózní provedení, pečlivé do nejmenšího detailu, hrálo stejně velkou roli jako dílo samotného Mistra Dvořáka, který se

Antonín Dvořák (1841–1904)

Portrait photograph, studio Jan Mulač, Prague, 1891 / Portrétní fotografie, ateliér Jan Mulač, Praha, 1891
NM-ČMH-MAD S 226/1059b

nyiní nachází ve zvláštní situaci, kdy pracuje za mořem na export do své vlasti. A to, co posílá do staré Evropy, připomíná dary z lásky, které někdo žijící v cizině posílá svým příbuzným: Dvořák, hudebník, lačně vstřebává primitivní, ale originální hudební umění černochů, jeho umělecká ruka, která neumí nic jiného než krásně tvarovat, přidává k ornamentální práci svých skladeb podivné, primitivní tvary odumírajícího uměleckého cvičení. [...] Je v nich – zejména ve Scherzu a Finale – cítit bujará radostnost, neškodná radost ze života, která je dnes téměř nemoderní a kterou bohužel nikdo z našich filozofů nekáže. V tomto ohledu je Dvořák jedinečný v době, kdy pesimismus bují už v mateřských školách a téměř každý dvanáctiletý kluk projevuje ‚přehnané sebevědomí, které by každého sedmnáctiletého přimělo k lítosti.‘“

wie das Werk Meister Dvorzak's selbst, der sich jetzt in der in der eigentümlichen Lage befindet, jenseits des Meeres für den Export nach der – Heimat zu arbeiten. Und was er nach dem alten Europa sendet, erinnert an die Liebesgaben, die ein in der Fremde Weilender seinen Angehörigen schickt: Ein merkwürdiges Blatt, eine phantastische Blüthe, wie sie die Erde der lieben Heimat nicht hervorbringt, ein Produkt einer daheim unbekanntn Hausindustrie od. dergl. Dvorzak, der Musiker, saugt die primitive, aber originelle Tonkunst der Neger gierig auf, seine Künstlerhand, die gar nicht anders kann, als schön formen, fugt die wunderlichen, urlautigen Gebilde einer absterbenden Kunstübung in das seine Zierwerk seiner Kompositionen. [...] In ihnen – namentlich im Scherzo und Finale – herrscht eine übermüthige Lustigkeit, eine harmlose Daseinsfreude, die heutzutage fast unmodern ist und die von unseren Philosophen leider Keiner predigt. Dvorzak ist in dieser Hinsicht ein Unikum in einer Zeit, da der Pessimismus schon in den Kindergärten wild wächst und fast jeder zwölfjährige Bub eine ‚Darüberhinausigkeit‘ zur Schau trägt, um die ihn jeder Siebzigjährige – bedauern könnte.“ Novinový výstřižek, uložen v NM-MAD, inv. č. 9033 T: HEUBERGER, Richard: *Theater, Kunst und Literatur. Konzerte*, Wiener Tagblatt, 12. 3. 1895, č. 70.

Příliš světské *Stabat Mater*

Recenze Maxe Kalbecka v *Die Presse* z 1. 3. 1888⁸⁰ se ubírá podobným směrem jako text Mandyczewského, jenž kritizoval způsob Dvořákova zhudebnění náboženského textu. Podle Mandyczewského skladatel používal melodie světské povahy nevhodné pro *Stabat Mater*, a dokonce prokazoval nedostatek opravdového náboženského citění: „*Jazyk, kterým mluví, není jazykem náboženského citu, ale jazykem smyslové vnímavosti a nestrannosti; je to jazyk pozemské, nikoli božské lásky.*“⁸¹ Podobně Kalbeck melodie vyhodnotil jako smyslenné, což pokládal za Dvořákův záměr přizpůsobit duchovní téma modernímu vkusu doby a provozování v koncertním sále. Dvořák ale tímto podle něj „[...] *ztrácí půdu pod nohama a visí ve vzduchu mezi kostelem a koncertní síní*“⁸² a nevhodně zhudebňuje latinský text, který je v rozporu s kolosálním a svévolně extravagantním dílem (ve smyslu rozsahu skladby a nadužívání chromatismů). Opakoval také výtku, kterou přednesl již Hirschfeld, a sice monotónnost formy, témat a tempa. Kalbeck i Mandyczewski si představovali konzervativnější pojetí *Stabat Mater* vhodné pouze pro provozování v kostele inspirované palestrinovským a bachovským modelem, tzn. jeho přizpůsobení staršímu slohovému období.

V podobném duchu se nesl také text Johanna Georga Woerze (podepsaného jako Florestan),⁸³ který navíc přidal kritiku neadekvátního rytmického zpracování hudebního materiálu v souvislosti s rýmovanými latinskými verši sekvence a nesprávného zdůraznění některých slov (například *ardeat* nebo *virginum*).

Formát nedělních koncertů *Gesellschaft der Musikfreunde*

Co mohlo hrát velmi důležitou roli v hodnocení díla vídeňskými kritiky, byl formát nedělních poledních koncertů *Gesellschaft der Musikfreunde*, na nichž bylo *Stabat Mater* 19. 2. 1888 provedeno. V sezóně 1887/1888 byla na programu čtyř poledních koncertů náročná oratorní díla, kantáty či mše buď samostatně, nebo jejich část spolu s dalšími díly. V listopadu 1887 bylo samostatně provedeno oratorium *Paulus* F. Mendelssohna-Bartholdyho, v prosinci *Orchestrální suita č. 1*, op. 39, M. Moszkowského spolu s *Houslovým koncertem g moll*, op. 26, M. Brucha a *Jubilate* G. F. Händela, v lednu 1888 samostatně oratorium *Ráj a Peri* R. Schumanna a v únoru následoval výběr z opery *Fierrabras* F. Schuberta s Dvořákovým *Stabat Mater*.⁸⁴ Program dvou výjimečných koncertů zahrnoval začátkem března výběr z vokálních a instrumentálních děl J. S. Bacha, J. Brahmsa, A. Rückaufa, K. Goldmarka,

80) KALBECK, Max: *Feuilleton. Concerte*, *Die Presse*, roč. 41, 1. 3. 1888, č. 61, s. 1–3 (dále KALBECK).

81) Vlastní překlad z něm. originálu: „Die Sprache, die es spricht, ist nicht die Sprache religiöser Empfindung, sondern die sinnlicher Empfänglichkeit und Unbefangenheit; sie ist die Sprache der irdischen Liebe, nicht der göttlichen.“ HANSLICK, Eduard: *Feuilleton. Concerte*, *Neue Freie Presse*, 29. 2. 1888, č. 8446, s. 2.

82) Vlastní překlad z něm. originálu: „Aus der löblichen Absicht hervorgegangen, den alten heiligen Stoff durch eine moderne Behandlungsweise dem Geschmacke der Zeit anzupassen, verliert das Werk den Boden unter den Füßen und bleibt zwischen Kirche und Concertsaal in der Luft hängen.“ KALBECK, op. cit. v pozn. 80, s. 2.

83) Florestan [WOERZ, Johann Georg]: *Feuilleton*, *Wiener Sonn- und Montags-Zeitung*, roč. 26, 27. 2. 1888, č. 9, s. 1–2 (dále Florestan).

84) Také při druhém provedení *Stabat Mater* v Londýně 13. 3. 1884, které Dvořák dirigoval, na úvod zazněl žalm *The Lord is King* Josepha Barnbyho, viz program NM-MAD, inv. č. 6797 VII b.

E. Mendelssohna a na konci měsíce večerní provedení kompletní *Mše h moll*, BWV 232, J. S. Bacha.⁸⁵

Polední doba koncertů v kombinaci s náročným programem byla značně problematická a často se stávalo, že lidé v průběhu odcházeli. Za dramaturgicky nevhodné považovali polední koncerty i někteří kritici, kteří upozorňovali na časté předčasné odchody publika kvůli nastalé době oběda.⁸⁶ Také E. Mandyczewski v souvislosti se *Stabat Mater* komentoval délku poledního koncertu. Přestože souhlasil, že zvyk vídeňského publika odcházet z dlouhých produkcí v průběhu je nevhodný, namítal, že délka koncertu přes dvě a půl hodiny byla příliš a že, pokud by Dvořákovo dílo zaznělo samostatně – nejlépe v pašijovém týdnu, posluchači by je vyslechli celé. Podobně také Johann Georg Woerz ve Wiener Sonn- und Montags-Zeitung 27. 2. 1888⁸⁷ dramaturgii programu zhodnotil jako nevhodnou pro vídeňské polední koncerty a navrhoval, že by bylo bývalo lepší zde provést pouze velkolepou první a závěrečnou část s pozdějším kompletním provedením Dvořákova díla na samostatném večerním koncertě.

Stabat Mater v Budapešti

Podobně jako našel Dvořák ve Vídni své podporovatele v E. Hanslickovi a J. Brahmsovi, v Budapešti byl touto osobou významný kritik Max Schütz. Vlastním jménem Miksa (Miksától) Schütz se narodil roku 1851 na Moravě, odkud odešel s rodinou do Maďarska. Studoval práva a zřejmě měl i hudební vzdělání. Věnoval se skladbě a působil jako soukromý učitel hudby. Jako hudební redaktor Pester Lloyd prokazatelně působil od června 1878 do června 1888. Zemřel v září 1888 pravděpodobně v důsledku nervového onemocnění.⁸⁸ Max Schütz si Antonína Dvořáka velmi vážil a byl s ním v přátelském korespondenčním kontaktu od roku 1880. Nechával si posílat Dvořákova díla do Budapešti, snažil se je propagovat a skladatele

85) Srovnání viz [Concerte der Gesellschaft der Musikfreunde.], Wiener Zeitung, 1. 10. 1887, č. 224, s. 6 a FIFIELD, op. cit. v pozn. 1, s. 558–561.

86) Tak se vyjadřuje text v *Deutsche Kunst und Musik-Zeitung*: „Naše polední koncerty – nepraktický koncept, které jsou obvyklé jen ve Vídni – nejsou vhodné pro uvádění větších děl, přítel stomachus se s vrčením domáhá svého práva, a pokud, jako tomu bylo tentokrát, předvedené dílo nedokáže zaujmout, nastává všeobecný útěk. Jsme přesvědčeni, že kdyby někdo chtěl hrát Bachovy nebo Beethovenovy velké mše v době oběda, elegantní, většinou hudebně negramotné publikum, složené převážně ze senzačně oblečených dam, by odešlo stejně dlouho před koncem jako kdyby se hrála i méně důstojná díla.“ Vlastní překlad z něm. originálu: „Unsere Mittagsconcerte – eine unbequeme Einrichtung, die nur in Wien üblich ist – eignen sich nun einmal nicht zur Vorführung größerer Werke, Freund stomachus macht sein Recht knurrend geltend, und wenn nun gar, wie es diesmal der Fall war, das vorgeführte Werk nicht zu packen und zu interessiren vermag, so ist die Flucht eine allgemeine. Wir sind übrigens überzeugt, daß, wenn man etwa Bach's oder Beethoven's große Messen Mittags aufführen wollte, das vorwiegend aus sensationell aufgeputzten Damen bestehende elegante, meistens musikalisch sehr ungebildete Publicum ebenso lange vor dem Ende Reißaus nehmen würde als bei der Aufführung minder gediegener Werke.“ G. K.: *Koncerte*, Deutsche Kunst und Musik-Zeitung, roč. 15, 28. 2. 1888, č. 8, s. 3 (59). Nedělní koncerty Gesellschaft der Musikfreunde se konaly v poledne do koncertní sezony 1906/1907, kdy se přesunuly na středeční večery. BÖHM, op. cit. v pozn. 38, s. 153.

87) Florestan, op. cit. v pozn. 83, s. 1–2.

88) UJVÁRI, Hedvig: *Der Pester Lloyd als Quelle musikhistorischer Forschungen Ein Annäherungsversuch mit Beispielen aus dem 19. Jahrhundert*, Studia Musicologica, roč. 63, 2022, č. 3–4, s. 281–282, 285.

informoval o jejich provedení. V dopise Dvořákovi z 6. 4. 1882 Schütz uvádí, že měl hlavní vliv na realizaci prvního provedení *Stabat Mater* a také obsazení sólových partů.⁸⁹

Druhé samostatné uvedení díla v Budapešti 29. 3. 1888⁹⁰ na Zelený čtvrtek pod taktovkou Antonína Dvořáka,⁹¹ tedy nedlouho po vídeňském nezdaru, vyvolalo opačný dojem a recenze Maxe Schütze v novinách *Pester Lloyd*, kterou Dvořák v dopise Alfredu Littletonovi zmiňuje, je velmi pozitivní. Sólisty byla Risa Krammerová⁹² (soprán, žačka I. Bellovicse), Jenőné Baróthiová (alt), Hajós Zsigmond (tenor)⁹³ a David Ney (bas).⁹⁴ Recenze vyzdvihuje krásu zpracování druhé části *Quis est homo* a páté části *Tui nati* a poznamenává, že „Dvořák od prvního provozování ‚*Stabat mater*‘ v Pešti výš a výše stoupal, tak že nyní jest jedním z nejznamenitějších a nejslavnějších skladatelů žijících. Co jej tak rychle povzneslo, co mu pomáhalo, dobytí tak jedním rázem srdce všech hudebně vnímavých posluchačův, jest ona okouzující přirozenost, jakou vládne, ona neohledná vtípnost a velká původní melodická síla jeho skladeb. Všechny tyto vlastnosti shledáváme v jeho ‚*Stabat mater*‘. Dvořákovo řízení jest vzorné.“⁹⁵

Druhou velmi kladnou maďarskou recenzi přinesly noviny *Nemzet*, které sdělují, že „Dvořákovo dílo významným jest zvláštní bohatostí melodie; styl skladby ač vznešený a moderní, přec jest velmi jednoduchý a přirozený. Ačkoliv Dvořákovo ‚*Stabat Mater*‘ jest nejdelší ze všech stejnojmenných děl různých mistrů, posluchači vyslechli je s pozorností až do konce. Skladatel řídil skladbu klidně a s velkou jistotou; ač vyvolán byl po každém čísle několikrát, přece s taktovkou poukázal skromně na výtečný kvartet a sbor.“⁹⁶ V podobném duchu komen-

89) ADKD 5, op. cit. v pozn. 2, s. 374–375.

90) Datum 28. 3. 1888 uvádí ADKD 2, op. cit. v pozn. 2, s. 322 a SCHÜTZ, Miksától: *Zenészeti szemle. A paradicsom és a peri, Schumanntól* [február 24.] – *Requiem, Berlioztól* (márczius 19.). – *Stabat Mater, Dvoráktól* (márczius 28.), Budapesti Szemle, sv. 54, 1888, č. 143, s. 289.

91) Skladatel přijel do Budapešti v pondělí 26. 3. a následující večer dirigoval hlavní zkoušku. In: [?]: *Dvořák „Stabat Mater“*, *Nemzet*, roč. [?], [26. 3. 1888], č. [?], s. 195.

92) Celým jménem Teresz Krammer. KUTSCH: *Krammer, Teresz* [heslo], op. cit. v pozn. 47, s. 2490.

93) [?]: *Stabat mater*, *Pesti Hírlap*, roč. 10, 29. 3. 1888, č. 89, s. 5.

94) KUTSCH: *Ney, David* [heslo], op. cit. v pozn. 47, s. 3338–3339.

95) Výňatek z dobového překladu původní recenze, viz [?]: *Dvořák v Pešti*, *Dalibor*, roč. 10, 14. 4. 1888, č. 18, s. 143 (dále *Dalibor* 14. 4. 1888). Z něm. originálu: „Seit jener Zeit ist das *Stabat mater* in alle Welt gedrungen und hat sich namentlich in England ehrenvoll behauptet; der Komponist aber, Anton Dwořák ist seither höher und immer höher gestiegen und zählt heute zu den bedeutendsten und gefeiertesten der Gegenwart [...]. Was ihn so rasch emporgehoben hat, was ihm die Herzen der musikalisch empfänglichen Hörer gewinnen half, ist die bezaubernde Natürlichkeit, die ihm eigen ist, die ungesuchte Erfindung und die starke, ursprüngliche melodische Kraft in seinen Eingebungen. Alle diese Eigenschaften finden wir auch in seinem *Stabat mater* wieder, in welchem wir einer der erfreulichsten Erscheinungen auf dem Gebiete moderner Kirchenmusik begegnen. [...] Dvořák's Art des Dirigirens ist musterhaft zu nennen.“ Viz SCHÜTZ, op. cit. v pozn. 34, s. 6.

96) *Dalibor* 14. 4. 1888, op. cit. v pozn. 95, s. 143. Maď. originál neuvádí formulaci o vyslechnutí díla do konce, ale pouze, že bylo vyslechnuto s potěšením a radostí, viz: „Dvorzsák műve különösen gazdag dallamossága, nemes és egészen modern stílusa, és keresetlen egyszerűsége által tűnik ki; és habár a leghosszab »Stabat mater«, mely létezik, mégis örömmel és élvezettel hallgatták végig. A szerző nyugodtan, nagy biztossággal dirigált, és valahányszor tapsolták – ez pedig minden tétel után megtörtént néhányszor – szerényen mutatott vezénylő pálczájával a kitünő quartette és a karokra, mintegy azokhoz utalván a közönség háláját, kik oly nagy hatással emelték érvényre a művet.“ [?]: *Dvorzsák „Stabat Mater“*, *Nemzet*, roč. 7, 29. 3. 1888, č. 2006, s. [?]. O úspěchu krátce referovala také Moravská orlice, viz [?]: *Denní zprávy*, *Moravská orlice*, roč. 26., 30. 3. 1888, č. 75, s. 2.

toval *Stabat Mater* článek z deníku Fővárosi Lapok, oceňuje celkové zpracování kompozice i samotné provedení.⁹⁷ Text z novin Pesti Hírlap⁹⁸ se naopak přiklání k většině vídeňských recenzí, kdy chválí interprety, ale samotnou skladbu odmítá.

Kantáta *Svatební košile*, op. 69, také zmiňovaná ve Dvořákově dopisu Littletonovi z 1. 4. 1888, byla provedena Verein der Musikfreunde v Budapešti 28. 1. 1889 s mimořádně bohatým obsazením za řízení Imricha Bellovicse.⁹⁹ Ačkoliv Bellovics nabídl Dvořákovi dirigování, skladatel se koncertu neúčastnil, protože připravoval premiéru opery *Jakobín*. Provedení oratoria *Svatá Ludmila*, op. 71, v Budapešti v následujícím roce, jak Dvořák v dopise dále uvedl, se patrně neuskutečnilo.

Stabat Mater ve Vídni a česko-německé spory v Olomouci

Reakce na vídeňské provedení *Stabat Mater* silně doznávaly především v českých regionálních novinách Našinec¹⁰⁰ (a částečně v pražském časopise Dalibor), ve kterých od konce února až do dubna 1888 vycházely útočné zprávy směřované na vídeňská periodika a odsuzující vídeňskou nevraživost vůči českým skladatelům a Antonínu Dvořákovi. Zároveň probíhala také výměna krátkých kritických zpráv mezi olomouckými redakcemi českého Našince¹⁰¹ a německojazyčných novin Mährisches Tagblatt,¹⁰² kterou v záležitosti *Stabat Mater* započala 25. a 27. 2. 1888 dvěma kritickými příspěvky druhá ze zmíněných.¹⁰³

Nebylo náhodou, že situace ve Vídni v souvislosti s provedením Dvořákova *Stabat Mater* byla sledována právě v Olomouci. Česká Olomouc měla silné vazby na skladatele

Dvořák sám v dopise Hansi Richterovi 2. 4. 1888 zmínil, že se o organizaci koncertu zasloužil Richterův nejlepší přítel a výborný hudebník Imrich Bellovics a že *Stabat Mater* zde mělo velký úspěch. Viz ADKD 2, op. cit. v pozn. 2, s. 321–323.

97) [?]: *Dvorak „Stabat mater“ -e*, Fővárosi Lapok, roč. [?], 30. 3. 1888, č. 90, s. 350.

98) [?]: *Stabat mater*, Pesti Hírlap, roč. 10, 29. 3. 1888, č. 89, s. 5.

99) Jednalo se o 44 sopránů, 50 altů, 26 tenorů, 35 basů ve sboru, 20 I. a 20 II. houslí, 10 viol, 10 violoncell a 8 kontrabasů s dechovou harmonií doplněnou členy vojenského orchestru. Imrich Bellovics: Antonín Dvořák, [před 28. 1. 1889, Budapešť]. ADKD 6, op. cit. v pozn. 2, s. 198–199. KUNA 2017 v hesle „Bellovics Imrich (Emerich)“, op. cit. v pozn. 2, s. 57–58, mylně uvádí, že toto obsazení koncertu se týkalo druhého uvedení *Stabat Mater* v Budapešti.

100) Našinec byly regionální české katolické noviny založené roku 1869. Jejich zakladatelem a redaktorem byl Josef Černoch s vydavatelkou Josefínou Černochovou. Noviny vycházely zpočátku dvakrát, později třikrát týdně a od roku 1910 denně. Během 2. světové války bylo vydávání změněno na týdeník a později zastaveno. Mezi lety 1945–1948 noviny vycházely péčí Československé strany lidové pod názvem Osvobozený Našinec, načež byly krátce po převratu zakázány. Viz Našinec, roč. 14, 20. 5. 1882, č. 60, s. 1; MAREŠOVÁ, Veronika: *Osvobozený našinec v letech 1945 až 1948*, diplomová práce, Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra mediálních studií, Praha 2015.

101) Noviny už v lednu roku 1888 přinesly kritickou zprávu o přisvojování českých skladatelů německou kulturou. [?]: „*Deutsche Musik*“, Našinec, roč. 20, 13. 1. 1888, č. 6, s. 3.

102) Olomoucké německojazyčné noviny, které vycházely od 16. 6. 1880. Zakladatelem a vydavatelem byl Josef Groak, po kterém převzal pozici syn Hugo Groak. Později byl editorem Hugo Waldmann a do vzniku Protektorátu Čech a Moravy Walter Stiebitz. Noviny nakonec zakoupil vydavatel ze Zábřehu na Moravě Ferdinand Burschofsky a Mährisches Tagblatt se staly součástí brněnského deníku Tagesbote. Viz ROß, Franz: *Der Olmützer Buchdrucker Hugo Groak und sein „Mährisches Tagblatt“*, Olmützer Blätter, roč. 43, 1995, č. 7/8, s. 74.

103) [?]: *Dvořaks Stabat Mater*, Mährisches Tagblatt, roč. 9, 25. 2. 1888, č. 46, s. 6; *Der „Našinec“ und die Wiener*, Mährisches Tagblatt, roč. 9, 27. 2. 1888, č. 47, s. 5.

prostřednictvím Jindřicha Geislera, předsedy pěvecko-hudebního spolku Žerotín, pod jehož hlavičkou bylo Dvořákovo *Stabat Mater* provedeno dvakrát za sebou již 26. a 27. dubna 1884, navíc pod skladatelovou taktovkou.¹⁰⁴

O mimořádném vztahu skladatele se Žerotínem svědčí také Dvořákova dedikace v prvním tištěném vydání oratoria *Svatá Ludmila* právě tomuto spolku v roce 1886.¹⁰⁵ Provedení *Svaté Ludmily* se uskutečnilo 21. a 22. dubna 1888, po otevření nově postaveného českého Národního domu v Olomouci, tzn. dva měsíce po vídeňském uvedení *Stabat Mater*. Otevření Národního domu bylo pro olomoucké Čechy velkou událostí a není pochyb o tom, že provádění náročných Dvořákových vokálně-instrumentálních děl českým spolkem mělo v Olomouci se silným zastoupením německého obyvatelstva svou národně politickou úlohu.

V prvním krátkém textu 25. 2. 1888 německý Mährisches Tagblatt informoval o neúspěchu díla a uvedl, že jedinou možností veřejnosti, jak projevit svůj nesouhlas s přílišnou propagací Dvořáka vídeňskými hudebními kritiky, byl odchod ze sálu, což mohla být narážka na podporu ze strany Eduarda Hanslicka. Zmínkou se také vrátil k neúspěchu *Šelmy sedláka* ve Vídni a k vlastní recenzi *Stabat Mater* v Olomouci: „Panu Dvořákovi bylo ublíženo už při uvedení jeho díla v Olomouci před několika lety, protože jsme ho hned nestavěli naroveň Beethovenovi. Co asi řekne, až uvidí posudky vídeňského tisku?“¹⁰⁶ Je možné, že 26. 2. 1888 následovala odpověď Našince,¹⁰⁷ protože Mährisches Tagblatt 27. 2. 1888 reaguje slovy, že Našinec jindy ochotně cituje pochvalné vídeňské kritiky Dvořákových děl¹⁰⁸ a že podle informací členů slovanské strany byl Dvořák s recenzí Tagblattu na vídeňské *Stabat Mater* nespokojen.¹⁰⁹ Našinec poté 28. 2. 1888¹¹⁰ otiskl příspěvek s pasáží: „Kdo může žádati na obecnstvu, hudebně vychovaném Straussem, Milöckrem a Neslerem, aby rozumělo Dvořákovi, jehož ‚Stabat Mater‘ i Melbourne vzdala svůj hold? [...] Kritikus ‚Wien all. Ztg‘ jest patrně z téhož dřeva řezaný jako proslulý kritikaster olomouckého ‚Tagblattu.‘“ Následující den dodal, že údajná Dvořákova uraženost je pouze redakční smyšlenkou a že skladatel Tagblatt v životě neviděl.¹¹¹ Po dalším krátkém provokativním příspěvku¹¹² odpověděl Mährisches Tagblatt

104) Karel Bendl: Antonín Dvořák, 22. 3. 1884, Praha. ADKD 5, op. cit. v pozn. 2, s. 438–440. Viz TOMEK, Ferdinand: *Dr. Ant. Dvořák a olomoucký „Žerotín“*, Žerotín, Olomouc 1929, s. 12; BEVERIDGE, David: *Antonín Dvořák a Olomouc*, in: *Po stopách Antonína Dvořáka*. Olomouc 2. 9. 2023 [programová brožura], Akademie klasické hudby, Praha 2023, s. [6–7].

105) Antonín Dvořák: Jindřich Geisler, 17. 11. 1886, Praha. ADKD 2, op. cit. v pozn. 2, s. 210.

106) Vlastní překlad z něm. originálu: „Hr. Dvořák war, als sein Werk vor mehreren Jahren in Olmütz aufgeführt wurde, schon verletzt, weil wir ihn nicht gleich in eine Reihe mit Beethoven stellten. Was wird er erst sagen, wenn er die Urtheile der Wiener Blätter zu Gesichte bekommt?“ *Dvořáks Stabat Mater*, Mährisches Tagblatt, roč. 9, 25. 2. 1888, č. 46, s. 6. Tytéž noviny přinesly 28. 4. 1884 všeobecně pozitivní recenzi na provedení *Stabat Mater* 26. a 27. 4. 1884 pod vedením skladatele s pěveckým sborem Žerotín a sólisty včetně Anny Dvořákové. [Dvořák’s „Stabat mater“], Mährisches Tagblatt, roč. 5, 28. 4. 1884, č. 98, s. 4.

107) Pravidelné nedělní vydání Našince z 26. 2. 1888 se pravděpodobně nedochovalo.

108) List cituje Hanslickova pochvalná slova o vystoupeních F. Ondříčka a provedení Dvořákových *Symfonických variací* na „horké půdě vídeňské“. Viz [?]: *Ondříček a Ant. Dvořák*, Našinec, roč. 19, 8. 12. 1887, č. 145, s. 3.

109) [?]: *Der „Našinec“ und die Wiener*, Mährisches Tagblatt, roč. 9, 27. 2. 1888, č. 47, s. 5.

110) [?]: *Dvořákova „Stabat Mater“*, Našinec, roč. 20, 28. 2. 1888, č. 25, s. 3.

111) [?]: „*Mähr. Tagblatt*“, Našinec, roč. 20, 29. 2. 1888, č. 26, s. 3.

112) [?]: „*Mähr. Tagblatt*“, Našinec, roč. 20, 2. 3. 1888, č. 27, s. 3.

rozsáhlým článkem nazvaným *Velikášství*,¹¹³ navrhuje informovat o negativních recenzích vládu, aby mohla dalším zabránit, a odmítá obvinění pražského německojazyčného deníku *Politik*¹¹⁴ směrem k autorovi již zmíněné zdrcující recenze koncertu pro *Wiener Abendpost* (29. 2. 1888) z rasové nenávisti vůči skladateli.¹¹⁵ Našinec pokračoval dvěma zprávami, v nichž poukázal také na rozdíly mezi obsahem vídeňských recenzí a textu v budapeštském *Pester Lloyd*, který věnoval *Stabat Mater* detailní pozornost pouze z hudebního hlediska a přednostem skladby také plně porozuměl.¹¹⁶ *Mährisches Tagblatt* na tyto zprávy už dál nereagoval a polemika tak skončila.

Dvořákova reakce na kritiku

Kromě nepotvrzených zmínek o Dvořákově nespokojenosti s neúspěchem *Stabat Mater*, které se objevily ve sporu redakce *Mährisches Tagblatt* s Našincem, a kromě jeho reakce v dopisu Alfredu Littletonovi z 1. 4. 1888 je doloženo ještě jedno Dvořákovo přímé vyjádření. Přibližně deset dní po koncertě napsal dirigentu Richterovi: „Vysoce vážený příteli! Když jsem se již poněkud zotavil z toho, jak nešťastně dopadlo mé ‚Stabat mater‘; jakož i ze zničující kritiky, chápu se pera, abych Vám vyslovil svůj nejsrdečnější dík za Vaše umělecké nadšení, za odvahu a láskyplnou účast, kterou jste mi již tak často dal najevo, zkrátka za vše dobré, co jste pro mne udělal. Mé pero je příliš slabé, aby dalo mému díku správný výraz.“¹¹⁷

Stabat Mater bylo poté provedeno 9. 3. 1888 v Národním divadle v Praze pod taktovkou Adolfa Čecha a tento koncert byl chápán jako satisfakce za neúspěch skladby ve Vídni.¹¹⁸ Dvořák v dopise dirigentovi a svému blízkému příteli následně děkoval všem zúčastněným za zdařilé provedení i vynaloženou píli, která dala dílu vyniknout.¹¹⁹

Závěr

Získaný dopis Antonína Dvořáka adresovaný Alfredu Littletonovi doplnil řadu korespondence těchto osobností a informace o vídeňském přijetí Dvořákova *Stabat Mater* 19. 2. 1888 i aktivních kontaktech skladatele s budapeštskou uměleckou scénou. Dopis je také dokladem

113 [?]: *Größenwahn*, *Mährisches Tagblatt*, roč. 9, 7. 3. 1888, č. 55, s. 6.

114 Noviny založené českými politiky s nakladatelem a hlavním redaktorem J. S. Skrejšovským, které vycházely mezi lety 1862–1907. V proměnlivém politickém klimatu bývali kvůli kontroverzním pročesky orientovaným článkům někteří redaktoři ve vazbě nebo věznění a vydávání listu pozastavováno. In: *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*, J. Otto, Praha 1903, sv. 20, s. 112.

115 [HLAVÁČ, Bedřich] hč.: *Feuilleton*, *Politik*, roč. 27, 1. 3. 1888, č. 61, s. 1–2. Ulf: *Prager Wochenrevue, Montags-Revue als Böhmen: Wochenschrift für Politik, Volkswirtschaft, Kunst und Literatur*, roč. 10, 3. 5. 1888, č. 10, s. 1.

116 [?]: *Dvořák v Pešti*, Našinec, roč. 20, 1. 4. 1888, č. 40, s. 4.

117 Z něm. originálu: „Hochverehrtester Freund! Nachdem ich mich nun von dem unglücklichen Ausfalle meines ‚Stabat mater‘ so wie von der vernichtenden Kritik ein wenig erholt hatte, ergreife ich die Feder um Ihnen meinen herzlichsten Dank für Ihren künstlerischen Eifer, für den Mut und die liebevolle Teilnahme, die [Sie] so oft gegen mich bekundet haben, kurz für alles Gute, was Sie mir getan haben, auszusprechen. Meine Feder ist zu schwach, um meinem Dank zum richtigen Ausdruck zu bringen.“ Antonín Dvořák: Hans Richter, [29. 2. 1888], Praha, ADKD 2, s. 311–312. Dopis uložen v NM-MAD, inv. č. S 76/242.

118 Antonín Dvořák: Adolf Čech, 10. 3. 1888, Praha. ADKD 2, op. cit. v pozn. 2, s. 313; [?]: *Dvořákovo „Stabat Mater“ v Národním Divadle*, Našinec, roč. 20, 14. 3. 1888, č. 32, s. 3.

119 ADKD 2, op. cit. v pozn. 2, s. 313.

toho, jak intenzivně skladatel vnímal kritiku svých děl, ačkoliv tvrdil, že mu na ní nezáleží. Vídeňské recenze dílo prakticky jednohlasně odsoudily a na pozadí česko-německých politických konfliktů vytýkaly *Stabat Mater* především zdlouhavost, jednotvárnost a upozorňovaly na problémy s výstavbou frází v souvislosti s latinským textem sekvence. Konzervativní kritické hlasy se obracely ke vzorům ze staršího stylového období (G. P. da Palestrina, J. S. Bach) a Dvořákův způsob zhudebnění latinské sekvence měly za slohově příliš přizpůsobený současným trendům. Přesto recenzenti většinou oceňovali Dvořákovu výjimečnou melodickou invenci, instrumentační nadání a kvalitu samotného provedení orchestrem Gesellschaft der Musikfreunde pod taktovkou Hanse Richtera (chválili především tenoristu Gustava Waltera, naopak výkon basisty Heinricha Adolphiho vždy kladně nehodnotili). K nezdaru *Stabat Mater* mohla přispět také nevhodná dramaturgie poledních nedělních koncertů, na kterých byla prováděna náročná oratorní díla, případně jejich části v kombinaci s dalšími skladbami, a z nichž jejich návštěvníci odcházeli pravidelně ještě před koncem. Důležitými recenzenty vídeňské premiéry *Stabat Mater* byli významní kritici Robert Hirschfeld a Eusebius Mandyczewski. Mandyczewski zastupoval nemocného Eduarda Hanslicka, v jehož zastání skladatel dle korespondence vždy silně doufal. Ačkoliv bylo hodnocení obou z nich značně negativní, v 90. letech oba kritici navázali s Dvořákem poměrně vřelé vztahy. Hirschfeld dokonce velmi kladně hodnotil vídeňská provedení Dvořákových symfonických básní – a to přes silnou rezervovanost, kterou vůči tomuto hudebnímu žánru choval. Jeden z důvodů této změny mohl být Dvořákův pobyt v Americe – pro většinu kritiků i veřejnosti se z českého národního skladatele stal během let skladatel mezinárodního významu. Na vídeňské kritiky *Stabat Mater* reagoval vzájemnou ostrou polemikou olomoucký český a německý tisk. Zapojil se do ní částečně i tisk pražský (Dalibor, Politik). Tyto polemiky dokládají, že česká strana vnímala nezdár díla jako organizovaný komplot vůči české hudbě ve Vídni, a poukazují také na silné česko-německé národnostní neshody uvnitř českých zemí. Ohlasy díla v Budapešti, kde bylo provedeno zhruba měsíc po vídeňské premiéře, byly příznivější, ale na úspěchu se neshodly jednoznačně. Skladatel vnímal budapeštský koncert velmi pozitivně, není však známo, která periodika měl Dvořák kromě německy psaného Pester Lloyd k dispozici. Pravděpodobnější je, že recenze v maďarštině nečetl.

Přehled provedení *Stabat Mater* v letech 1880–1888

Datum	Místo	Orchestr a sbor	Dirigent	Poznámka
23. 12. 1880	Praha	Orchestr a sbor Prozatímního divadla	Adolf Čech	světová premiéra
2. 4. 1882	Brno	Filharmonický spolek Beseda brněnská	Leoš Janáček	
5. 4. 1882	Budapešť ¹	Verein der Musikfreunde	Imrich Bellovics	premiéra v Budapešti
29. 4. 1882	Mladá Boleslav	Zpěvácký spolek Boleslav	František Hruška	pouze s varhanami (v kostele)
29. 5. 1882	Mladá Boleslav	Zpěvácký spolek Boleslav	František Hruška	pouze s varhanami (v kostele)

Datum	Místo	Orchestr a sbor	Dirigent	Poznámka
10. 3. 1883	Londýn	London Musical Society	Joseph Barnby	premiéra v Londýně (poprvé v Anglii)
23. 9. 1883	Mladá Boleslav	Zpěvácký spolek Boleslav	František Hruška	pouze s varhanami (v kostele)
20. 12. 1883	Newcastle upon Tyne	Amateur Vocal Society	William Rea	
24. 1. 1884	Boston	Cecilia Society	Benjamin J. Lang	pouze č. 3–7
13. 3. 1884	Londýn	Royal Albert Hall Choral Society	Antonín Dvořák	
25. 3. 1884	New York	Studenti William Courtney	William Courtney	pouze s varhanami, premiéra varhanní verze v USA
27. 3. 1884	Birmingham	Festival Choral Society	W. Stockley	
3. 4. 1884	New York	New York Chorus Society	Theodore Thomas	orchestrální premiéra v USA
6. 4. 1884	Mladá Boleslav	Zpěvácký spolek Boleslav	František Hruška	pouze s varhanami
6. a 7. 4. 1884	Plzeň	Hlahol (Plzeň)	Antonín Dvořák	
13. 5. 1884	Pittsburgh	Pennsylvania Western Association	Theodore Thomas	
26. 4. 1884	Olomouc	Žerotín	Antonín Dvořák	
3. 5. 1884	Plzeň	Hlahol (Plzeň)	František Schmid	
13. a 22. 5. 1884	Pittsburgh	May Music Festival	Theodore Thomas	
13. 6. 1884	Milwaukee	Milwaukee Musical Society	Miss Winant	pouze č. 9
11. 9. 1884	Worcester	Three Choirs Festival	Antonín Dvořák	
13. 11. 1884	New York	New York Chorus Society	Theodore Thomas	
27. 11. 1884	Manchester	Hallé's Grand Concerts	Sir Charles Hallé	
5. 12. 1884	Bristol	Bristol Festival Choir	Sir Charles Hallé	
7. 12. 1884	Plzeň	Hlahol (Plzeň)	Antonín Dvořák	
22. 12. 1884	London	Hackeny Choral Association	Ebenezer Prout	
15. 1. 1885	Boston	Cecilia	B. J. Lang	
12. 2. 1885	Mannheim	Musikverien	Emil Paur	premiéra v Německu
14. a 17. 2. 1885	Albany, NY	Choral Club	Gerrit Smith	
27. 2. 1885	Newcastle upon Tyne	Amateur Vocal Society	William Rea	
21. 3. 1885	Valašské Meziříčí	Občanská Beseda	Viktor Navrátil	pouze č. 3 a 7

Datum	Místo	Orchestr a sbor	Dirigent	Poznámka
24. 3. 1885	Liverpool	Liverpool Philharmonic Society	Sir Charles Hallé	
25. 3. 1885	Leeds	Leeds Philharmonic Society	Alfred Broughton	
27., 28. a 29. 3. 1885	Hradec Králové	Pěvecká jednota Slavjan	František Hoznourek	
2. a 3. 5. 1885	Mladá Boleslav	Boleslav	František Hruška	
10. 5. 1885	Kutná Hora	Zpěvácký spolek Tyl	Alois Strébl	
31. 5. 1885	Klatovy	Pěvecký spolek Šumavan		pouze č. 3 a 7
10. 9. 1885	Hereford	Three Choirs' Festival	Langdon Colborne	
29. 9. 1885	Melbourne	Melbourne Philharmonic Society	David Lee	premiéra v Melbourne (poprvé v Austrálii)
28. 12. 1885	Rotterdam	Rotterdam Music Society	Alex Heyblom	
2. 3. 1886	Londýn	Novello's Oratorio Concerts	Alexander Mackenzie	
10. a 11. 4. 1886	Kroměříž	Moravan	Antonín Dvořák	
19. 4. 1886	Vídeň, Schottenkirche	Wiener Singakademie, Wiener Männergesangverein	Max von Weinzierl	premiéra ve Vídni (pouze s doprovodem Orgel-Harmonia)
17. 8. 1886	Wolverhampton	Wolverhampton Festival	Swinerton Heap	
15. 12. 1886	Edinburgh	Choral Union	Collinson	
27. 3. 1887	Nový Bydžov			pouze č. 3, 7, 9
1. 4. 1887	Belfast	Belfast Philharmonic Society	Adolf Beyschlag	
18. 4. 1887	Melbourne	Melbourne Philharmonic Society		
18. 2. 1888	Vídeň, velký sál Musikverein	Orchestr a sbor Gesellschaft der Musikfreunde	Hans Richter	premiéra orchestrální verze ve Vídni

Adresa: Veronika Vejvodová, Muzeum Antonína Dvořáka, Ke Karlovu 20, 120 00 Praha 2, Česká republika

E-mail: veronika.vejvodova@nm.cz

Adresa: Barbora Števková Kadlíčková, Muzeum Antonína Dvořáka, Ke Karlovu 20, 120 00 Praha 2, Česká republika

E-mail: barbora.kadlickova@nm.cz